

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU KARARLARI
VE DAYANDIĞI ŞER'Î DELİLLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Recepali MAFRATOĞLU

RİZE 2012

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU KARARLARI
VE DAYANDIĞI ŞER'İ DELİLLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Recepali MAFRATOĞLU

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI

Rize 2012

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DİN İŞLERİ YÜKSEK
KURULU KARARLARI VE DAYANDIĞI ŞER'İ DELİLLER**

Tezin Yazarı
Recepali MAFRATOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI

Tez Savunma Tarihi
17/07/2012

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmza
Başkan : Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI
Üye : Doç. Dr. Şevket TOPAL
Üye : Doç. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü
...../...../2012

Onay Tarihi

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

.../.../2012

Recepali MAFRATOĞLU

ÖNSÖZ

Kurulduğu günden bu güne başkanlığın en önemli karar ve danışma organı olarak varlığını sürdüren Din İşleri Yüksek Kurulu, halkın dini konularda müracaat ettiği ve aldığı cevaplarla tatmin olduğu günümüzün “İftâ Makamı” konumundadır. Geçmişten günümüze almış olduğu kararlarla Kurul, yaşanan hayata pratik çözümler sunmakta, “fikhın aydınlığında yaşam sürme” gayreti içerisinde olanlara yol göstermektedir. Çağımızın karmaşık, birçok açıdan bilgi toplamayı gerektiren problemlerine çare aramada öncü olan Kurul, sorunların çözümüne kolektif çalışma usûlüyle katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmamızda Din İşleri Yüksek Kurulu’nun 1965 sonrası genel kurul düzeyinde ele alıp hükme bağladığı kararları dayandığı şer’î deliller açısından incelemeye çalıştık. Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusunu, amacını ve yöntemini açıklamayı amaçladık. Ardından Din İşleri Yüksek Kurulu’nu; tarihi arka plan, yapısı, görevleri, çalışma usûl ve esasları bağlamında ele aldık. Daha sonra fetvâ kavramı üzerinde durup, günümüzde iftâ makamı konumunda olan Kurul’un almış olduğu kararların daha iyi anlaşılabilmesini amaçladık. Son olarak da çalışmamızın özünü teşkil eden Kurul kararlarını günümüzde Fıkıh ilminin canlı bir örneği ve Fıkıh Usûlünün öne çıkan işlevsel yönlerini görmemize yardımcı olması bakımından incelemeye çalıştık. Çalışmamızın sonuç bölümünde ise Kurul’un karar verirken izlediği yöntemi, hüküm istinbatında en çok kullandığı delilleri belirlemeğe ve elde edilen verileri değerlendirmeğe çalıştık.

Çalışmamın bütün aşamalarında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI’ya; DİYK’nın arşiv bilgi ve belgelerine ulaşmamda bana yardımcı olan DİYK başkan vekili Zeki SAYAR’a, Kurul şefleri Zeynel AĞCA ve Salih UZUNDAĞ’a, memurlar Ramazan DOĞRU ve İsmail SAKIZCI’ya; çalışmamın her aşamasında beni destekleyen ve yanımda olan eşim Perihan MAFRATOĞLU’na; tezin yazımı aşamasında bana yardımcı olan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Recepali MAFRATOĞLU

RİZE 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	V

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Önemi ve Amacı.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi.....	2
3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU

1. Tarihi süreç.....	4
2. Yapısı.....	7
3. Görevleri.....	7
4. Çalışma Usul ve Esasları.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

FETVÂ

1. Fetvânın Anlamı.....	11
1.1. Lügât Anlamı.....	11
1.2. Terim Anlamı.....	12
2. Fetvânın İşlevi ve Önemi.....	12
2.1. Fetvânın İşlevi.....	12
2.2. Fetvânın Önemi.....	13

3. Fetvânın Hüküm İctihad ve Kazâ ile İlişkisi.....	14
3.1. Fetvânın Hüküm ile İlişkisi.....	14
3.2. Fetvânın İctihad ile İlişkisi.....	15
3.3. Fetvânın Kazâ ile İlişkisi.....	17
4. Fetvâ Ehliyeti.....	18
5. Fetvânın Kurumsal İşleyişi (İftâ Teşkilatı).....	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU KARARLARI

1. KARARLARIN MUHTEVASI.....	22
2. KARARLARIN DAYANDIĞI ŞER'Î DELİLLER	23
2.1. Naslara Dayalı Alınan Kararlar.....	23
2.1.1. Kitap.....	23
2.1.2. Sünnet.....	31
2.2. İcmâya Dayalı Alınan Kararlar.....	42
2.3. Sahâbe Kavline Dayalı Alınan Kararlar.....	45
2.4. Örf ve Âdete Dayalı Alınan Kararlar.....	46
2.5. İctihada Dayalı Alınan Kararlar.....	49
2.5.1. Beyan İctihadı Yoluyla Alınan Kararlar.....	49
2.5.2. Kıyas İctihadı Yoluyla Alınan Kararlar.....	51
2.5.2.1. Küllî Kâidelere Dayalı Alınan Kararlar.....	55
A. Eşyada Asl Olan İbâhadır	55
B. Kesin Olarak Bilinen Şüphe ile Bozulmaz.....	55
C. Zarûret Hali.....	56
2.5.2.2. İstihsan.....	60

2.5.3. Makâsıdı İctihad Yoluyla Alınan Kararlar.....	62
2.5.3.1. Maslahat.....	63
2.5.3.2. Seddi Zerâyi'.....	69
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA.....	75
ÖZET.....	82
ABSTRACT.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	84

KISALTMALAR

AÜİFD	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ae	:Aynı Eser
Age	:Adı Geçen Eser
Agm	:Adı Geçen Makale
ay.	: Aynı Yer
b.	: İbn
bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
DIYK	:Din İşleri Yüksek Kurulu
Hız.	:Hazreti
K.	:Kanun
K-1	:Bir Nolu Kanun
Md.	:Madde
MÜİFD	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
OSAV	:Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	:Sayfa
s.a.v.	:Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
SBE	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	:Sayfadan Sayfaya
S/sy.	:Sayı
TDVY	:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Trc.	:Tercüme
ts.	:Tarihsiz
Ünv.	:Üniversite
Vb.	:Ve Benzeri
V.dğr.	:Ve Diğerleri
Yay.	:Yayınları
Y-25	:Yirmibeş Nolu Yönetmelik.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Aslî görevi, İslâm dininin temel bilgi kaynaklarını ve metodolojisini, tarihî tecrübesini ve güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dinî konularda karar verme, görüş bildirme ve dinî soruları cevaplandırma¹ olan Din İşleri Yüksek Kurulu, bu görevi yerine getirirken beş komisyon ve bir ar-ged merkezi olarak çalışmaktadır. İnceleme konusu yaptığımız Din İşleri Yüksek Kurulu kararları, Kurul'un bu görevleri yerine getirebilme çabasının ürünü olan 1965 sonrası alınan kararları içermektedir.

1965 ve öncesinde Kurul'a intikal eden bütün sorular Kurul tarafından incelenip karara bağlanırken, Kurul'un yeniden yapılandırıldığı 1965 sonrasında ise dinî içerikli sorular daha çok oluşturulan komisyonlar eliyle cevaplandırılmıştır. Üst düzey problemlerin çözümünde Kurul devreye girmiştir. Çalışmamızda inceleme konusu yaptığımız kararlar ise genel kurul düzeyinde ele alınıp hükme bağlanan kararlar olup usûle müteallik yönleri konumuzu oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

İslâm'ın ilk yıllarında başlayan ve büyük bir kısmı kayda geçirilerek günümüze kadar intikal eden fıkıh çalışmaları, sonraki hukukçulara da örnek olmuş; bu çalışmalardan cesaret alarak biri pratik, diğeri teorik olmak üzere iki ayrı hukuk çalışması yapılmıştır. Bunlardan, yaşanan hayata çözüm üreten pratik hukuk çalışmaları "fetvâ/fetâvâ", "nevâzil", "vâkı'ât", "mesâil / el-Es'ile ve'l-Ecvibe" vb. başlıklar altında tasnif edilmiştir.² Çalışma konumuz olan Din İşleri Yüksek Kurulu kararları, işte bu özellikleri taşıyan bir fıkıh ürünüdür.

¹ Başkanlık Mevzuatı, K-1/3; 633 sayılı kanun, md .5; <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyaret-Isleri-Baskanligi-Ana-Menu-baskanlik-mevzuati-123.aspx> [29.05.2012].

² Pehlul Düzenli, *Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Fetvâları* (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniv. SBE, Konya 2007, s. 1.

Fetvâ kurumu, İslâmiyet'e girdiği ilk dönemden itibaren nitelik itibariyle çeşitli farklılıklar göstermişse de, her dönemde mutlaka etkin bir rol oynamış; gerek hukuk, gerek diğer alanlarda halkın başvurduğu en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Oldukça eski bir kurum olan fetvâ müessesesi ilk olarak Emevi Halifesi Ömer b. Abdülaziz tarafından bir devlet teşkilatı haline getirilmiştir. Osmanlı'da Şeyhu'l-İslâmlık kurumuyla verilen fetvâ hizmetleri günümüzde Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından yerine getirilmektedir.

Kurulduğu günden bu güne Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en önemli karar ve danışma organı olarak varlığını sürdüren Kurul, günümüzde "İftâ Makamı" konumundadır. Bu önemine binaen Din İşleri Yüksek Kurulu'nun, her yönüyle araştırılmaya değer olduğu inancıyla, almış olduğu kararların İslâm hukuk metodolojisinin işlevselliğini göstermesi bakımından inceleme konusu yapılmasının faydalı olacağına kanaat getirdik. Bu bağlamda, Kurul'a intikal edip sonuçlandırılan kararları, dayandığı şer'î deliller açısından ele alıp, kullanılan delilleri tespiti çalıştık.

Dayandığı şer'î deliller açısından kararların tahlili, aynı zamanda kararların ictehad açısından taşıdıkları önemle de ilgilidir. Kurul'un Fıkıh Usûlü kaynaklarına doğrudan müracaat ederek verdiği karar, yapılmış bir ictehadı nakletmek değil, bizzat nass-olay ilişkisi üzerinde ictehad ederek vardığı bir sonuçtur. Bu bakımdan çalışmamız "komisyon ictehadı" olma özelliği taşıyan Kurul kararlarını inceleme konusu yapan ilk örnektir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Fıkıh Usûlü'nde üzerinde ittifak edilen aslî deliller kitap, sünnet, icmâ ve kıyas olarak sıralanmakta; fer'î deliller konusunda ise farklı tespitler söz konusu olmaktadır. İnceleme konusu yaptığımız Kurul kararlarında tespit edebildiğimiz aslî ve fer'î deliller ise şunlardır: Kitap, sünnet, icmâ, sahâbe kavli, örf ve ictehad. Kurul, bu delillerden hareketle kendisine intikal eden problemleri çözüme kavuşturma çabası içindedir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun almış olduğu kararları dayandığı şer'î deliller açısından incelemeye tabi tuttuğumuz bu çalışmada, Kurul'un hükme

varmada aslî ve fer'î delilleri ne ölçüde kullandığını belirlemeye çalıştık. Elde ettiğimiz veriler ışığında, hüküm istinbatında kullanılan delilleri göz önünde bulundurarak bir sınıflama yapmaya çalıştık.

Çalışmamızı beş ana başlık halinde ele alıp detaylandırmaya çalıştık:

1. Nasslara dayalı alınan kararlar (Kitap-Sünnet),
2. İcmâya dayalı alınan kararlar,
3. Sahâbe kavline dayalı alınan kararlar,
4. Örf ve âdete dayalı alınan kararlar ve
5. İctihada dayalı alınan kararlar (Beyan İctihadı, Kıyas İctihadı, Makâsıdı İctihad).

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun almış olduğu kararları bu şekilde tasnif (sınıflandırma) bize ait olup Kurul'un böyle bir sınıflandırması söz konusu değildir.

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırmamız Din İşleri Yüksek Kurulu'nun vermiş olduğu kararların hepsini hedef almamaktadır. 1965 sonrası alınan kararları içermektedir.

Usûl açısından inceleme yaparken amacımızı “Kurul kararlarında kullanılan delilleri tespit” olarak belirledik ve kararlar üzerinde değerlendirmelerde bunmaktan uzak durduk. Ayrıca tespit edebildiğimiz delilleri kullanılış uygunluğu açısından da ele almadık. Alınan kararları olduğu gibi vermeğe özen gösterdiğimiz çalışmamızda, aynı konu ve farklı tarihli alınan ve bir birine muhâlif kararları da aynı usûlle ele almaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU

1. Tarihi Süreç

Osmanlı Devleti'nde din işleri Meşihat Makamlığı'nca Şeyhu'l-İslâm eliyle yürütülürdü. 1920 yılında Ankara'da kurulan Meclis Hükümeti'nde Meşihat, “Şer’iye ve Evkaf Vekâleti” adıyla “ Bakanlık “ olarak yer almış, 1924’e kadar bu statü devam etmiştir.

Din hizmetlerinin politikanın dışında ve üstünde tutulması gereğinden hareketle 3 Mart 1924 tarihinde Şer’iye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine, 429 sayılı kanunla, Başvekalet bütçesine dahil ve Başvekâlete bağlı Diyanet İşleri Reisliği, bugünkü adıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.³

1961 Anayasası, Diyanet İşleri Başkanlığı’nı bir anayasa kurumu olarak düzenlemiş, genel idare içinde yer vermiş ve bu kurumun özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmesini öngörmüştür.⁴

1982 Anayasası da genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek” özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmesi ilkesini getirmiştir.⁵

633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” un birinci maddesinde başkanlığın görevi “İslâm dininin inançları, ibâdet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibâdet yerlerini yönetmek” olarak belirlenmiştir.⁶ Bu görevleri yerine getirebilme kabiliyetinde teşkilatlandırılan Din İşleri Yüksek Kurulu, Diyanet İşleri

³ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8221.aspx>
[04.01.2012]

⁴ 1961 Anayasası, Md. 154.

⁵ 1982 Anayasası, Md. 136.

⁶ Başkanlık Mevzuatı, K-1/ 1; http://www.diyaret.gov.tr/foyyolant/1_kanunlar/01.pdf
[04.01.2012].

Başkanlığı'nın kuruluşundan günümüze en önemli karar ve danışma organı olarak teşkilatta varlığını sürekli korumuştur.

3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı “Şer’iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun”la⁷ kurulan “Diyanet İşleri Reisliği” teşkilat yapısı itibariyle oldukça sâde bir görünüm arz etmektedir. Bugünkü adıyla Din İşleri Yüksek Kurulu’nun karşılığı, 1924-1926 yılları bütçe kanunlarından çıkarılan bilgilere ve Reisliğin arşiv malzemelerine göre “Heyet-i Müşâvere” olup, 30.06.1929 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 1452 sayılı kanunla “Müşâvere Heyeti” olarak değiştirilmiştir.⁸

5634 sayılı⁹ “Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat ve vazifeleri hakkındaki 2800 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmasına dair 3665 sayılı kanuna ek kanun”la Müşâvere Heyeti’nin adı “Müşâvere ve Dini Eserleri İnceleme Kurulu” olarak değiştirilmiştir.

Başkanlığın en kapsamlı teşkilat kanunu olan 22.06.1965 tarihinde kabul edilen 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”¹⁰ ile teşkilatın diğer birimlerinde olduğu gibi Din İşleri Yüksek Kurulu için de kapsamlı yenilikler getirilmiştir. Kurulun adı “Din İşleri Yüksek Kurulu” olarak değiştirilmiş; bir başkan (ilk kez kurul başkanı unvanı söz konusu) ile on üyeden oluşması öngörülen kurul, Başkanlığın en yüksek danışma ve karar organı sayılmıştır. Üyelerin göreve gelmelerinde ise seçim ve atama usûlü kabul edilmiştir.¹¹

Başkanlığın kuruluşundan itibaren teşkilatta sürekli yer alan Kurul’un, 633 sayılı kanunun kabulünden sonra yapılan ilk Din İşleri Yüksek Kurulu seçimine kadar olan süre içinde başkanları olmamıştır. Bu süreçte Diyanet İşleri Reisleri doğal olarak Kurul’un başkanı olmuş ve kararların altına imza koymuşlardır.

⁷ Yaşar Yiğit-İbrahim Ural-Mehmet Bulut, *Din İşleri Yüksek Kurulu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009, s. 3.

⁸ Nihat Aytürk-Yaşar Çelik-Enver Şahinaslan, “Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. XXV, S. 1 (Ocak-Şubat-Mart, 1989), s. 33, 35.

⁹ 23.03.1950 tarihinde kabul edilip 20.04.1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹⁰ 02.07.1965 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak 15.08.1965 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹¹ Başkanlık Mevzuatı, K-1/1.

633 sayılı Kanunun ilgili hükümlerine göre Din İşleri Yüksek Kurulu'nu belirlemek üzere 30 Ocak 1966 tarihinde ilk kez seçim yapılmıştır. Seçilen 11 kişi Bakanlar Kurulu kararıyla Kurul üyeliğine atanmış ancak bu karar 5 Kasım 1966'da Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Bu süreçte Kurul başkanı olarak Ali Rıza Hakses görev yapmıştır. 26 Aralık 1966'da yeniden seçim yapılmış, Kurul ilk toplantısını 18 Şubat 1967'de İsmail Ezherli başkanlığında gerçekleştirmiştir.

1965-1970 yılları arasında iki kez oluşturulan ve ikisi de Danıştayca iptal edilen Din İşleri Yüksek Kurulu 1978 yılına kadar önce dört, sonra üç, daha sonra ise iki üye ile çalışmak zorunda kalmıştır. Boş olan dokuz üye için 17 Mart 1978 tarihinde yeni bir seçim yapılmış ve seçilen yeni üyelerin atamaları 25 nisan 1978 tarihinde onaylanmıştır.¹²

633 sayılı kanunun Din İşleri Yüksek Kurulu'na ilişkin 5. ve 20. maddeleri Kanun Hükmünde Kararname ile 1990'da değiştirilmiş Kurul üye sayısı (dördü yüksek öğretim kurumlarında çalışanlardan olmak üzere) 16, üyelerin görev süresi ise yedi yıl olarak belirlenmiştir. 01.07.2010¹³ tarihinde yapılan değişikliklerle üyelerin görev süresi beş yıla düşürülmüştür.

Kuruluşundan günümüze kadar Kurul üyesi olarak görev alanların sayısı (bir kaç mükerrer olmak üzere) 94'tür. Kurul başkanı olarak görev yapanların sayısı ise 8'dir. Bunlar sırasıyla Ali Rıza Hakses (31.01.1966-25.10.1966), İsmail Ezherli (26.10.1966-18.03.1970), A. Hamdi Kasaboğlu (28.04.1978-28.02.1982), İrfan Yücel (vekil) (01.03.1982-03.04.1992), İsmail Öner (04.04.1992-28.04.1998), Prof. Dr. İbrahim Çalışkan (vekil) (29.04.1998-17.04.1999), Prof. Dr. Şamil Dağcı (24.04.2001-19.09.2003), Dr. Muzaffer Şahin (04.12.2003-17.04.2007), Mehmet Kaya Kurt (vekil) (18.04.2007-24.04.2008), Prof. Dr. Hamza Aktan (06.10.2008-28.06.2011), Prof. Dr. Raşit Küçük (19.12.2011-...)'tür.

Bu gün itibariyle Kurul, Dini Soruları Cevaplandırma Komisyonu, Din Hizmetleri Komisyonu, Dini Yayınlar Komisyonu, Din Eğitimi Komisyonu ve

¹² Yiğit-Ural-Bulut, *Din İşleri Yüksek Kurulu*, ss. 5-10.

¹³ Başkanlık Mevzuatı, K-1/2- 633 sayılı kanunda 6002 sayılı yasayla yapılan değişikliklerin yürürlüğe girdiği tarih.

Dini Kùltür Komisyonu olmak üzere beş komisyon ve AR-GED Yönetim Kurulu ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

2. Yapısı

Din İşleri Yüksek Kurulu 16 üyeden oluşur. Diyanet İşleri Başkanı, Aday Tespit Kurulunca¹⁴ en az lisans düzeyinde dini yüksek öğrenim görmüş veya dini ilimlerde temayüz etmiş kişiler arasından belirlenen yirmi dört adaydan on iki, ayrıca İlahiyat Fakùltesi öğretim üyelerinden dört kişiyi Kurul üyeliğine atanmak üzere tespit eder.

Kurul üyelerinin görev süresi beş yıldır. Bir kişi en fazla iki kez Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi olarak atanabilir. Yeni üye atanıncaya kadar süresi biten üyenin görevi devam eder. Üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olması halinde, Aday Tespit Kurulu'na seçilmiş olan adaylar veya İlahiyat Fakùltesi öğretim üyeleri arasından bulunduğu kontenjana göre, otuz gün içinde yeni üye atanır. Atanan üye, yerine atandığı üyenin görev süresini tamamlar.

Din İşleri Yüksek Kurulu kendi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğuyla bir başkan ve bir başkan vekili seçer.

Kurul, üye tam sayısının, salt çoğunluğu ile toplanır ve salt çoğunluğu ile karar alır.¹⁵ Ayrıca Din İşleri Yüksek Kurulu'nda kanunla belirlenen görevleri yerine getirebilme noktasında uzman ve uzman yardımcısı istihdam edilir.¹⁶

3. Görevleri

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun görevleri şunlardır:

1. İslâm dininin temel bilgi kaynaklarını ve metodolojisini, tarihî tecrübesini ve güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dinî konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dinî soruları cevaplandırmak.

¹⁴ Aday Tespit Kurulu, 17.04.1990 tarih ve 45 sayılı Başkanlık onayı ile yürürlüğe giren Yönerge ile oluşturulur. <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-baskanlik-mevzuati-123.aspx> [29.05.2012].

¹⁵ Başkanlık Mevzuatı, K-1/2.

¹⁶ Başkanlık Mevzuatı, K-1/3.

2. Dinî konularda telif, tercüme, inceleme ve araştırmalar yapmak, yaptırmak, ihtiyaç duyduğu konularda inceleme ve araştırma grupları oluşturmak, bu hususta yurt içi veya yurt dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan yararlanmak, gerektiğinde bu alanlarda hizmet satın almak ve sonuçlarını başkanlığa sunmak.

3. Yurt içinde ve yurt dışında İslâm dinine mensup farklı dinî yorum çevrelerini, dinî-sosyal teşekkülleri ve geleneksel dinî-kültürel oluşumları incelemek, değerlendirmek, bu konularda ilmî ve istişâri toplantılar, konferanslar dzenlemek ve çalışmalar yapmak.

4. Yurt içinde ve yurt dışında İslâm dini ile ilgili gelişmeleri, dinî, ilmî faaliyetleri, neşriyatı ve dinî propaganda mahiyetindeki çalışmaları takip etmek, bunları değerlendirmek ve sonucu başkanlığa sunmak.

5. Başkanlıkça incelenmek üzere havale edilen basılı, sesli ve gürüntülü eserleri dinî bakımdan inceleyerek yayınlanıp yayınlanamayacağına karar vermek.

6. Özel kişi veya kuruluşlarca incelenmesi talep edilen dinî yayınları bedeli karşılığında incelemek ve mütalaa vermek.

7. Din şûrası dzenlenmesi ile ilgili çalışmaları yürütmek.

8. Başkan tarafından verilen diğer konularda çalışma yapmak ve gürüş bildirmek.¹⁷

4. Çalışma Usûl ve Esasları

Kurul'un çalışma usûl ve esasları şunlardır:

1. Kurul, gündemindeki konuları gürüşmek üzere haftada en az bir defa, tespit ettiği gün ve saatte toplanır.

2. Diyanet İşleri Başkanı, Kurul çalışmalarına katıldığı takdirde Kurul'a başkanlık eder ve gerektiğinde oyunu kullanır.

3. Kurul, Başkan veya Kurul Başkanı'nın gerekli gördüğü hallerde olağanüstü olarak da toplanır. Olağanüstü toplantının gündemine toplantıyı gerektiren konudan başka bir madde konulmaz.

¹⁷ Başkanlık Mevzuatı, K-1/3; 633 sayılı kanun, md. 5.

4. Kurul, toplantı tutanaklarını ve karar yazma işlerini yürütmek üzere üye ve/veya uzmanlar arasından bir asıl iki yedek raportör görevlendirir.

5. Kurul, dolu kadro sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir. Eşitlik halinde toplantı başkanının oyu çift sayılır.

6. Kurulun olağan toplantı gündemi, üyelerin teklif ve tavsiyeleri de göz önünde tutularak, toplantı başkanı tarafından bir önceki Kurul toplantısında tespit edilir ve toplantıdan en az bir gün önce üyelere bildirilir.

7. Kurul gündemine alınan konular Kurul'da görüşülmeden önce, konu ile ilgili bilgi ve belgelerin ilgili komisyon üyelerince yeterince incelenmiş olması esastır.

8. Toplantı açıldıktan sonra toplantının başkanı gerekli gördüğü sunuşları yapar ve daha önce alınmış olan kararlar ile iki toplantı arasındaki gelişmeler hakkında Kurul'a bilgi verir. Daha sonra bir önceki Kurul toplantısının özet tutanağı okunur. Gündem maddelerine geçilmeden önce üyeler gündem dışı söz alarak, gerekli gördükleri bir konunun gündeme alınmasını, gündemde olan bir konunun çıkarılmasını ya da gündem maddelerinin sıralarının değiştirilmesini teklif edebilirler. Kurul'ca uygun görüldüğü takdirde gündemle ilgili düzeltmeler yapılır.

9. Toplantı başkanı, Kurul'da görüşülen konular hakkında söz isteyenleri sıraya göre kaydeder. Görüşmelerin devamı süresince söz isteyenler bu sıraya eklenir. Usûl hakkında söz isteyen üyelere öncelik tanınır. Konuşmalarda konu dışına çıkılmaz. Usûl hakkında söz alanlar, esasa ilişkin görüş belirtebilirler. Kurul aksine karar almadıkça konuşmalar sınırlandırılmaz.

10. Söz alan üyelerin birer defa konuşmaları halinde, görüşmenin yeterliliği teklif edilebilir. Teklif, leh ve aleyhte birer konuşmadan sonra oylanır. Yeterliğe karar verilmesi halinde esas konu oya sunulur.

11. Kurul, gerektiğinde görüşmelere ara verebileceği gibi, bir gündem maddesinin başka bir güne ertelenmesine de karar verebilir.

12. Toplantı başkanı ve üyeler, müzâkere edilen konunun lehinde veya aleyhinde oylarını belirtmek zorundadırlar. Karara muhalif olanlar, muhalefetlerini gerekçeli olarak yazarlar. Muhâlefet şerhi karar metnine eklenir ve bu husus üyenin ismi altında belirtilir. Kararlarda, üyelerin imzaları soyadlarının alfabetik sırasına göre açılır.

13. Gerektiğinde, Kurul toplantılarına ilgili başkanlık mensupları ile diğer kuruluşların temsilcileri veya görüşülecek konunun uzmanları davet edilebilir. Davet edilenler toplantılarda söz alabilir ancak oy kullanamazlar.

14. Başkanlık birimlerince Kurul'da görüşülmesi teklif edilen ve Kurul gündemine alınması uygun görülen konular makul olan en kısa sürede Kurul gündemine alınarak sonuçlandırılır.

15. Kurul Başkanı ve üyeler Kurul'un müzâkere ve kararları hakkında basın ve yayın organlarına herhangi bir şekilde açıklama yapamazlar. Kurul kararlarını açıklamaya Başkan yetkilidir.

16. Kurul toplantısında konuşulanlar ve alınan kararlar, Kurul Raportör'ü tarafından tutanakla tespit edilir ve bu tutanaklar toplantı başkanı ve raportör tarafından imzalanır.¹⁸

¹⁸ Başkanlık mevzuatı, Y-25/2, 3; http://www.diyamet.gov.tr/foyyolant/4_yonetmelikler/25.pdf (29.05.2012)]; Din İşleri Yüksek Kurulu'nun çalışma usûl ve esaslarını 7. Maddesinde düzenleyen bu Yönetmelik 18 Ağustos 2002 tarih ve 24850 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

FETVÂ

1. FETVÂNIN ANLAMI

1.1. Lügat Anlamı

Fetvâ (çoğulu fetevâ, fetâvî), Arapça bir sözcük olup lügatte bir olayın hükmünü açıklayan veya hükmünü koyan, güçlükleri çözen kuvvetli cevap,¹⁹ hal ve beyandır.²⁰

Arapça da fetvâ ile eş anlamlı olarak kullanılan bir de fütvâ şekli vardır. Bu lafızların hangi anlam kökünden türetildiği konusunda iki farklı yaklaşım olmakla birlikte ağırlıklı görüş “güçlü olma, gençlik” anlamına gelen “fetâ: genç” kelimesinden alındığını savunan klasik teoridir.²¹

Kur’an’ı Kerim’de fetvâ kelimesi ve türevleri dokuz ayette geçmekte olup hepsinde sözlük anlamına paralel olarak, hakkında bilgi edinilmek istenen bir konuda görüş sorma veya görüş bildirme,²² soru sorma,²³ rüyayı yorumlama²⁴ vb. anlamları vardır. Ayrıca birçok ayette yer alan “yes’elûneke” (senden soruyorlar) ifadesi²⁵ de genellikle, “senden konuyla ilgili dini hükmün ne olduğunu soruyorlar” anlamını taşımaktadır.

¹⁹ Bkz. Muhammed b. Mükerrrem b Manzur, *Lisanu’l Arab*, Daru’s- Sadr, Beyrut ts, XV, 147; Ahmed Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, İstanbul, 1305, IV, 1114; Fahrettin Atar, “Fetvâ”, *DİA*, İstanbul 1995, XII, 486; Fikret Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 81.

²⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul 1985, C. I, s. 246.

²¹ Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Râzi, *et-Tefsîru’l-Kebir*, Beyrut, 1986, VI, 408; İbn Manzur, *Lisânu’l -Arab*, XV, 148; Atar, “İftâ Teşkilatının Ortaya Çıkışı”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi*, S. III, İstanbul 1985, s. 19; Osman Şahin, *İslâm Hukukunda Fetvâ Usûlü* (Basılmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002, s. 16.

²² Nisâ 4/127, 176; Kehf 18/22; Neml 27/32.

²³ Sâffât 37/11, 149.

²⁴ Yûsuf 12/41, 43, 46.

²⁵ Bakara 2/189, 215, 217, 219, 220, 222; Mâide 5/4; A’raf 7/187; Enfâl 8/1; İsrâ 17/85; Kehf 18/83; Tâhâ 20/105; Nâziât 79/42.

1.2. Terim Anlamı

Fetvâ kavramı İslâmiyet'ten önce Araplar tarafından bilinmekle birlikte, fıkıh literatüründe yer aldığı şekliyle fikhî bir işlem ve kurumu ifade eden terim anlamını kazanması daha sonraki asırlarda meydana gelmiştir.²⁶

Terim olarak “fikhî bir meselenin dini-hukuki hükmünü açıklamaya” Fetvâ denir.²⁷ Fikhî bir meselenin hükmünü fetvâyâ yetkili kişilerden sormaya istiftâ (sual), fetvâyı isteyene musteffî (sâil), böyle bir meseleyi açıklamaya veya meselenin hükmünü sözlü veya yazılı olarak cevaplandırmaya iftâ, verdiği fetvâ ile hükmü açıklayanı da müftî denir.²⁸

2. FETVÂNIN İŞLEVİ VE ÖNEMİ

2.1. Fetvânın İşlevi

Fetvâ kurumu toplum içinde sürekli meydana gelen sorunların çözümünde aktif rol oynamakta, dinde genişlemeyi mümkün kılarak zamanda ve mekanda çıkan yeni ihtiyaçları karşılamaktadır. İslâmi hükümlerin uygulama alanına çıkmasını ve Müslümanların şer'î şerife uygun amel etmesini sağlamaktadır. Fetvâ Kurumunun iki türlü görevinden söz edebiliriz: Biri, dinin genel hükümlerini fer'î meselelere uygulamak; diğeri ise yeni çıkan olayları usûl ve kurallar çerçevesinde çözüme kavuşturmaktır. Bunun için müftüler ve yetkili fikir adamları, yeni görüşlerle yeni ufuklar açmak ve herhangi bir meselede delillere ve örf'e, kıyasa ve istihsana dayanarak, dinî hükümleri zamanın ihtiyacına ve hayatın gereklerine göre uygulamakla yükümlüdürler.²⁹ Nitekim Din İşleri Yüksek

²⁶ Atar, “Fetvâ”, XII, 487; Şahin, *İslâm Hukukunda Fetvâ Usûlü*, s. 17.

²⁷ Tanımlar için bkz., Muhibbuddin Ebû Feyz Muhammed Murteza el-Hüseynî el-Vasîfî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhir'l-Kâmus*, Dâru'l-Fikr, ts., X, 275; Atar, “Fetvâ”, XII, 486; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s. 142; Şahin, age, s. 20.

²⁸ Bilmen, *Kâmus*, VIII, s. 206; Atar, “Fetvâ”, XII, 487

²⁹ Yusuf Ziya YÖRÜKAN, “Bir Fetvâ Münasebetiyle Fetvâ Müessesesi, Ebusuûd Efendi ve Sarı Saltuk”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, C. I, S. II-III, s. 140.

Kurulu'nun almış olduğu kararlarda fetvâ, hem fer'î meselelerde, hem de yeni çıkan olaylarda uygulama alanına sahip olmuştur.

2.2. Fetvânın Önemi

İslam toplumunda ideal olan, her Müslüman'ın günlük hayatında uygulayacağı hüküm ve kuralları dinin asıl kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'ten öğrenmesidir. Ancak insanların sahip olduğu imkanlar, yetenekler, aynı eğitimi alma fırsatları gibi durumlar, bütün insanların dini hükümlere ve dinle ilgili temel ve fer'î meselelere tam anlamıyla vâkîf olmalarına ve hayatlarını bunlara göre düzenlemelerine imkan vermez. Dolayısıyla bir Müslüman'ın dini ile ilgili bilgileri elde etmesinin iki yolu olduğu ortaya çıkmaktadır. Birincisi, diniyle ilgili hususlarda kişi bizzat kendisi çalışıp gayret göstermeli ve bilgilenmeli; ikincisi din ile ilgili ilimlere vâkîf olan âlimlere tabi olmalı. Bu durumda yaygın olarak ikinci seçeneğin devreye gireceği görülmektedir.³⁰

Kur'an'ı Kerim'de Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sorulan sorular ve cevaplarla da, bilme, bilmenin önemi, bilenlere sorma ilişkisi ve gerekliliği örneklendirilmiştir. “Ey Muhammed! Senden fetvâ isterler, de ki; Allah size... hakkında fetvâ veriyor...”³¹, “Ey Muhammed! Sana ne sarf edeceklerini sorarlar, de ki; ...”³², “Ey Muhammed! Sana içki ve kumar hakkında sorarlar...”³³ vb.

İslam toplumunda her açıdan büyük bir ehemmiyete haiz olan Fetvâ'nın önemini hukuk, din ve eğitim-öğretim açılarından ayrı ayrı ele almak mümkündür.

M. Akif Aydın, İslam Hukuku'nun işleyişinde fetvânın rolünün iki yönlü olduğunu söylemektedir. Müctehid hukukçu olmadıkları durumlarda bizzat kadıların önlerine gelen dava ile ilgili hukuki esas bulmakta kendilerine yardımcı olacak bir müftüye zaman zaman muhtaç oldukları aşikârdır. Bu yönüyle müftüler kadılara yardımcı olmuşlardır. Diğer taraftan halkın her zaman dinî-hukukî görüşlerine kolayca başvurabilecekleri fakihlerin mevcut oluşu bir kısım

³⁰ Ali Duman, “Fetvâya Olan İhtiyaç”, <http://www.islamhukukusayfasi.com> [01.09.2011].

³¹ Nisâ 4/176.

³² Bakara 2/189-215.

³³ Bakara 2/217.

problemlerin mahkemeye intikal etmeden çözümlerini de sağlamıştır.³⁴ Bu açıdan fetvânın öncelikli faydasını, “Dinamik hayat içinde hukukun yaşamasını sağlamaktır” şeklinde özetleyebiliriz. Çünkü birey ya da toplum sürekli yeni olaylarla karşılaşır ama bunların cevabı her zaman hazır olmayabilir. İşte fetvâ faaliyeti bu ihtiyacı karşılayarak, hukukun olgusal gerçeklikle temasını kuran bir hukuk üretim biçimi³⁵ olarak İslâm Hukuku’nun dinamizmine katkı sağlamaktadır.

İslâm coğrafyasında fetvânın toplumu şekillendiren ve devamını sağlayan unsurlardan biri olduğu, ve müftü bunu Allah adına gerçekleştirdiği için, dinî yönden fetvâya çok önem verilmiştir. Bunu sağlamak için de, hem fetvâ vermenin dinî sorumluluğu üzerinde durulmuş, hem de fetvâ verecek olan kişilerin ehliyet şartları oldukça ağır tutulmuştur.

Fetvâ; halkı dinî konularda bilinçlendirme boyutuyla eğitim-öğretim işlevi görmekte, bireylerin dinî konulardaki bilgi seviyelerini yükseltmektedir. Dolayısıyla fetvâ faaliyeti sayesinde dinî bilgiler toplumun bütün katmanlarına yayılmış olur.

3. FETVÂNIN HÜKÜM İCTİHAD VE KAZÂ İLE İLİŞKİSİ

3.1. Fetvânın Hüküm ile İlişkisi

Hüküm; sözlükte karar vermek, bir şeyi diğer şeye ispat veya nefi suretiyle isnat etmek,³⁶ güç ve tahakküm,³⁷ “iyileştirmek amacıyla menetmek, düzeltmek, karar vermek” manalarında masdar ve “ilim, derin anlayış³⁸, siyasi hâkimiyet, karar ve yargı” anlamlarında isim olarak yer alır. Çoğulu ahkâmıdır.³⁹

³⁴ M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta, İstanbul 2009, s. 95.

³⁵ Muharrem Kılıç, “Osmanlı Fetvâ Literatüründe Gayri Müslimlere Tanınan Din ve İbâdet Özgürlüğü: Fetvâ-yı Ali Efendi Örneği”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 13, s. 64.

³⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 207.

³⁷ Yusuf Kerimoğlu, *Kelimeler Kavramlar*, İnkılab Yayınları, İstanbul 1997, s. 188.

³⁸ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhir'l-Kâmus*, X, 253.

³⁹ İlyas Üzüm, “Hüküm”, *DİA*, İstanbul 1995, XVIII, 464.

Hüküm kelimesi, “ihtilafları halletmek” manasına da gelmektedir. Ayrıca hüküm kelimesinde, ilim, fıkıh ve adaletle hükmetmek manaları da vardır.⁴⁰

Hüküm kelimesi dinî kavram olarak farklı şekillerde kullanılmıştır. Bir fıkıh terimi olarak, hâkimin yargılama sonucunda vermiş olduğu kesin ve bağlayıcı kararı ifade ettiği gibi, siyasi otorite, devlet idaresi ve yönetim anlamlarına da gelmektedir. Ancak burada sözü edilen hükümden maksat “şer’î hüküm”dür.⁴¹

Fıkıh Usûlünde ise Şâri’nin, talep, tahyir veya vaz’ bakımından mükelleflerin fiillerine ilişkin hitabına hüküm denir. Usûlcülerin ıstılâhında hükmün tanımı bu şekildedir.⁴²

Fetvâ ile hükümün benzer yanları olmakla beraber, asıl itibariyle birbirlerinden farklıdır. Bununla birlikte yine de aralarında bazı açılardan benzerlikler kurulabilir.

Fetvâ ile hükümün, kullanım yönünden ve alan yönünden benzerlikleri söz konusudur.

Fetvâ esas itibariyle hükmü açıklamak için kullanılmaktadır. Ancak zaman içerisinde fetvâ, “mecâzi olarak” hüküm yerine kullanılmıştır. Bu yüzden, çoğu zaman, birbirinin yerine kullanıldığı da olmuştur. Ayrıca “fetvâ”, esas itibariyle hükmün açıklama yolu olduğu için, hükmün içine dahil olan bütün konular, doğal olarak fetvânın alanına da dahil olmaktadır.

3.2. Fetvânın İctihad ile İlişkisi

İctihad; sözlükte, bir konuda elden gelen çabayı sarf etmek, bir şeyi elde edebilmek için olanca gücü harcamak, cehdetme, çabalama, bir şeye nüfûz etme,

⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, XII, 141.

⁴¹ Adududdîn Abdurrahmân b. Ahmed el-Îcî, *Şerhu Muntasari’l-Müntehâ*, Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, Beyrut, 1983, I, 221.

⁴² Muhammed Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, trc. Abdulkadir Şener, Fecr Yayınları, Ankara 2009, s. 71; Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 274.

ısrarlı olmak, zahmet çekmek, meşakkate tahammül etmek, anlamlarında olup, “güç, takat ve çaba” manasına gelen c-h-d kökünden ve ifti’âl bâbındandır.⁴³

İctihad kelimesinin, biri hakiki diğeri mecâzi olmak üzere iki değişik kullanımı mevcut olup, bu kelime Kur’an’ı Kerim’de geçmemekte hadislerde ise her iki anlamıyla da kullanılmıştır.⁴⁴

Terim olarak icthadın, ekol ve fakihlerin farklı bakış açılarını ve kavramın içeriğinde zamanla görülen genişlemeyi yansıtacak şekilde birçok tanımları yapılmış olup,⁴⁵ bunların ortak noktasını, “fakihin herhangi bir şer’î hüküm hakkında zannî bilgiye ulaşabilmek için bütün gücünü harcaması” fikri teşkil eder. Tanımda “şer’î hüküm” kaydı akli, maddi ve örfî konularda yapılan akıl yürütmeleri, “zannî bilgi” kaydı da dinin katî hükümlerini bilmeyi dışarıda tutmayı amaçlar.⁴⁶

İctihad faaliyeti, vahiy döneminden itibaren, nass-olgu ilişkisinin kurulabilmesi bakımından tabii bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı, âlimler arasında tartışma konusu edilse bile, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hem kendisinin hem de sahâbenin icthadları vâkidir. İslâm alimlerinin çoğunluğu da, icthadın farz-ı kifâye olduğu ve hiçbir dönemin bu faaliyetten uzak olamayacağı görüşündedirler.⁴⁷ Ayrıca İslâm alimlerinin, İslâm’ın hiçbir hususu hükümsüz bırakmadığı noktasında fikir birliği içinde olmaları icthada başvurulması gerektiğini göstermektedir.⁴⁸

İctihad faaliyeti, yasama yapmak olduğu için, tamamen serbest bırakılmamış, icthad edecek kişilerde aranan şartlar belirlenmiş,⁴⁹ ve bu şartları taşımayanların görüşleri dikkate alınmamıştır. Şartları taşıyanların ise icthada başvurabilmesi için herhangi bir nassın bulunmaması gerekir. “Mevridi nasda

⁴³ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, II, 395-397; Bilmen, *Kâmus*, I, s. 242; H. Yunus Apaydın, “İctihad”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 432; Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s. 361.

⁴⁴ Hayreddin Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad*, DİB Yay., Ankara 1971, s. 15.

⁴⁵ Tanımlar için bkz., İmam Ahmed b. Ali er-Razi el-Cassas, *el-Fusûl fi’l-Usul*, Vizaretü’l-Evkaf, Kuveyt, 1994, IV, 11; Ebû İshâk Şirâzî, *el-Lüma’ fi Usûli’l-Fıkıh*, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1985, I, 129; Abdulvehhab Hallaf, *Masâdiru’t-Teşri’i’l-İslâmi*, Dâru’l-Kalem, Kuveyt, 1970, s. 7; Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *el-Mustasfâ min İlmi’l-Usûl*, trc. Yunus Apaydın, İstanbul 2006, C. II, s. 333.

⁴⁶ Apaydın, “İctihad”, XXI, 432.

⁴⁷ Abdurrahman Haçkalı, *Gayeci İctihat Metodunun Gelişimi*, Etüt Yayınları, İstanbul 2004, s. 15.

⁴⁸ Haçkalı, “İslâm Hukuk Metodolojisinde Aslî İbâha-İctihat İlişkisi Üzerine”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2009, s. 96.

⁴⁹ Apaydın, “İctihad”, XXI, 437; Ayrıca bkz. Şahin, *İslâm Hukukunda Fetvâ Usûlü*, ss. 56-61.

ictihada mesağ yoktur”⁵⁰ kaidesince nassın olduğu alanda değil nassın doğrudan düzenlemediği alanlarda ictihada başvurmuşlardır.

Nasslardan hüküm çıkaracak kimseye müctehid denir. İslâm alimleri tarafından çeşitli tabakalara ayrılmışlardır.⁵¹

İctihadla fetvânın benzer yanları olmakla birlikte esas itibariyle birbirinden farklı kavramlardır.

İctihadla fetvânın benzerlik kurabileceğimiz yanı, özellikle ortaya yeni çıkmış meselelerin cevabı noktasında aynı anlamda kullanılmaları⁵² ve kesin bir delile (nassa) aykırı olmaları halinde meşrû olmamalarıdır. Bunun dışında kalan özelliklerinin birbirinden farklı olduğunu söyleyebiliriz.⁵³

3.3. Fetvânın Kazâ ile İlişkisi

Kazâ; sözlükte hüküm, yargı, yargılama,⁵⁴ takdir, infâz, vahiy, mevt, bir hakkı sahibine ödemek, bir şeyi lâzım kılmak, kat’ ve fasl eylemek (yani bir işi kesip atmak ve son vermek),⁵⁵ ifâ etmek, ödemek, kazâ etmek, ihtiyacını gidermek⁵⁶ gibi geniş bir anlam yelpazesine sahiptir.

Kelime fıkıh literatüründe ibâdetler alanında edânın karşıtı olarak “bir ibâdetin vakti dışında yerine getirilmesi”, muâmelât alanında ise “yargılama hukuku” ve “yargı kararı” şeklinde iki önemli terim manası kazanmıştır.⁵⁷

Kazânın meşrûiyeti, kitap,⁵⁸ sünnet, ve icmâ⁵⁹ ile sabittir.⁶⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) fiilen hâkimlik etmekle beraber muhâkeme usûlü ve âdâbı ile ilgili

⁵⁰ Mecelle, md. 14.

⁵¹ Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, ss. 337-344.

⁵² Orhan Çeker, “İftâ ve Bir Fetvâ Defteri Örneği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6, 1996, s. 35.

⁵³ Şahin, *İslâm Hukukunda Fetvâ Usûlü*, s. 48.

⁵⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, XV, 186; Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s. 362.

⁵⁵ Bilmen, *Kâmus*, C. VIII, s. 204; Ali Himmet Berki, *İslâmda Kazâ Hüküm ve Hâkimlik ve Tevâbü*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara 1962, s. 5.

⁵⁶ Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 366.

⁵⁷ Şihabüddîn Ebi'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs Krâfi, *el-İhkâm fî Temyizi'l-Fetâvâ ani'l-Ahkâm ve Tasarrufâtî'l-Kâdî ve'l-İmâm*, (tah. Abdulfettâh Ebû Gude), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1995, s. 33; Atar, “Kazâ”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 114.

⁵⁸ Nisâ 4/58.

⁵⁹ Bilmen, *Kâmus*, C. VIII, s. 210.

⁶⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kâmusu*, hazırlayan Sıtkı Güllü, Eser Neşriyat, C. III, ss. 173-175.

kâideler koymak ve açıklamalar yapmak suretiyle de İslâm kazâ müessesesinin temelini atmıştır.⁶¹

Kazâ ehliyeti için öne sürülen şartlar esas itibariyle fetvâ için gerekli olan şartlardır. Çünkü her iki görevde de, Allah'ın hükmünü insanlara tebliğ etmek vardır. Ancak kazâda fetvâdan daha ileri bir durum söz konusu olup o da kazânın bağlayıcı olmasıdır. Bu yüzden kazâ ehliyeti için daha ağır şartlar ileri sürülmüştür.⁶²

Kazâ (hâkimlik) bir amme müessesesi olup mevki ve ilmi mertebesi ne olursa olsun bir ferdin diğeri üzerinde hükmetme selâhiyeti yoktur. Hükmetme yetkisine kadı sahip olup bu yetkisini toplumdan alır. Kadı kim tarafından atanırsa atansın cemiyetin vekili konumundadır tasarrufları cemiyet namınadır. Verdiği kararlar bağlayıcı olup uyulması zorunludur.⁶³

İslâm hukuku kazâ fonksiyonunu yerine getiren hâkime ictihad ve teşrî hakkı tanımış, hukuki ve cezai sahada hâkimlerin yaptıkları ictihadlar İslâm hukukunun gelişmesine vesile olmuştur. İslâm'da mahkeme ictihadları hiçbir zaman için emsal kanun mâhiyetinde olmamıştır.⁶⁴

Fetvâ-kazâ ilişkisine gelince farklı yanları oldukça çok olmakla birlikte benzerliği yapısalıdır. Her ikisi de aynı kaynaktan beslenir. Müftü ve kadı elde ettiği hükmü ilgililere tebliğ eder. Kadının hükmü bağlayıcı olup müftünün hükmü haber mahiyetindedir ve bağlayıcılığı söz konusu değildir.

4. FETVÂ EHLİYETİ

Sözlükte “yetki, elverişli, yeterli olmak ve liyakat” anlamlarına gelen ehliyet, fıkıh terimi olarak “insanın, hukuki hükümlerle ilişkili” ve “kendisine hüküm taalluk edecek bir durumda olmasını”⁶⁵ ifade etmektedir. Fetvâ verme

⁶¹ Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 98.

⁶² Detaylı bilgi için bkz.; Bilmen, *Kâmus*, C. VIII, ss. 213-219.

⁶³ Ali Himmet Berki, “İslâm'da Kazâ Tarihi”, *AÜİFD*, C. XVII, s. 155-156.

⁶⁴ Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı*, DİB Yay., Ankara 1979, s. 13,14.

⁶⁵ Bkz. eş-Şerîf Ali b. Muhammed el-Curcânî, *et-Ta'rifât* (tah. İbrahim el-Ebyârî), Beyrut 1405, s. 40; Abdülkerim Zeydân, *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul, ts., 92-144; Muhammed b. Ferâmuz Molla Hüsrev, *Mir'atu'l-Usûl Şerhu Mirkâti'l-Vusûl*, İstanbul 1339, II, 435-465; Muhammed Bek Hudarî, *Usûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1988; Ali Bardakoğlu, “Ehliyet”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 533-539.

ehliyeti ise, şartlarını taşıyan kişinin gerektiğinde fetvâ vermekle yükümlü olması ve fetvâ verdiğinde bunun bir hüküm/dini hukuki sonuç ifade etmesidir.⁶⁶

Fetvâ vermenin gerekliliğine dair Kur'an'da çeşitli âyetler geçmekte,⁶⁷ ilim ehlinin bilgilerini saklamadan soranlara cevap vermeleri emredilmektedir.⁶⁸ Hz. Peygamber (s.a.v) ise “Bilgisi bulunmadığı halde fetvâ veren onun günahını üstlenir”⁶⁹ buyurarak fetvâ vermede bilgi ve liyakatın (ehliyetin) bulunması gerektiğini vurgulamıştır.

Fetvâ vermede “ehliyet” dini yönden çok önemli görülmüştür. Dolayısıyla fetvâ usûlcüleri fetvâ yeterliliğine sahip olmak için bir takım şartlar aramışlardır. Bu şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Müslüman olmak; fetvâ usûlcüleri müftünün Müslüman olması gerektiği hususunda ittifak halindedir. Çünkü fetvâ, Allah adına dini hükümleri açıklama işi olduğu için, hükümleri bildirenlerin itikat ve inanç yönünden sağlam olması gerekir. Ayrıca bu vasıf fetvâ isteyeninin fetvâyı güvenle almasını sağlayacaktır.

2. Âkil-baliğ olmak; müftü, mükellef yani âkil bâliğ olmalıdır. Çünkü çocuğun sözünün hiçbir hukuki sorumluluğu yoktur. Akli olmayandan da dinî sorumluluk kaldırılmıştır.

3. Müctehid olmak; fetvâ verme ehliyeti şartlarından biri olarak görülen müctehidlik vasfının gerekliliği noktasında fıkıh ekolleri görüş birliğine varmışlardır. Ancak Mâlikîler, Şâfiîler, Hanbelîler bunu müftü olmanın sıhhat şartı görürken, Hanefîler öncelik şartı olarak görmüşlerdir.

4. Adalet sahibi olmak; fetvâ ehlinin müctehid bile olsa fetvâsına güvenebilmek için adalet vasfını da taşıması şart koşulmuştur. Buradaki adaletten

⁶⁶ Fetva ehliyeti konusunda bilinen ilk sistematik belirleme Şâfiîye ait olup detaylı bilgi için bakınız. Muhammed b. İdris Şâfiî, *er-Risâle*, (Tah. A. Muhammed Şakir), Kahire, 1939, s. 509-510; a. mlf., *el- Ümm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1973, VII, 277 ve 301, 302.

⁶⁷ “... Eğer bilmiyorsanız ilim ehline sorun.” Nahl 16/43; Enbiyâ 21/7.

⁶⁸ Bakara 2/159; Âl-i İmrân 3/187.

⁶⁹ Ebû Dâvûd, İlim 8.

kasıt ahlaki adalettir. Bu da dinde vacip ve mendup sayılan hükümlere uymak, haram ve mekruh olan davranışlar ile yalan söylemekten kaçınmakla kazanılır.⁷⁰

Ayrıca fetvâ ehliyetine sahip olanlarda bulunması gereken bazı ahlaki ve mesleki özelliklerden bahsedilir. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) bir kimsenin müftî olabilmesi için kendisinde şu beş vasfın bulunması gerektiğini söyler:

A) İyi niyet sahibi olmak ve yalnız Allah rızasını gözetmek. Çünkü kötü niyet, düşünceyi de kötüleştirir.

B) İlim, hilim, vakar ve ciddiyet sahibi olmak.

C) Kendisinden ve bilgisinden emin olmak.

D) Halka kendi otoritesini kabul ettirmek.

E) Fert ve toplum olarak insanları tanımak.

Bu şartlardan da anlaşılacağı gibi müftînin fetvâ isteyen psikolojik durumunu dikkate alması, halk nazarında itibar sahibi, basîretli vereceği fetvânın fert ve toplum üzerindeki etkisini kavrayacak bir görüşe sahip olması gerekmektedir.⁷¹

5. FETVÂNIN KURUMSAL İŞLEYİŞİ (İFTÂ TEŞKİLÂTI)

Fetvâ teknik anlamda fikhî bir meselenin dinî-hukukî hükmünü açıklama, sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak cevap vermedir. Şer'î bir meselenin hükmünü beyan etme işine ise iftâ denir.⁷²

Tarihi bağlamda ele aldığımızda Fetvâ müessesesinin İslâm'ın başlangıcından itibaren süreç içerisinde kurumsallaşan bir yapı olarak ortaya çıktığını görmekteyiz.⁷³ Başlangıçta hususi bir yapıda olan iftâ teşkilatı, hicri birinci asrın sonlarına doğru Emevi Halifesi Ömer b. Abdülaziz tarafından resmi hüviyete büründürülüp bir devlet teşkilatı haline getirildi.⁷⁴ Bu tarihten sonra İslâm devletlerinde Müftî olarak isimlendirilip resmi bir şekilde adliye teşkilatının

⁷⁰ Şahin, *İslâm Hukukunda Fetvâ Usûlü*, ss. 57-62.

⁷¹ Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s. 347.

⁷² Bkz. Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhir'l-Kâmus*, X, 275; Bilmen, *Kâmus*, VIII, s. 206; Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, IV, 1115; Atar, "Fetvâ", XII, 486.

⁷³ Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı*, ss. 117-126.

⁷⁴ Atar, ae, s. 118.

bir parçası olarak atanan müftüler var mıydı bilemiyoruz. Ancak iftâ işleri, gayri resmi olarak dini en iyi bilen âlim ve fakih kişilerce devam ettirildi.

Osmanlıların ilk döneminde resmi olarak atanmış müftüler olmamakla birlikte⁷⁵ Meşihat (Şeyhülislâmlık) kurumu oluşturulmuştur.⁷⁶ Bu makama II. Murat zamanında Şeyhülislâm olarak resmen getirilen ilk kişi Molla Fenari olmuştur.⁷⁷ Osmanlı uygulamasında bu kurum diğer görevleri yanında fetvâ işlerinden de sorumlu olmuş, daha sonra lağvedilerek Şer'îye ve Evkaf vekâletine çevrilmiştir.⁷⁸ Fetvâ işlerini bu vekâlet bünyesinde oluşturulan “Hey'et-i İftâiyye” (Fetvâ Kurulu), ve “Hey'et-i Tetkîkât ve Te'lîfât-ı İslâmiyye” birimleri yerine getirmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde bu vekâletin ilga edilmesi üzerine yerini, aynı tarih ve 429 sayılı kanunla tesis edilen Diyanet İşleri Reisliği almıştır. İftâ görevi de başkanlık bünyesinde oluşturulan “Müşâvere Heyeti” marifetiyle yürütülmüştür.⁷⁹

Köklü bir geçmişe sahip olan fetvâ kurumu, bugün resmi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından ikame edilmektedir.

⁷⁵ Mehmet Koç, *Şeyhu'l-İslâm Minkârizâde Yahya Efendinin Talâk İle İlgili Fetvâları ve Tahlihi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi SBE, Adana 2008, s. 9.

⁷⁶ Mevlüt Özcan, *Din Görevlisinin El Kitabı*, Sabır Yayınları, İstanbul 2009, ss. 14-24.

⁷⁷ Şükrü Özen, “Osmanlı Döneminde Fetvâ Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. III, S. 5, 2005, s. 249; Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 619; Ayrıca 1424-1922 arası Şeyhü'l-İslâmların listesi için bkz. Özcan, age, ss. 17-23.

⁷⁸ Aytürk-Çelik-Şahinaslan, “Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi”, s. 31.

⁷⁹ Şamil Dağcı, “Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetva Konseptinde Bir Yaklaşım”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. XXXVIII, S. 4 (Ekim-Kasım-Aralık 2002), s. 7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULULU KARARLARI

1. KARARLARIN MUHTEVASI

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 1965 yılından günümüze 133 dini içerikli kararını inceledik. Kurul prensip olarak bütün kararlarını açıklamamakla birlikte, bazı kararlarını resmi web sitesinde yayımlayarak halkla paylaşmaktadır.

Başkanlık sitesinde halen yayımlanmakta olan yirmi kurul kararı vardır. Bunların muhtevası ise şu şekildedir: Cuma namazı ve zuhr-i ahir, estetik ameliyat, göz damlasının orucu bozup bozmayacağı, kadının imâmeti, kadınların başı açık namaz kılmaları, kadınların cuma, bayram ve cenaze namazı kılıp kılamayacağı ve bunların saflardaki durumu, kadınların iş hayatında ve yönetimde yer almaları, kadınların özel hallerinde yapamayacakları ibâdetler, kadınların şahit ve mirasçı olmaları, Kur'an'ı Kerim'de beş vakit namazın bulunup bulunmadığı, organ nakli, orucu bozan ve bozmayan muayene tedavi yöntemleri, sadaka-i fitir, sala verilmesi, sandalyede namaz, sigorta, teravih namazının kaç rek'at olduğu, tüp bebek, Türkçe ibadet, 45. enlemin ötesinde namaz vakitleri.⁸⁰

Bunlarla birlikte kararların bütününe baktığımızda önemli konu başlıklarını şöyle sıralayabiliriz; “İbâdetler (namaz, oruç, zekât, hac, kurban), Kur'an tercümeleleri (tevafuklu-renkli mealler), malî-iktisadî konular (alım-satım, kredi kartıyla yapılan alım satım, teminat mektubu, tasarrufu teşvik fonu kesintisi) tıbbi yönü ağırlıklı olan konular (kürtaj, doğumdan önce cinsiyetin belirlenmesi, tıbbi müdahale ile gebeliğin sağlanması), dinî-millî bütünlüğü bozucu faaliyetler (kilisede namaz kılmak, gazete kupürü değerlendirmeleri), kadınlarla ilgili meseleler (kadının imâmeti, kadınların özel hallerinde yapıp yapamayacakları şeyler, iş hayatı ve kadınlar, kadınların şahit ve mirasçı olmaları vs.), aile (nikah, evlilik, gayrimüslimlerle evlilik, mezhepler ve evlilik) ve vakfedilen mallar.”

⁸⁰ <http://www.diyane.gov.tr/turkish/dy/Kurulkararlari.aspx?KonuId=1> [10.01.2012].

2. KARARLARIN DAYANDIĞI ŞER'Î DELİLLER

Fıkıh Usûlü “Müctehidin şer’î amalî hükümleri tafsîli delillerinden çıkarabilmesine yarayan kurallar bütünüdür.”⁸¹ Fıkıh Usûlü’nde üzerinde ittifak edilen aslî deliller kitap, sünnet, icmâ ve kıyas olarak sıralanmakta; fer’î deliller konusunda ise farklı tespitler söz konusu olmaktadır.⁸²

İnceleme konusu yaptığımız Kurul kararlarında tespit edebildiğimiz aslî ve fer’î deliller şunlardır: Kitap, sünnet, icmâ, sahâbe kavli, örf ve icthad (beyan icthadı, kıyas icthadı, makâsıdı icthad).

Din İşleri Yüksek Kurulu’nun almış olduğu kararları dayandığı şer’î deliller açısından ele aldığımız bu bölümde, Kurul’un hükme varmada aslî ve fer’î delilleri ne ölçüde kullandığını belirlemeye çalıştık.

2.1. NASLARA DAYALI ALINAN KARARLAR

Kurul naslarda açık ve kesin hüküm bulunan konularda nassın hükmüne atıfta bulunmuş hükmü aynen almıştır. Nasda açık ve kesin hüküm yoksa icthadi görüşlere başvurmuş veya bizzat icthad ederek hükme ulaşmıştır. Bunu yaparken de nasların açık ifade ve hükümlerine dayanma ya da nasları yorumlayarak delil getirme yöntemini kullanmıştır.

2.1.1. Kitap

Kitap ya da Kur’an, Yüce Allah’ın, Hz. Muhammed (s.a.v.)’e Arapça olarak indirilmiş, bize kadar tevâtür yoluyla nakledilmiş, Mushaflar’da yazılı, Fatiha sûresi ile başlayıp Nas sûresi ile sona ermiş kelâmıdır.⁸³

Kitap, İslâm dinini ve onun dinî-hukukî (şer’î) hükümlerinin aslî kaynağını teşkil eder. Kur’an’ı Kerim’in sübût değeri üzerinde yani aslına uygun olarak bizlere ulaşmış olduğu noktasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Dolayısıyla kitapta hüküm bulunan bir konuda onunla amel etmek farzdır ve

⁸¹ Zekiyyuddin Şa’bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, Trc. İbrahim Kafî Dönmez, Ankara 2011, s. 40.

⁸² Muhammed el-Hudarî, *Usûlü’l-fikh*, Mısır, 1969, s. 14-15.

⁸³ Şa’bân, *ae*, s. 51.

kendisinde hükmü bulunduğu sürece onu bırakıp başka delile yönelmek câiz değildir.⁸⁴

Kur'an âyetleri İslâm'ın aslî kaynağı, hükümleri de ahkâmı olmakla birlikte fikhî hükme delâleti her zaman kat'î (kesin) olmaz. Bazen de zannî olabilir.⁸⁵ Bu durum Kur'an'ın farklı anlaşılmasına, farklı mezhep ve ictehadların doğmasına sebep olmuştur.

Devlet eliyle toplanan vergilerin zekât sayılıp sayılamayacağı noktasında Kurul "Zekâtın sarf edileceği yerler bellidir" diyerek doğrudan Tevbe sûresi 60. ayete işaret etmiş "Vergiler belirli olan bu yerlere sarf edilmek maksadıyla toplanmadığı için vergi ile zekât borcu ödenmemiş olur" şeklinde karar gerekçelendirilmiştir.⁸⁶ Aynı konuda başka bir kararda ise Kurul, "Nisaba malik Müslümanların ödedikleri vergilerin fukaranın hakkı olan zekât ve sadakaya mahsup edilmesi doğru değildir" şeklinde karar vermiştir.⁸⁷

Din İşleri Yüksek Kurulu; kamu yararı güden dernek ve benzeri kurumlara zekât ve fitir sadakası vermenin câiz olup olmadığı konusunda da Tevbe sûresi 60. âyeti delil göstererek "Zekât ve fitir sadakasının sarf yerleri Kur'an'ı Kerimde belirlenmiştir. Bu itibarla, belirli şartları taşıyan Müslümanların yükümlü oldukları zekât ve fitir sadakasının, bu yerler dışında her hangi bir yere verilmesi veya cami, köprü, yol, okul, su... gibi hayır işlerine sarf edilmesi dinen câiz görülmemiştir" şeklinde karar vermiştir.⁸⁸

Dini günlerin ve ay başlarının güneş takvimine göre yeniden düzenlenmesi noktasındaki bir soruyu Kurul *dinen câiz değildir* şeklinde karara bağlamış; gerekçesini de "Dinî günler ile ay başlarının, ayın hareketine göre tespit edilmesi hususu, âyeti kerime ile sabittir" şeklinde temellendirmiştir.⁸⁹

Kur'an'ı Kerim'in âyet ve sûrelerinin tercümelerinin müzik aletleri eşliğinde okunması konusunu Kurul; böyle bir yaklaşımın Yâsin sûresinin 69.

⁸⁴ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 62.

⁸⁵ Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s. 89.

⁸⁶ Din İşleri Yüksek Kurulu'nun (DİYK) 01.07.1966 tarih ve 159 sayılı kararı.

⁸⁷ DİYK'nın 01.07.1966 tarih ve 49 sayılı kararı.

⁸⁸ DİYK'nın 02.08.1979 tarih ve 71 sayılı kararı.

⁸⁹ DİYK'nın 22.01.1975 tarih ve 18 sayılı kararı.

âyetiyle⁹⁰ çeliştiğini, O'nun kutsal niteliğini yok sayan bir yaklaşım olduğunu, Târık 86/13-14⁹¹, Vâkıa 56/81-82⁹² âyetlerini de göz önünde bulundurarak “Kur'an tercümesini, saz çalıp türkü söyler gibi okumak, Kur'an'ın kutsallığını zedeler, onun tekliğini ve eşsiz oluşunu yok eder ve onu insanoğlu tarafından yazılmış diğer kitaplarla aynı konuma düşürür. Bu itibarla Kur'an tercümesinin bestelenerek herhangi bir enstrüman eşliğinde, şarkı, beste, ya da türkü söyler gibi okunması dinen câiz değildir” şeklinde karara bağlamıştır.⁹³

Türkçe ibâdet ve özellikle Kur'an'ı Kerim'in Türkçe tercümesinin okunmasına dair konuda karar oluşturulurken öncelikle “ Kur'an, Cenb-ı Hakk'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Cebrâil aracılığı ile indirdiği manaya delâlet eden elfâzın (Nazm'ı Münzel'in) ismidir. Sadece mana olarak değil, Rasulüallah (s.a.v)'ın kalbine elfâzı ile indirilmiştir. Bu itibarla bu elfâzdan anlaşılan ve başka lafızlarla (sözlerle) ifade edilen mana Kur'an değildir. Çünkü indirildiği elfâzın dışında, hatta Arapça bile olsa, başka sözlerle ifade edilen mana Cenab'ı Hakk'ın kelamı değil, mütercimim ondan anladığı yorumdur. Oysa Kur'an kavramının içeriğinde, sadece mana değil, bir rüknü olarak onun elfâzı da vardır” denilerek ve buna “Şu'arâ 26/192-195, Tâ-hâ 20/113, Zümer 39/28, Fussilet 41/3” âyeti kerimleri delil getirilerek sadece mananın değil elfâzın da Kur'an kavramının içeriğine dahil olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla tercümenin aslın yerini alamayacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca karar gerekçelendirilirken Kur'an'ı Kerim'in en önemli özelliklerinden biri olan i'câz yönü de göz önünde tutulmuş ve bu konuda şu değerlendirme yapılmıştır;

“Bir benzerinin ortaya konulması konusunda, Kur'an bütün insanlığa meydan okumuştur. Bu i'câzın sadece anlamda olduğu söylenemez. Aksine, ‘O'nun Allah katından indirildiğinde şüpheniz varsa, haydi bir benzerini ortaya koyun’ anlamındaki tehdidi (meydan okuma) ayetlerinden, (Bakara 2/23-24; Yûnus 10/37-38; Hûd 11/13; İsrâ 17/88; Tûr 52/33-34) bu özelliğin daha çok lafızla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bir benzerini ortaya koymak için, insanlar ve cinler bir araya toplanıp birbirlerine destek olsalar bile bunu başaramayacaklarını ifade eden âyeti kerime (İsrâ

⁹⁰ “Biz O'na (Muhammed'e) şiir öğretmedik, bu O'na yaraşmaz da.”

⁹¹ “Şüphesiz bu Kur'an hak ile batılı ayıran bir sözdür. O bir eğlence ve boş söz değildir.”

⁹² “Şimdi siz, bu sözü mü küçümsüyor ve nasibinizi, yalanlamanızdan ibaret kılıyorsunuz.”

⁹³ DİYK'nın 31.10.2006 tarih ve 136 sayılı kararı.

17/88) den de, Kur'an'ın bir benzerinin yapılamayacağı ve bu itibarla tercümesinin Kelâmullah sayılamayacağı açıkça anlaşılmaktadır.”

Sonuç olarak Din İşleri Yüksek Kurulu, namazda kıraat yani Kur'an okumanın; kitap, sünnet ve icmâ ile sabit olduğunu kabul etmiş, tercümenin Kur'an hükmünde olmadığı konusunda icmâ bulunduğunu belirttikten sonra namazda Kur'an'ı Kerim'in lafızları dışında okunmasının mümkün olmadığına karar vermiştir.⁹⁴

Namazın farzıyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sabit olup edâ edileceği vakitlere Kur'an'ı Kerim'de mücmel olarak işaret edilmiştir. Kurul; Kur'an'da beş vakit namazın bulunup bulunmadığına Tâ-hâ sûresi 130. ayetle cevap vermiş, “Güneşin doğmasından ve batmasından önce, gece saatlerinde ve gündüzün iki ucunda olmak üzere beş ayrı vakitte Cenab-ı Hakkı tesbih yani namaz kılmak emredilmiştir” ifadesiyle beş vakit namazın Kur'an'ı Kerim'de bulunduğuna hükmetmiştir.⁹⁵

Âyetler ile istişhad edilerek cevap verilen diğer bir konu estetik ameliyat konusudur. İnsanı en güzel bir şekilde yaratan Yüce Allah, onun mâkul ve mu'tedil ölçüler içerisinde süslenmesine, güzel giyinmesine ve güzelliklerini korumasına izin vermiştir. Kur'an'ı Kerim'de ise iyi ve güzel şeylerin helal, kötü ve çirkin şeylerin haram kılındığı bildirilmiştir.⁹⁶ İslâm da, insanın doğuştan getirdiği özellik ve şeklin değiştirilmesi ve bu amaçla yapılacak her türlü estetik ve tıbbi müdahale hoş karşılanmamış, fitratı bozmayı hedef alan müdahaleler olarak kabul edilmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu “Estetik Ameliyat” konusunda Nîsa sûresi 119. âyeti delil olarak tedavi amaçlı olmayan, dikkat çekme ve daha güzel görünme kaygısıyla yaptırılan müdahaleleri fitratı bozma olarak görmüş ve dinen uygun olmadığına hükmetmiştir.⁹⁷

İnhirafı fazla olan bir cami hakkında kendisine soru yöneltilen Kurul vermiş olduğu cevapta Mescid'i Haram cihetine dönmenin Kur'an'ı Kerim'de emrolunduğunu buna göre Kâbe cihetine dönmenin yeterli olacağını söylemiştir.

⁹⁴ DİYK'nın 12.04.1997 tarih ve 3 sayılı kararı.

⁹⁵ DİYK'nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

⁹⁶ Mâide 5/5.

⁹⁷ DİYK'nın 28.11.2002 tarih ve 221 sayılı kararı.

Ayrıca kible tayininde cüz'î inhirafların namazın sıhhatine mani olmadığına ancak inhirafların fazla olması durumunda düzeltilmesinin gerektiğine hükmetmiştir.⁹⁸

Tesettürle ilgili konuda Kurul; bu konunun kitap, sünnet ve icmâ ile sabit olduğunu, Yüce Allah'ın Nûr ve Ahzâb sûresinde örtünmeyle ilgili kesin emirlerinin bulunduğunu belirterek, kadınların; vücudun el, yüz ve ayakları dışında kalan kısımların örtünmesi gerektiğini söylemiştir.⁹⁹ Ayrıca başın abdest organlarından olduğu, bu organların ise örtülmesinin farz olmadığı ileri sürülerek, kadınların başı açık olarak namaz kılabilecekleri iddiaları üzerine Kurul, Nûr 24/31 ayetinden hareketle kadınların başı açık olarak namaz kılamayacaklarına hükmetmiştir.¹⁰⁰

Almanya'da öğrenim gören bazı Türk öğrencilerin derslere baş örtüsüyle girmeleri, ders esnasında da çıkartmayı reddetmeleri üzerine meselenin dini boyutu yetkililer tarafından elçilik kanalıyla istenilince Din İşleri Yüksek Kurulu, meselenin dinden kaynaklandığını, örtünmenin Kur'an'ın emri olduğunu vurgulamış, ayrıca "İslâm'ın doğuşundan bu güne, bütün İslâm ülkelerinde her aşırıdaki uygulama da böyle devam etmiştir. Müslüman hanımların yabancı erkekler yanında başları örtülü olarak bulunmaları zarûridir" şeklinde karar vermiştir.¹⁰¹

Kadının şahitliği noktasında verilen kararda ise bazı bilginlerin (geleneksel doktrinde çoğunluğu ifade etmektedir. Hatta bu konuda ihtilaf olmadığını söyleyenlerde var.)¹⁰² Kur'an'ı Kerim'deki borçlanma ayetinden hareketle iki kadının şahitliğinin bir erkeğinkine denk olduğunu kabul etmelerine ve bu hükme kıyasla bütün durumlarda bunun böyle olduğu sonucuna varmalarına Kurul itiraz eder.

Müdâyene¹⁰³ âyetini "vadeli borçların şahit tutularak yazılmasının, ihtilafları önlemek bakımından yararlı olacağını bildirmek maksadıyla indirildiği,

⁹⁸ DiYK'nın 02.11.1974 tarih ve 2880 sayılı kararı.

⁹⁹ DiYK'nın 03.02.1993 tarih ve 6 sayılı kararı.

¹⁰⁰ DiYK'nın 07.11.2002 tarih ve 204 sayılı kararı.

¹⁰¹ DiYK'nın 12.02.1985 tarih ve 1 sayılı kararı.

¹⁰² Kemal Yıldız, *İslâm Yargılama Hukukunda Şahitlik*, Hâcegân Akademi Kitaplığı, İstanbul 2005, s. 101, 102; Ayrıca şahitlik konusunda farklı bir yaklaşım için bkz. Ali Rıza Gül, *Borç Ayetlerinin Aktüel Değeri*, İlâhiyât, Ankara 2004, ss. 213-235.

¹⁰³ Bakara 2/282.

âyette geçen ‘yazın’ emrinin bağlayıcı mahiyette olmayıp, tavsiye niteliğinde olduğu” şeklinde değerlendiren Kurul hemen bütün alimlerin de bu konuda görüş birliği içinde olduklarını vurgulamıştır.

Diğer taraftan Kurul âyette geçen “Bu onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir” ifadesini, tek kadının şahitlik yapamayacağını değil, alacağın güvenceye alınması için, bir erkek yerine iki kadının şahit tutulmasının önerildiği şeklinde yorumlamış, mahkemede şahitliğin ifasında tek bir kadının şahitliğinin geçerli olduğunun da bu ifadeden anlaşıldığı üzerinde durmuştur. Şöyle ki âyette mahkemede şahitliğin ifası sırasında iki kadının da bulunmasının zorunlu olduğu ifade edilmeyip, aksine birinin unutulabileceği kabul edilerek, diğerinin (yani tek bir kadının) şahitliğinin yeterli olabileceğine işaret edilmektedir.

Şahitlikle ilgili diğer ayetlerde, şahitlik konusunda erkek, kadın ayrımı yapılmadığını¹⁰⁴ ifade eden Kurul bunun kadının şahitliğinin erkeğinkine denk olduğunu göstermesi açısından önemli olduğunu ayrıca Nûr sûresinin 6-9. âyetlerinin de bu bağlamda delil teşkil ettiğini vurgulamaktadır.

Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da, eğer yalancılardan ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. Kadının, kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.¹⁰⁵

Bu âyetleri “Erkeğin dört sefer şehâdetinde bulunması, zina suçunun sabit olması için dört şahit gerekmesine dayanmaktadır; dört şahit bulunmadığında "kazf" (iftira) suçu söz konusudur. Erkek dört defa şahitlikte bulununca, kadının zina suçundan kurtulması için, erkeğin şahitliğine karşılık dört defa şahitlik etmesi istenmektedir. Bu da kadın ile erkeğin şahitliğinin denk olduğunu göstermektedir. Zira kadının şahitliği gerçekten de, erkeğin şahitliğinin yarısına denk olsaydı;

¹⁰⁴ Nisâ 4/15; Mâide 5/106; Talâk 65/2; Nûr 24/4.

¹⁰⁵ Nûr 24/6-9.

Yüce Allah ondan dört yerine sekiz kere şehâdette bulunmasını emrederdi” şeklinde değerlendiren Kurul, şahitlik konusunda, borçlanma ayetinde belirtilen ve dönemin şartları ışığında, kadınların ticari faaliyetlerdeki pasif rolünden kaynaklanan farklılığın, genel düzenleme içermediğine, konuyla ilgili ayetler birlikte değerlendirildiğinde, kadının şahitliğinin erkeğinkine denk olduğuna¹⁰⁶ karar vermiştir. Kurul almış olduğu bu kararla geleneksel yorumdan ayrılmıştır.

Kadının mirasçılığı konusunda Nisâ sûresinde geçen mirasla ilgili âyetleri¹⁰⁷ birlikte ele alan Din İşleri Yüksek Kurulu’nun değerlendirmesi şu şekildedir:

“Kadının mirasta erkek gibi hak sahibi olduğu açıktır. Ancak itirazlar, niçin mirasta kadına erkeğin yarısı kadar hisse verildiği konusunda yoğunlaşmaktadır. Kur'an'ın kadına mirastan erkeğin payının yarısı kadar hisse vermesini emrettiği şeklindeki genelleme konu ile ilgili âyetlerin sathî olarak okunmasından veya kasıtlı olarak saptırılmasından kaynaklanan bir iddiadır. İlgili âyetler (Nisâ 4/11-14) dikkatlice ve herhangi bir önyargıdan uzak olarak okunduğu takdirde, bu iddianın hiç de gerçekleri yansıtmadığı açıkça görülür. Çünkü mirastan kadına erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi, kadının mirasçı olarak sahip olabileceği bütün konular için değil, sadece kadının aynı babanın/ana-babanın çocuğu olarak erkek kardeşi ile birlikte mirasçı olması durumunda söz konusudur. Nitekim âyette de "Allah size çocuklarınız hakkında şunu emreder, (mirasta) erkeğin payı kadınının iki katıdır" buyurulmuştur. (Nisâ 4/11). Binaenaleyh kadına erkeğin mirastaki hissesinin yarısının verilmesinin genel bir kural olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu sebeple mirasçı olarak kadının konumu ne olursa olsun, İslâm dininde her halükarda kadına erkeğin yarısı kadar pay verildiğini iddia etmek doğru değildir.

İlgili âyetlere göre şayet bir anne-babanın çocuğu vefat eder de miras bırakırsa, ölenin çocukları da varsa, anne-babanın her birine mirasın altıda biri verilir (Nisâ 4/11). Burada görüldüğü gibi bir anne olarak kadına, çocuğunun mirasından verilen pay, bir baba olarak erkeğe verilen paya denktir. Bu da açıkça göstermektedir ki, kadına erkeğin payının yarısı kadar hisse verilmesi genel bir hüküm değildir. Hatta bu âyet, ölenin çocuğu yok ise, annenin, mirasın üçte birini alacağını da açıkça ifade etmektedir.

¹⁰⁶ DİYYK'nın 17.10.2002 tarih ve 188 sayılı kararı.

¹⁰⁷ Nisâ 4/7; 11-14.

Konu ile ilgili âyetlerde, bir erkeğin veya kadının, anne veya babası vefat etmişse ve çocuğu da yoksa, sadece bir erkek veya kız kardeşi varsa, mirastan her birine eşit olarak altıda bir hisse düşeceği ifade edilerek, kadın ile erkeğin eşit hisse alacakları hükmüne bağlanmıştır (Nisâ 4/12). Bu hususta, kadının hangi durumda olursa olsun, mirastan erkeğin payının yarısı kadar pay alacağı iddiasının ne derece sathî ve maksatlı bir iddia olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.”

Kurul kız ile erkek kardeşlerin birlikte mirasçı olmalarında kıza bir, erkeğe iki hisse verilmesini, “malî yükümlülüklerinin ağırlığına uygun olarak adalet ve hakkaniyete en uygun olan taksim” şeklinde değerlendirmiştir.

Sonuç olarak kararda; “Kardeşlerin miras paylaşımında kadınların payının, erkeklere nispetle farklı olarak düzenlenmesinin, erkeğin çeşitli alanlardaki malî sorumluluğunun kadına nispetle daha ağır olmasıyla doğrudan ilişkili olduğuna; kadının ihtiyacının daha fazla olduğu veya erkeğin malî sorumluluğunun daha az bulunduğu durumlarda, karşılıklı rıza ile bu paylaşımın daha farklı bir şekilde yapılabileceğine karar verildi”¹⁰⁸ denilmektedir.

Kadınların iş hayatına katılabilme noktasında alınan bir kararda Kurul, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber (s.a.v)'in kadınlardan biat almasının zikredilmesini¹⁰⁹ İslâm'da kadının iradesinin bağımsızlığını açık bir şekilde ortaya koyması bakımından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca “Dinimizin insanlar arası ilişkilerde ve ticarî hayata ilişkin koyduğu genel ilkelere bağlı kalmak şartıyla, erkek ve kadın ayrımı yapılmadan herkesin helal ve meşru yollardan kazanç elde etme hakkına sahip olduğunu” dile getirerek bu görüşünü şu ayetlerle delillendirmektedir:

"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."¹¹⁰

"İnsan için ancak çalıştığı vardır."¹¹¹

¹⁰⁸ DİYK'nın 17.10.2002 tarih ve 188 sayılı kararı.

¹⁰⁹ Mümtetine 60/13.

¹¹⁰ Nisâ 4/29.

¹¹¹ Necm 53/39.

"Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır; kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'ın lütfundan nasibinizi isteyin..."¹¹²

Din İşleri Yüksek Kurulu sonuç olarak "İslâm'da, erkeklere tanınan temel hak ve hürriyetlerin, aynı derecede kadınlara da tanındığına, kadın olmanın, hak ve fiil ehliyetini daraltan bir sebep olmadığına; kadın-erkek herkesin, çalışma, ticaret yapma ve iş hayatına katılma hakkına sahip olduğuna" karar vermiştir.¹¹³

Kadının kamu görevinde bulunup bulunamamasına yönelik tartışmaları nass kaynaklı görmeyen Kurul, bu tartışmaları fakihlerin içinde buldukları sosyo-kültürel ve ekonomik şartları göz önünde bulundurarak ulaştıkları sonuçlara bağlamıştır. Kur'an'ı Kerimde Sebe' Melikesi Belkıs'tan bahsedilirken herhangi bir olumsuz ifadeye yer verilmemiş olmasını da bunun en önemli kanıtı olarak zikretmiştir.

Kadınların sosyal hayatta aktif rol üstlenmelerini tamamen sosyo-ekonomik ve kültürel şart ve ihtiyaçlara bağlayan Kurul İslâm'ın bu konuda temel hak ve ilkeleri belirtmekle yetindiğini, geri kalan kısmı ise Müslüman toplumların kendi gelişim seyrine terk ettiğini belirtmektedir. Bu bakımdan "İslâm'da kadının, kamu görevi yapmasını yasaklayan açık, kesin ve bağlayıcı bir nass yoktur. Bu itibarla, gerekli fitrî donanımı haiz, liyakatli kadınların devlet başkanlığı da dahil, her türlü yönetimde görev almasında dinî açıdan bir sakınca yoktur" şeklinde bir sonuca varmaktadır.¹¹⁴

2.1.2. Sünnet

Sünnet, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den nakledilen söz, fiil ve takrirlerdir.¹¹⁵

Kur'an'ı Kerim'de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in söylediklerinin de vahiy mahsulü olduğunu bildiren âyet¹¹⁶ ile O'na itaat etmeyi¹¹⁷, emrettiklerini yapıp,

¹¹² Nisâ 4/32.

¹¹³ DİYK'nın 24.10.2002 tarih ve 193 sayılı kararı.

¹¹⁴ DİYK'nın 24.10.2002 tarih ve 193 sayılı kararı.

¹¹⁵ Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, Dâru'l-Mâ'rife, Beyrut ty., I, 113; Hudaî, *Usûlü'l-Fıkh*, s. 263; Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esaslar*, s. 71.

¹¹⁶ Necm 53/3-4.

¹¹⁷ Ahzâb 33/31; Mâide 5/92; Nisâ 4/80.

yasakladıklarından kaçınmayı¹¹⁸, O'nun bir örnek olarak¹¹⁹ ve Allah'ın vahyettiklerini hem kullarına ulaştırmak hem de açıklamak¹²⁰ maksadıyla gönderildiğini ifade eden âyetler sünnetin dini bir kaynak olduğunu ispatlamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e nisbeti sabit ve sahih sünnetin İslâm hukukunun kaynaklarından olduğu noktasında bütün müctehidler ittifak etmiştir.

Sünnet, kaynaklar sıralamasında Kur'an'dan sonra gelir. Sünnet bir hükmü öğrenme ve delil getirme hususunda ikinci sırada yer alıp şer'î hükümleri beyan bakımından Kitab'ın açıklayıcısıdır.¹²¹

Kurul kararlarında sünneti delil olarak göstermiştir. Burada ya hadisi şeriflerin doğrudan ifadelerine başvurulmuş ya da sünnet yorumlanarak delil gösterilmiştir. Buna sandalyede namaz, kan vermenin orucu bozup bozmayacağı, estetik ameliyat, sadaka-i fitir, kadının imâmeti, kadının başı açık namaz kılıp kılamayacağı... konularında alınan kararları örnek verebiliriz.

Hacca yalnız gitmek isteyen bir kadınla ilgili kararda Kurul; "Haccın vücûbu edasının şartlarından birisi de hacca gidecek kadının refakatinde mahremi bulunması şarttır" diyerek bir kadının yanında mahremi bulunmadan Hac ile mükellef olmadığına karar vermiştir.¹²²

Din İşleri Yüksek Kurulu, Hz. İsa ile ilgili bir soruda yeryüzüne tekrar indirileceğine dair Buhârî ve Müslim başta olmak üzere muteber hadis kitaplarında müteaddit hadislerin mevcut olduğu¹²³ şeklinde karar vermiştir.

Cenazenin defni hakkında ise techiz, tekfin ve defin işlerinde acelenin müstehap olduğuna, hazırlandıktan sonra bekletilmesinin mekruh olduğuna, dolayısıyla cenaze hazır edildikten sonra bir gece Camii Şerifte veya avlusunda bekletilmesinin dinî hükümlere uygun olmadığına karar vermiştir.¹²⁴

Kurul; sandalyede namaz konusunda karar vermeden önce âyetlerle namazın önemini vurgulamaya çalışmış, fetvâya esas olan hadise göre amel

¹¹⁸ Haşr 59/7.

¹¹⁹ Ahzâb 33/21.

¹²⁰ Mâide 5/67.

¹²¹ Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 95.

¹²² DİYK'nın 05.03.1966 tarih ve 2 sayılı kararı.

¹²³ DİYK'nın 28.06.1966 tarih ve 156 sayılı kararı.

¹²⁴ DİYK'nın 07.07.1966 tarih ve 164 sayılı kararı.

etmeden önce mü'minin ileri sürdüğü mazeretlerin kendisini vicdanen rahatlatmak boyutta olması gerektiğine dikkatleri çekmiştir. Kurul Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nasıl namaz kılacağını soran bir sahâbîye “Namazını ayakta kıl. Eğer gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse yan üzere kıl” (Buhârî, Taksiru'As-Salât 19) hadisinden hareketle çeşitli kararlara varmıştır. Bunlar:

“Ayakta durabilen ve yere oturabildiği halde secde edemeyen kimse namaza ayakta başlar, rükûdan sonra yere oturarak secdeleri îmâ ile yapar.

Ayakta durabildiği halde oturduktan sonra ayağa kalkamayan kişi namaza ayakta başlar, secdeden sonra namazını oturarak tamamlar.

Ayakta durmaya ve rükû yapmaya gücü yettiği halde yere oturamayan kimse namaza ayakta başlar rükûdan sonra secdeyi tabure ve benzeri bir şey üzerine oturarak îmâ ile eda eder.

Ayakta durmaya gücü yetmeyen, yere de oturamayan kimse namazı tabure, sandalye ve benzeri bir şey üzerine oturarak rükû ve secdeleri îmâ ile yerine getirir.”¹²⁵

Kan vermenin orucu bozup bozmayacağı konusunda karar metninde iki farklı rivayet ele alınmıştır. Bunlar: “Hacamat yapanın ve yaptırmanın orucu bozulur”(Ebû Dâvûd, Sıyam 28.) hadisi ile “Hz. Peygamber (s.a.v.)'in oruçlu iken hacamat yaptırdığına dair rivayettir” (Ebû Dâvûd, Sıyam 29; Buhârî, Savm 32).

Din İşleri Yüksek Kurulu “Bu iki hadis ve diğer rivayetler birlikte değerlendirildiğinde, ‘Hacamat yapanın ve yaptırmanın orucu bozulur’ hadisi ‘Hacamat yapanın ve yaptırmanın orucu bozulma tehlikesiyle karşı karşıyadır’ şeklinde anlaşılmalıdır. Zira hacamat yapan kişi emerek kan aldığı için boğazına kan kaçma ihtimali, hacamat yaptırmanın ise zayıf düşeceğinden yeme içme zorunda kalma ihtimali bulunmaktadır” şeklinde bir gerekçeyle “Oruçlu iken kan vermek orucu bozmaz” kararına varmıştır.¹²⁶

Estetik ameliyatın genel olarak ya dikkat çekmek daha güzel görünmek ya da tedavi amacına yönelik olmak şeklinde iki farklı amacı vardır. Bunlardan

¹²⁵ DİYK'nın 20.10.2010 tarih ve 93 sayılı kararı.

¹²⁶ DİYK'nın 22.09.2005 tarih ve 155 sayılı kararı.

birinci amaca dönük olarak yapılan ameliyatın dinen câiz olmadığına hükmeden Kurul; almış olduğu bu kararı “Hz. Peygamber (s.a.v.), süslenmek maksadıyla vücuda dövme yapmak, dişleri yontarak seyrekleştirmek gibi ameliyeleri, yaratılışı değiştirmek, fitratı bozmak kapsamında değerlendirmiş ve bunu yapanları ve yaptıranları kınamıştır” (Buhârî, Libas 83-87; Müslim, Libas 33) şeklinde gerekçelendirmiştir.

Tedavi maksatlı yapılan estetik ameliyat hakkında ise “A’frece adlı sahâbî, bir savaşta burnu kopunca, gümüşten bir burun yaptırmış, bunun koku yapması üzerine, altından bir burun yaptırılmasına Hz. Peygamber (s.a.v.) müsaade etmiştir” (Ebû Dâvûd, Hatem 7; Tirmizi, Libas 31) hadisini delil alarak, “Hastalık sebebiyle saçları dökülenler, kaza sonucu burun, kulak, göz gibi organlarını kaybedenler veya vücudunda doğuştan yada sonradan meydana gelen şekil bozuklukları bulunanların estetik ameliyat yaptırmaları bir tür tedavi olup, fitratı bozmak kapsamında değerlendirilemez” diyen Kurul, sayılan durumlarda estetik ameliyatta dinen bir sakınca olmadığına karar vermiştir.¹²⁷

Kurul her yıl sadaka-i fitr miktarını belirlerken hadis-i şerifleri ölçü aldığını ancak mevcut sosyo-ekonomik hayat şartlarını ve bir kişinin günlük asgari gıda ihtiyacını da göz önünde bulundurduğunu vurgulamaktadır.¹²⁸

Gazetelerde ezana standart getirme çerçevesinde ortaya atılan ezanın banttan okunması fikrine karşı çıkan Kurul, ezanın vaktin değil namazın sünneti olduğunu, ezandan maksat vaktin girdiğini belirtmek olmadığını ayrıca ses kaydıyla sünnetin yerine gelmeyeceğini belirtmektedir. Dolayısıyla ibâdet hükmünde olan ezanın banttan okunmasının dini açıdan mahsurlu olduğuna karar vermiştir.¹²⁹ Aynı konuda almış olduğu başka bir kararda Din İşleri Yüksek Kurulu “İslâm Şeâirinden olan ezan, sünnet-i müekkededir. Âkil-baliğ bir erkek tarafından okunması şarttır. Buna göre, banda alınan ezanın namaz vakitlerinde teyp vasıtasıyla tekrarlanması câiz değildir” şeklinde karar almıştır.¹³⁰

¹²⁷ DİYK’nın 28.11.2002 tarih ve 221 sayılı kararı.

¹²⁸ DİYK’nın 18.10.2001 tarih ve 141 sayılı kararı.

¹²⁹ DİYK’nın 11.09.1997 tarih ve 73 sayılı kararı.

¹³⁰ DİYK’nın 13.08.1966 tarih ve 204 sayılı kararı.

Kadının imâmeti konusunda alınan karar ise daha çok var olan bilgilerin nakliyle ilgilidir. Kurul'un bu konuda özel bir tercihi bulunmamakla birlikte anladığımız kadarıyla kadının kadına imâmeti hususunda bir itirazı da söz konusu değildir.

Bir kadının erkeklere veya kadın-erkek karışık cemaate imamlık yapması konusunda ise pek çok kaynakta yer alan "Hz. Peygamber (s.a.v.) istisnai olarak Ümmi Varaka isimli Hafız-ı Kur'an bir sahâbîyye hanımın kendi ev halkına imamlık yapmasına izin vermiştir" haberini zikrederek kadının zarûret halinde erkeklere de imamlık yapabileceğini uygun görenler olmakla birlikte Cumhur-u Fukaha'nın kadının erkeklere imamlığını câiz görmediğini nakletmiştir.¹³¹

Kadınların Cuma, Bayram ve Cenaze namazı kılıp kılamayacağı ve bunların saflardaki durumu hakkında ise Kurul "Cuma namazının farziyetiyle ilgili âyetin¹³² kadın ve erkekleri içeren umumi hükmünün sünnetle tahsis edilmesi ve hürriyetine sahip olmayan köle, kadın, çocuk ve hastaların Cuma namazından muaf tutulması" (Ebû Dâvûd, Salât 168) gerekçesiyle Cuma namazının kadınlara farz olmadığı yönünde karar almıştır. Kararda yükümlü olmamakla birlikte kadınların da bu namazlara katılabilecekleri, bunun örneklerinin asrı saadetten bu güne var olduğu, günümüzde de isteyen hanımların cami adabına uyarak camilerin kendilerine ayrılan bölümlerinde, Cuma ve Bayram namazı kılmalarında hiçbir sakınca olmadığı vurgulanmıştır.

Cuma Namazının kitap¹³³, sünnet (Nesâi Cumu'a, 2; Ebû Dâvûd Tahâret, 129; Salât, 210; Müslim, Cumu'a, 12) ve icmâ ile sabit olduğunu belirten Kurul, rekat sayısı hakkında, "Cuma namazının farzı iki rekattır. Bu konuda herhangi bir ihtilaf yoktur" dedikten sonra şu değerlendirmede bulunmuştur:

"Hz. Peygamber'in Cumanın farzından önce, nafîle olarak bir namaz kılıp kılmadığı konusunda fıkıh bilginleri, konuyla ilgili muhtelif rivayetlerden hareketle farklı görüşler ortaya koymuşlardır: Cuma'nın farzından önce nafîle bir namaz olmadığını ileri süren fakihler bulunmaktadır. Onlara göre Hz. Peygamber, Cuma namazı için mescide gelince, namaz kılmadan doğrudan minbere çıkmıştır. Sahâbenin kıldığı rivayet edilen namaz ise, sünnetle ilişkisi olmayan nafîle bir namazdır (İbn

¹³¹ DİYK'nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹³² Cumu'a 62/9.

¹³³ Cumu'a 62/9-10.

Kayyım, Zâdü'l-Meâd, I/118-119). Buna karşılık Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî bilginlerine göre, Hz. Peygamber, Cuma namazının farzından önce tahiyyetü'l-mescid dışında, nafile olarak namaz kılmıştır. Hanefiler bu namazın dört rekat olduğunu, diğerleri ise belli bir rekat sayısı ile sınırlı olmadığını belirtmişlerdir (İbn Humam, Fethu'l-Kadîr, II/39; İbn Kudâme, Muğnî, II/250; İbn Abidin, Reddû'l-Muhtar, I/452). Sahih hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in Cuma namazından önce nafile olarak namaz kıldığına dair bir çok rivayet bulunmaktadır (İbn Mâce, Salât, 94; Buhârî, Cumu'a, 33, 39; Ebû Dâvûd, Salât, 244).

Hz. Peygamber'in Cuma namazından sonra nafile olarak namaz kıldığı konusunda ihtilaf olmamakla birlikte, bu namazın kaç rekat olduğu konusunda görüş farklılığı bulunmaktadır. Bu namaz, Ebu Hanife'ye göre bir selamla dört, Şâfiî'ye göre iki selamla dört, Ebû Yûsuf'a göre ise dört rekatta bir selam ve iki rekatta bir selam vermek üzere toplam altı rekattır (İbn Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II/39; Şîrbînî, Muğni'l-Muhtâc, I/451). Sahih hadis kaynaklarında yer alan bazı rivayetlerde, Hz. Peygamber'in Cuma namazından sonra dört, bazı rivayetlerde ise iki rekat nafile namaz kıldığı bildirilmektedir (Ebû Dâvûd, Salât, 244; İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 95; Buhârî, Cumu'a, 39). İbn Teymiyye, İbn Kayyım gibi bazı alimler, konuyla ilgili çeşitli rivayetleri birlikte değerlendirerek, camide kılınırsa dört, evde kılınırsa iki rekat kılınabileceği görüşüne varmışlardır.

Zikredilen bu rivayetler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Cuma namazından önce ve sonra, ismi ne olursa olsun evde ya da camide nafile namaz kıldığını göstermektedir. Bu itibarla, Cumadan önce ve sonra kılınan namazlar, Cuma namazına daha sonra yapılan bir ilave olmayıp, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamasına dayanmaktadır.”

Bu gerekçelerden hareketle Din İşleri Yüksek Kurulu “Cuma namazının farzından önce ve sonra, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nafile olarak namaz kıldığı sabit olduğundan, Cuma'dan önce ve sonra nafile namaz kılmanın sünnet olduğuna, bu nafile namazların dördü farzdan önce, dördü de sonra olmak üzere toplam sekiz rekat kılınmasının uygun olacağına” karar vermiştir.¹³⁴

Aynı kararda, Cumanın sıhhat (geçerlilik) şartları ile ilgili fıkıh bilginlerinin ileri sürmüş olduğu bazı şartları (şehir, cemaat) değerlendiren Kurul;

¹³⁴ DİYK'nın 26.03.2002 tarih ve 50 sayılı kararı.

“İslâm bilginleri Cuma namazının sahih olması için, Cuma namazının şehir veya şehir hükmünde bir yerleşim biriminde kılınması gerektiğini ileri sürmüşler, ancak şehrin tanımı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.v), ilk Cuma namazını, Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında Salim b. Avf oğullarının ikamet ettiği Rânûnâ adı verilen bir vadide kıldırıştır (İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, III/22).

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, "Bir yerleşim biriminde, sadece dört kişi bulunsa bile, Cuma namazı kılmak farzdır" buyurduğu rivayet edilmektedir (Beyhakî, Sünen, III/179 H.No: 5406, 5407; Darakutnî, Sünen, II/8-9 H.No: 1-3; Azim Âbâdî, Avnü'l-Ma'bûd, III/283) gibi gerekçelerle “İmamlarla birlikte en az dört kişinin bulunduğu mezra, köy, belde, şehir gibi büyük veya küçük tüm yerleşim birimlerinde Cuma namazının kılınması gerektiğine” hükmetmiştir.¹³⁵

Cemaat sayısı ile bağlantılı, bir yerleşim biriminde birden fazla yerde Cuma namazının kılınıp kılınmayacağı meselesi ve bundan kaynaklı Zuhr-i ahir namazı veya o günkü öğle namazının iade edilmesi konusunu da değerlendiren Kurul, mezhep kaynaklı rivayetleri naklettikten sonra şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Zuhr-i ahirle ilgili olarak tarafların ileri sürdükleri görüşlerin delilleri göz önünde bulundurulduğunda, bu namazı kılmanın gerekli olmadığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Hz. Peygamber zamanında Cuma namazının sadece bir yerde kılınmış olması, bir yerleşim biriminde birden fazla yerde Cuma namazı kılınmayacağı anlamına gelmez. Zira o dönemde böyle bir ihtiyaç söz konusu değildi. Ayrıca yeni inen ayetleri Hz. Peygamber'in ağzından işitme ihtiyacı içinde bulunan sahâbenin, başka bir yerde Cuma namazı kılmalarını düşünmek mümkün değildir.

Bir yerleşim biriminde bir yerde Cuma namazı kılınmaması sebebiyle Cumanın sahih olmayacağını söyleyen müctehidlerin tamamı, ihtiyaç halinde birden fazla yerde cumanın kılınabileceğini kabul etmişlerdir. Nitekim, İmam Şafîî Bağdat'a gittiğinde birden fazla yerde Cuma namazı kılındığını gördüğü halde, buna karşı çıkmamıştır (Nevevî, Mecmû, IV/452; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, I/544). Günümüzde ise, çoğunlukla bir yerleşim biriminde tek camide Cuma namazı kılınması mümkün olmadığından birden fazla yerde Cuma namazı kılınması kaçınılmaz olmuştur.

¹³⁵ DİYK'nın 26.03.2002 tarih ve 50 sayılı kararı.

İbâdetlerde aslolan, kabul edilmesidir. Hz. Peygamber Yüce Allâh'ın, "Ben kulunun benim hakkımdaki zannına göre muamele ederim" buyurduğunu bildirmektedir (Müslim, Zikir, 1; Tirmizî, Zühd, 51). Başka bir hadislerinde de, "Ameller niyetlere göredir" buyurmuşlardır (Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1). Bu itibarla Cuma namazının kabul olunacağına inanarak kılınması ve bunda şüpheyeye düşülmemesi gerekir.

Diğer taraftan zuhr-i ahir namazının ihtiyat sebebiyle kılındığını ileri sürmek, sağlam bir temele dayanmamaktadır. Zira, ihtiyat iki delilden kuvvetli olanı tercih etmektir. Halbuki, Cuma namazının farz olduğunu ifade eden âyet ve hadislere karşı, birden fazla yerde kılınmasının câiz olmayacağı konusunda bir delil bulunmamaktadır. Bir yerde kılınması şartını ileri sürenlerin, ihtiyaç bulunduğu kılınabileceğini belirtmeleri de bunu göstermektedir. Kaldı ki Kur'an-ı Kerim'de, "Allâh bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar" (Bakara 2/286); "Allâh dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi" (Hac 22/78) buyrulmaktadır.

Diğer taraftan ihtiyat, bir faydaya dayalı olmalıdır. Oysa, zuhr-i ahirin kılınması gerektiğini söylemek, insanların Cuma'dan sonra kılınacak sünneti terk etmelerine sebep olmaktadır. Farzdan sonra sünnet namazdan başka bir namaz olmadığı anlatılır ve uygulama da buna göre olursa, bu sünneti yerine getirenlerin sayısı artacaktır. Asıl ihtiyat, Allâh ve Rasulü Müslümanları ne ile sorumlu kılmış ise onları yerine getirmek, buna bir şeyi ilave etmemektir.”

Sonuç olarak Din İşleri Yüksek Kurulu “Bir yerleşim biriminde birden fazla yerde Cuma namazı kılınabileceğine, bu sebeple Zuhr-i ahir namazının kılınmasına gerek olmadığına, Zuhr-i ahir namazını kılmak isteyenlere ise mani olunmasının uygun olmayacağına” karar verdi.¹³⁶

Safların düzenlenmesi meselesinde ise Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “Namazda erkek saflarının en faziletlisi en önde olanı, fazileti en az olanı ise en arkada olanıdır. Kadın safların en faziletlisi ise en arkada kalanı, en az faziletlisi ise en önde olanıdır” (Müslim, Salât 132; Ebû Dâvûd, Salât 97) hadisi zikredilmiş, namaz saflarının önce erkekler, sonra erkek çocuklar en arkada da kadınlar olmak üzere bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından düzenlenmiş olduğu vurgulanmış,

¹³⁶ DİYYK'nın 26.03.2002 tarih ve 50 sayılı kararı.

“sünnet olanın safların böyle olmasıdır” ifadesiyle de karar sonuca bağlanmıştır.¹³⁷

Kadınların başı açık namaz kılıp kılamayacakları hakkında alınan bir kararda Kurul, buluğ çağına ermiş Müslüman bir hanımın namaz kılariken saçlarını ve diğer avret mahallini örtmesi gerektiğini ortaya koyan hadisleri zikretmiştir. Şöyle ki:

“Hz. Aişe'nin rivayetine göre Ebû Bekir'in kızı Esmâ, üzerinde ince bir elbise olduğu halde Rasûlullah'ın huzuruna girmiş, Hz. Peygamber de ondan yüzünü çevirerek, "Ey Esmâ! Kadın ergenlik çağına ulaştıca, -el ve yüzünü işaret ederek- şurası ve şurası müstesna artık onun yabancılar tarafından- görülmesi doğru olmaz" buyurmuştur (Ebû Davûd, "Libas", 34). Başka bir hadiste de, "Allah ergenlik çağına ulaşan kadının baş örtüsüz olarak kıldığı namazını kabul etmez" buyurmuştur (Hakim en-Neysabûrî, Müstedrek, I, 251; Ebû Dâvûd, Salât, 85, No: 641, I, 422; Tirmizî, Salât, 277, No: 377, II, 215; İbn Mâce, Tahâre, 132, No: 655, I, 214; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 150, 218, 259. İbn Huzeyme, hadisin sahih; Tirmizî, Hasen; Hakem ise Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir).”

Ayrıca hadis kaynaklarında Peygamber eşlerinin evlerinde baş örtüsü ile namaz kıldıklarını (Mâlik, Salât, 10. No: 35-36), Hz. Peygamber'in başı açık namaz kılan genç kızlara müdahale ettiğini ve buluğa eren kadınların başlarını örterek namazlarını kılmaları gerektiğini bildiren hadisler yer almaktadır (Ahmed, VI, 96, 236, 238; Tirmizî, Salât, 84, No: 640, I, 420; Ebû Dâvûd, Salât, 85, No: 642, I, 422).

Din İşleri Yüksek Kurulu yukarıda belirtilen açıklamalar ışığında; “Namazda ve namaz dışında örtülmesi gereken avret mahallinin kadınlarda, el, yüz ve ayaklar dışındaki bütün beden olduğu ve namaz kılariken, bu uzuvların vücut hatlarını belli etmeyecek ve rengini göstermeyecek nitelikte bir elbise (örtü) ile örtülmesi gerektiği anlaşıldığından, kadınların başı açık olarak namaz kılmalarının câiz olmadığına” karar vermiştir.¹³⁸

"Kadınların iş hayatında ve yönetimde yer almaları" konulu bir kararda Kurul, "Sizden herhangi birinizin ipini alıp da dağdan sırtına bir bağ odun yüklenerek getirip satması, dilenmesinden daha hayırlıdır" hadisini zikrederek

¹³⁷ DİYK'nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹³⁸ DİYK'nın 07.11.2002 tarih ve 204 sayılı kararı.

çalışma hayatında kadın - erkek ayrımının söz konusu olmadığına hükmetmiştir. Ayrıca Kurul, kadının sosyal hayata katılımı ve yönetimdeki konumu noktasında klasik külliyatta varolan olumsuz yargıların açık bir nassa dayanmadığını, toplumun gelenek ve telakkilerinden kaynaklandığını belirtmektedir.

Din İşleri Yüksek Kurulu klasik kaynaklarda, kadının devlet başkanı olamayacağını ispata yönelik zikredilen "Yönetimini kadına teslim eden bir toplum iflah olmaz" hadisini ve bu görüşü desteklemek amacıyla ileri sürülen, "devlet başkanının ordunun başında sefere çıkması, cuma hutbesini okuması ve namazı kıldırması" gibi gerekçeleri şu şekilde değerlendirmektedir:

"Her kamu görevinde olduğu gibi devlet başkanlığı için de liyakat şart olduğundan, devlet başkanlığına getirilecek kişinin cinsiyetine değil, bu göreve layık olup olmadığına bakılır. Diğer taraftan, devlet başkanının ordunun başında sefere çıkması, cuma hutbesini okuması ve namazını bizzat kıldırması gerekmez. Bunların, görevlendireceği kişiler tarafından yaptırılması mümkündür. 'Yönetimlerini kadına teslim eden bir toplum iflah olmaz' anlamındaki hadise gelince, Hz. Peygamber bu sözyle, başkanı bir kadın olan Sâsânî Devletinin kısa süre sonra yıkılacağını haber vermektedir. Tarihte ve günümüzde başında kadın olduğu halde güçlü bir şekilde varlığını devam ettiren ülkelerin bulunması, Hz. Peygamber'in bu sözünün genel hüküm içermediğini göstermektedir."

Din İşleri Yüksek Kurulu "gerekli fitrî donanımı haiz, liyakatli kadınların devlet başkanlığı da dahil, her türlü yönetimde görev almasında dinî açıdan bir sakınca olmadığına" hükmetmiştir.¹³⁹

Kur'an'ı Kerim'de yasaklanmadığı için, kadınların adet günlerinde namazlarını kılıp oruçlarını tutabilecekleri iddiaları üzerine Kurul; "böyle bir iddianın isabetli olmadığına, İslâmî hükümlerin ikinci kaynağı olan Sünnet'e aykırı olduğuna" karar vermiştir. Ayrıca kadınların kendilerine has bazı hallerinin, ayhali (hayz), lahusalık (nifas) ve istihaza (özür kanı) gibi, bulunduğu dikkat çeken Kurul; kadınların ayhali dönemlerinde -temizleninceye kadar- cinsi ilişkide bulunmalarının âyetle yasaklandığını¹⁴⁰, namaz, oruç ve kâbeyi tavafın da sünnet ile bu yasak kapsamına alındığını belirtmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) hanımların

¹³⁹ DİYK'nın 24.10.2002 tarih ve 193 sayılı kararı.

¹⁴⁰ Bakara 2/222.

bu halleri devam ettiği sürece namaz kılamayacaklarını (Müslim, Hayz 14; Ebû Dâvûd, Tahâret 109), oruç tutamayacaklarını (Müslim, Hayz 15), kâbeyi tavaf edemeyeceklerini (Buhârî, Hayz 1) bildirmiştir.

“Beş vakit namazın eda edileceği vakitlere ve ne şekilde eda edileceğine Kur’an’ı Kerim’in bir kısım ayetlerinde mücmel olarak işaret olunmuş, bu işaretler Rasulullah (s.a.v.)’in kavli ve fiili sünnetiyle açıklık kazanmıştır. O namazı bizzat kılarak ve Müslümanlara imam olup kıldırarak nasıl kıldıracağını öğrettiği gibi bunların vakitlerini de (Tirmizi, Salât 1; 114) göstermiştir. Gerek kılınış şekli, gerek vakitleri ile ilgili bu uygulama ameli tevâtür yoluyla günümüze kadar gelmiştir.”

Yukarıda zikredilen gerekçeden hareketle Din İşleri Yüksek Kurulu “Kur’an’da beş vakit namazın bulunmadığı” iddiasının ilmi hiçbir değeri olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca sünnette yer alan ve tarih boyunca da sünnete uygun olarak uygulanan bir konu hakkında aykırı bir görüşte bulunmanın bir değer taşımayacağı vurgulanmıştır.¹⁴¹

Namaz vakitlerinin oluşmadığı bölgeler ile yatsı namazı vaktinin geç olduğu bölgelerde namaz vakitlerinin tespiti noktasında “takdir yöntemini” benimseyen Kurul, almış olduğu kararı şu şekilde gerekçelendirmiştir:

“Hadis rivayetlerinde namaz vakitleri açıklanırken; doğu ufkunda şafağın belirmeye başlaması (fecd), güneşin doğması, güneşin öğleyin tepe noktasına gelip batıya meyletmeye başlaması (zevâl), gölgelerin fey-i zevalden hariç, bir misli veya iki misli olması, güneşin batması (gurûb), batı ufkunda akşam şafağının kaybolması (gaybûbet-i şafak) vb. dünyanın kendi eksenini etrafında dönmesinden kaynaklanan atmosferik alametler ölçü olarak verilmiştir.

Normal vakitlerin oluştuğu dönemlerde ve bölgelerde namazlar, sünnette belirtilen bu vakitlerde kılınacaktır. Bu ölçülerin kısmen veya tamamen oluşmadığı bölgelerde ise namaz vakitlerinin "takdir edilerek" belirlenmesi gerektiği kaçınılmazdır. Bazı hadislerde de (Müslim, Kitabu'l-Fiten ve Eşratu's-Saat, 20) ifade edildiği gibi vakitlerin oluşmadığı yerlerde "takdir yöntemi" ile ibadet edilmesinde dinen bir sakınca yoktur.”¹⁴²

¹⁴¹ DİYK'nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹⁴² DİYK'nın 15.06.2006 tarih ve 105 sayılı kararı; 10-11.06.2009 tarih ve 61 sayılı kararı.

Hız. Peygamber (s.a.v.) bütün namazlarda Kur'an'ı Kerim okumuş ve namazı kılmayı iyi bilmeyen bir sahâbîye namaz kılmayı tarif ederken "...sonra Kur'an'dan hafızana bulunanlardan kolayına geleni oku" (Müslim, Salât 45) buyurmuştur. Kurul bu hadisi delil olarak "Namazda ve ibâdet olarak Kur'an'ı Kerim aslı lafızları ile okunur" sonucuna varmıştır. Ayrıca kararda "Yüce Rabbimizin bize olan öğüt, buyruk ve yasaklarını öğrenmek, onun irşadından yararlanmak maksadıyla ise, meal ve açıklamaları okunur. Bu maksatla Kur'an'ı Kerim'in tercüme, meal ve açıklamalarını okumak ta çok sevaptır ve genel anlamda ibâdetdir" vurgusu yapılmıştır.¹⁴³

2.2. İCMÂYA DAYALI ALINAN KARARLAR

Fıkıh Usûlü ilminde İcmâ, "Muhammed (s.a.v.) ümmetinden olan müctehidlerin, Hız. Peygamber'in vefatından sonraki herhangi bir devirde, şer'î bir hüküm hakkında ittifak etmeleridir"¹⁴⁴ şeklinde tarif edilmiştir. İcmâ'nın bir hukuk kaynağı¹⁴⁵ olarak kabul edilebilmesi için bazı şartlar aranmaktadır. Bunları, "icmânın meydana gelmesi için Hız. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra meydana gelmiş olması, görüş beyan edenlerin müctehid ve müslüman olması, icmâ edilen konunun şer'î bir hüküm olması ve o devirde yaşayan bütün müctehidlerin fikir birliği etmiş olması" şeklinde özetleyebiliriz.

Genelde iki türlü icmâdan bahsedilir. Sarih (açık) icmâ, sükûti (kapalı) icmâ. Sarih icmâda belli konuda bütün müctehidlerin açıkça görüş bildirmeleri ve bu görüşlerin aynı noktada birleşmesi söz konusuyken sükûti icmâda böyle bir şart aranmaz. Bazı hukukçuların açıkça görüş bildirmeleri, diğerlerinin de bu görüşe karşı çıkmamaları sükûti icmânın oluşması için yeterli görülmüştür.¹⁴⁶

¹⁴³ DİYK'nın 12.04.1997 tarih 3 nolu kararı.

¹⁴⁴ Abdülvehhâb Hallâf, *İlm-u Usûli'l-Fıkh*, İstanbul 1984, s. 49; Hudaî, *Usûli'l-Fıkh*, s. 299; Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 105; İ. Kafi Dönmez, "İcmâ", *DİA*, XXI, 417; Ebû Zehra, *Ebu Hanîfe*, çev., Osman Keskiöğlü, 5. Baskı, DİB Yayınları, Ankara 2005, s. 328; Zeydân, *İslâm Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak, 3. Baskı, Kayihan Yayınları, İstanbul 1995, s. 297; İcmân farklı tarifleri için bkz. Yunus Vehbi Yavuz, *Hakikatü'l-İcmâ ve'l-İstihsan*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2000, s. 5-9; Ekrem Keleş, *İslam Hukukunun Kaynağı Olarak İcma*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, s. 5.

¹⁴⁵ Halil Cin, Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, OSAV Yayınları, İstanbul 1995, C. II. s. 157.

¹⁴⁶ Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s. 179-181.

İcmânın kaynak değeri noktasında ise farklı görüşler¹⁴⁷ olmakla birlikte cumhura göre icmâ, Kur'an ve sünnetten sonra İslâm dini ve hukukunun üçüncü önemli kaynağıdır.

İcmâ kavramı Kurul kararlarında daha çok, ameli tevâtür,¹⁴⁸ görüş birliği,¹⁴⁹ ortak görüş,¹⁵⁰ ittifak¹⁵¹ şeklinde geçmektedir.

“Ameli tevâtür” tabiri Cuma namazının kadınlara farz olup olmadığı konusunda alınan kararda “Farz olmadığı geçmişten bu güne ameli tevâtür yoluyla gelmiştir” şeklinde geçmektedir. Ayrıca başka bir kararda “Beş vakit namazın eda edileceği vakitlere ve ne şekilde eda edileceğine Kur'an' ı Kerim'in bir kısım âyetlerinde mücmel olarak işaret olunmuş, bu işaretler Rasulü Allah (s.a.v.)'in kavli ve fiili sünnetiyle açıklık kazanmıştır. O, namazı bizzat kılarak ve Müslümanlara imam olup kıldırarak nasıl kılınacağını öğrettiği gibi bunların vakitlerini de göstermiştir. Gerek kılınış şekli, gerek vakitleri ile ilgili bu uygulama ameli tevâtür olarak, günümüze kadar devam etmiştir”¹⁵² şeklinde geçmektedir.

“Görüş birliği” türkçe ibâdet ile ilgili alınan bir kararda “Tercümesine Kur'an denilemeyeceği ve tercümesinin Kur'an hükmünde olmadığı konusunda İslâm bilginleri görüş birliği içindedir”¹⁵³ şeklinde geçmektedir. Ayrıca “Nesebin sıhhatini bozmaksızın gerekli şartların bulunması halinde tüp bebek yöntemiyle çocuk sahibi olmanın meşruluğu konusunda görüş birliği mevcuttur”¹⁵⁴ şeklinde de başka bir kararda geçmektedir. Bir diğer kararda ise “Oruç, ibâdet niyetiyle yemekten, içmekten ve cinsi münasebetten uzak durmaktan ibarettir ve bunlardan birinin yapılmasıyla oruç bozulur. Bu konuda bütün İslâm bilginleri görüş birliği içindedir”¹⁵⁵ şeklinde geçmiştir.

“Ortak görüş” tabiri ise kadınların başı açık namaz kılıp kılamayacakları konusunda alınan kararda geçmektedir. Mesele Kur'an ve Sünnet'le

¹⁴⁷ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, ss. 107-118.

¹⁴⁸ DİYK'nın 11.09.1997 tarih ve 26 sayılı kararı; 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹⁴⁹ DİYK'nın 22.09.2005 tarih ve 155 sayılı kararı; 21.01.2009 tarih ve 8 sayılı kararı; 12.04.1997 tarih ve 3 sayılı kararı.

¹⁵⁰ DİYK'nın 07.11.2002 tarih ve 204 sayılı kararı.

¹⁵¹ DİYK'nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı; 17.10.2002 tarih ve 188 sayılı kararı.

¹⁵² DİYK'nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹⁵³ DİYK'nın 12.04.1997 tarih ve 3 sayılı kararı.

¹⁵⁴ DİYK'nın 21.01.2009 tarih ve 8 sayılı kararı.

¹⁵⁵ DİYK'nın 22.09.2005 tarih ve 155 sayılı kararı.

temellendirilip namazın başı açık olarak kılınamayacağı belirtilmiş ayrıca kararda “Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanından günümüze kadar uygulama böyle olduğu gibi, İslâm toplumunun ortak görüşü de bu yöndedir”¹⁵⁶ denmiştir.

Kadınların özel hallerine dair meselelerde alınan bir kararda “ittifak” tabiri “İslâm alimleri, nifasın hükmünün, hayız gibi olduğu hususunda ittifak halindedir”¹⁵⁷ başka bir kararda ise sadece “kadınların şahitliğiyle sabit olabilecek hususlarda, tek başına kadının şahitliğinin geçerli olduğu alimlerin ittifakıyla kabul edilmiştir”¹⁵⁸ şeklinde geçmiştir.

Din İşleri Yüksek Kurulu’nun almış olduğu bazı kararlarda ise doğrudan “İcmâ” kavramı kullanılmış olup tespit edebildiklerimiz ise şunlardır.

İcmâ; kadınların özel hallerinde yapamayacakları ibâdetler konusunda alınan bir kararda “Kadınların ay hali dönemlerinde namaz kılamayacakları, oruç tutamayacakları ve Kâbe’yi tavaf edemeyecekleri ayrıca bu günlerde kılamadıkları namazlarını kaza etmeleri de gerekmediği konusunda İslâm müctehid ve fakihleri arasında icmâ vardır”¹⁵⁹ şeklinde; namazda kıraatın tercümeyle yerine getirilip getirilemeyeceği meselesinde ise “Namazda kıraat yani Kur’an okumak İcmâ ile sabit bir farzdır”¹⁶⁰ şeklinde geçmektedir. Ayrıca Kurul; orucu bozan ve bozmayan muayene ve tedavi yöntemleri konusunda “Oruçlu, abdest alırken ağzına verdiği sudan geri kalan miktarın mideye ulaşması halinde orucun bozulmayacağı konusunda İslâm bilginlerinin icmâi vardır.”¹⁶¹ Gayr-i Müslim’lerle evlilik konusunda ise “İslâm bilginleri arasında Müslüman kadınların gayrimüslim erkeklerle evlenemeyecekleri konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olmamış, aksine bir bakıma icmâ oluşmuştur”¹⁶² şeklinde aynı tabire yer vermiştir.

¹⁵⁶ DİYK’nın 07.11.2002 tarih ve 204 sayılı kararı.

¹⁵⁷ DİYK’nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹⁵⁸ DİYK’nın 17.10.2002 tarih ve 188 sayılı kararı.

¹⁵⁹ DİYK’nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹⁶⁰ DİYK’nın 12.04.1997 tarih ve 3 sayılı kararı.

¹⁶¹ DİYK’nın 22.09.2005 tarih ve 155 sayılı kararı.

¹⁶² DİYK’nın 09.12.2002 tarih ve 227 sayılı kararı.

2.3. SAHÂBE KAVLİNE DAYALI ALINAN KARARLAR

Fıkıh Usûlü bilginlerinin çoğunluğuna göre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yetişip ona iman etmiş ve örfen arkadaş denebilecek bir süre onunla birlikte bulunmuş kimseye sahâbî denir.¹⁶³ Bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'i gözleriyle gören, İslâm'ı açıklayışını kulaklarıyla işiten sahâbelerin görüş ve fetvâları fakihlerin cumhuruna göre nasslardan sonra yer alan şer'î bir huccettir.¹⁶⁴ Ancak müstakil bir hukuk kaynağı olarak kabulü meselesinde farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşleri kısaca şöyle özetleyebiliriz: İbâdet konuları gibi re'y ve icihad ile anlaşılamayacak konularda, hukukçu sahâbelerin görüşleri bağlayıcı bir hukuk kaynağıdır. Zira bu tür görüşlerin, büyük bir ihtimalle doğrudan Rasulullah'tan (s.a.v.) duyulmuş olması ya da başka bir sahâbî ile ona ulaşması söz konusudur. Aynı şekilde sahâbelerin üzerinde ittifak (icmâ) ettiği şer'î hükümler de bütün Müslümanları bağlar. Bunların dışında kalan sahâbelere ait ilmi ve kazâi icihadların bağlayıcılığı ise tartışmalıdır.¹⁶⁵

Din İşleri Yüksek Kurulunun, teravih namazının kaç rekat olduğuna dair almış olduğu kararı Hz. Ömer (r.a.)'in uygulamasıyla temellendirme gayretini bu bağlamda ele alabiliriz.

Kararda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in teravih namazını bizzat kıldırıldığına işaret edilmiş ve “Kim inanarak ve sevabını umarak Ramazan namazını kılsa geçmiş günahlarından bir kısmı bağışlanır” hadisi zikredilmiştir. Teravih namazının müekked sünnet hükmünde olduğunu, kılınmadığı takdirde kazasının gerekmediğini, bireysel kılınabildiği gibi cemaatle kılınmasının kifâi sünnet olduğunu vurgulayan Kurul, kaç rekat olduğu noktasında ise biri Hz. Ömer (r.a) diğeri Hz. Aişe (r.a.) kaynaklı iki rivayetten bahseder. Ayrıca farklı kaynaklardan ve mezheplerin görüşlerinden nakiller sunar.

Hz Ömer (r.a.) zamanında başlayıp bu gün uygulama boyutunda teravih namazının yirmi rek'at olduğu noktasında icmâ oluştuğuna dikkati çeken Din İşleri Yüksek Kurulu şöyle bir nakilde bulunmaktadır:

¹⁶³ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 213.

¹⁶⁴ Hudarî, *Usûlü'l-Fıkh*, s. 393; Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s. 185.

¹⁶⁵ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C. II s. 165.

“İmam Ebû Yusuf, üstadı Ebû Hanife'den, teravîh namazının hükmünü ve Hz.Ömer tarafından ne gibi bir delile istinad edilerek bu namazın yirmi rek'at olmak ve cemaatle eda edilmek suretiyle ortaya konulduğunu sormuştu. İmam A'zam, cevaben demişti ki: Teravîh namazı hiç şüphesiz bir sünnet-i müekkededir. Hz.Ömer bu namazın cemaatla yirmi rek'at kılınmasını ne kendi ichtihadı ile ne de sırf kendi düşüncesinden çıkartmıştır. O, Asr-ı Saadette carî olmayan bir din meselesini ihdas edip ortaya koyan bir bid'atçı değildir. Elbette Hz.Ömer bunu kendisine malum olan dinin bir asıl kaynağına ve Rasullullah'ın bir tavsiyesine dayandırmıştır.”

Sonuç olarak Kurul, “Hakkı batıldan, sünneti bid'atdan ayırmak hususunda müstesna kudreti ve din hususunda üstün derecedeki dikkati, isabetli görüş ve ichtihadı, müsellemler olan Hz.Ömeru'l-Faruk (r.a.) şer'i bir konuda kaynak olmaya değer bir kabiliyettir” demektedir. Bu bağlamda almış olduğu kararı şu şekilde nihayetlendirmektedir:

“Hz.Ömer, Hz.Ali ve Hz.Osman dönemlerinden başlayarak günümüze kadar uygulandığı biçimiyle teravîh namazı yirmi rek'attır. Bütün fıkıh kaynaklarımızda da teravîh yirmi rek'at olarak ele alınmış ve işlenmiştir. Şu anda başta ülkemiz olmak üzere bütün İslâm ülkelerinin camilerinde cemaatla teravîh namazı yirmi rek'at olarak kılınmaktadır.”¹⁶⁶

2.4. ÖRF VE ÂDETE DAYALI ALINAN KARARLAR

Örf, insanların çoğunluğunun benimseyip alışkanlık haline getirdiği işler veya duyulduğunda hatıra başka anlam gelmeyecek derecede özel bir anlamda kullanmayı adet edindikleri lafızlardır.¹⁶⁷ Örf ve âdet kelimeleri hukukçulara göre eş anlamlı kabul edilmekte¹⁶⁸ ve fıkıhta aynı anlamda kullanılmaktadır.

İnsanların alışkanlık haline getirdiği işlere, amelî örf; lafızların özel anlamda kullanılmasının teamül haline getirilmesine ise, kavî örf denir. Ayrıca örf, kapsam bakımından örf-i âmm (genel örf), örf-i hâs (özel örf)¹⁶⁹; kitap ve sünnete aykırı olup olmaması bakımından sahîh örf ve fâsîd örf olmak üzere bölümlere ayrılır.¹⁷⁰ Burada özellikle sahîh ve fâsîd örf ayrımı önem

¹⁶⁶ DİYK'nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹⁶⁷ Hallâf, *İlm-u usûli'l-fikh*, s. 99; Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s.195.

¹⁶⁸ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C.II. s. 166.

¹⁶⁹ Zeydan, *el-Medhal li dirâseti's-Şerîati'l-İslâmiye*, Beyrut, 2001, s. 172, 173.

¹⁷⁰ Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 536.

kazanmaktadır. Çünkü İslâm hukukunun temel ilkelerine ters bir örf ve âdet toplumda ne kadar yerleşmiş bulunursa bulunsun hukuki hükümlere kaynak teşkil etmesi söz konusu değildir.

Örfün fikhî hükümlerin belirlenmesinde dikkate alınabilmesi için birtakım şartları taşıması gerekir. Bu şartları “Örfün; söz konusu muamelelerin tümünde veya büyük çoğunluğunda uygulanıyor olması, söz konusu hukuki işlemin kuruluşu esnasında veya söz konusu durumun bulunduğu sırada mevcut olması, açık bir irade beyanı ile çatışmaması ve kesin bir şer’î delile yahut İslâm hukukunun ilkelerine aykırı olmaması gerekir” şeklinde özetleyebiliriz.¹⁷¹

İslâm hukukunda örf ve âdet kaideleri esas alınarak sabit olan hükümlerin en önemli özelliği, zamanın değişmesiyle değişebilmeleridir. Mecelle de bu esas “Zamanın değişmesiyle (örf ve âdete bina edilen) hükümlerin değişmesi de inkar olunamaz” (md. 39) şeklinde ifade edilmiştir.

Kurul ezan ve salâlar hakkında, salât ve selâm okunması hakkında, ikinci namazının vakti hakkında Hanefi mezhebinden kaynaklı iki fetvânın uygulanmasına yönelik alınan kararlarda doğrudan, kadınların iş hayatında ve yönetimde yer almaları ve sigorta konusunda ise gerekçeyi temellendirmede örf ve âdete dayalı kararlar almıştır.

Din İşleri Yüksek Kurulu’nun örf ve âdete dayalı almış olduğu kararlarında daha çok âdet-i belde¹⁷² kavramı geçmektedir. Mu’tad,¹⁷³ âdet-i müstahsene,¹⁷⁴ teâmül,¹⁷⁵ örf ve âdet¹⁷⁶ gibi kavramlar da kullanılmıştır.

İslâm memleketlerinde, bayram ve kandil geceleri gibi mübarek gecelerde, yatsı ve sabah namazları ile cuma namazlarından önce Müslümanların ibâdete hazırlanmalarını temin maksadıyla minarelerden okunan salât-ü selâmı âdet-i belde olarak değerlendiren Kurul, “Mevlid ve kasideler hariç, maruf salât-ü

¹⁷¹ Şa’bân, İslam Hukuk İlminin Esasları, s.198, 199.

¹⁷² DİYK’nın 07.03.1969 tarih ve 65 sayılı kararı; 19.08.1966 tarih ve 210 sayılı kararı; 01.10.1966 tarih ve 246 sayılı kararı.

¹⁷³ DİYK’nın 03.04.1968 tarih ve 56 sayılı kararı .

¹⁷⁴ DİYK’nın 01.10.1966 tarih ve 246 sayılı kararı .

¹⁷⁵ DİYK’nın 17.05.2001 tarih ve 1 sayılı kararı; 07.04.2005 tarih ve 64 sayılı kararı.

¹⁷⁶ DİYK’nın 24.10.2002 tarih ve 193 sayılı kararı .

selâmın kısaca okunmasında dinen bir mahzur olmadığına...”¹⁷⁷ başka bir kararda ise aynı konuda ölüm vukuunda halka duyurmak ilavesiyle âdet-i beldeye atıfta bulunulmuş, uygulama âdet-i müstahsene olarak görülmüş ve “Din hürriyeti, ibadet serbestliği bulunduğundan bu hususun devamında kanuni ve dini bir mahsur olmadığına...”¹⁷⁸ şeklinde karar vermiştir. Ayrıca ölümlerin ardından okunan salât ve selâmın diyaneten lazım gelmediğini belirten Kurul bazı memleketlerde okunmasının “mu’tad” olduğu gerekçesiyle bir önceki kararda olduğu gibi dinen bir sakınca olmadığına hükmetmiştir.¹⁷⁹

Din İşleri Yüksek Kurulu cenaze namazının kılınmasına yönelik almış olduğu bir kararda dinimize göre cenaze namazının kılınması için belirli bir vaktin olmadığı, aslolanın hazırlanmış olan bir cenazenin bekletilmeden defnedilmesi gerektiği vurgulanmış, “Bununla beraber, cenaze namazına daha çok cemaatin katılması, ölen kişinin akraba, eş, dost ve komşuları gibi hukuku bulunan insanlara ölüm haberini duyurup son görevlerini yapmak üzere cenaze merasiminde bulunabilmelerinin sağlanması amacıyla vakit namazlarından sonra cenaze namazının kılınması teâmül haline gelmiştir” denilerek bu teâmülün devamında dinen bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.¹⁸⁰

Sigorta konusunda ise garar-cehalet ilişkisi bağlamında sigorta sisteminin “bütün dünyada umumi iktisadi hayata bağlı diğer sistemlere nispetle en büyük ve sağlam bir teâmül ve tedbir haline gelerek, hukuken düzenlenmiştir”¹⁸¹ gerekçesiyle tartışmaya yol açacak bir belirsizliğin olmadığı vurgulanmıştır.

İkinci namazının vakti hakkında Hanefî mezhebinden kaynaklı iki farklı fetvanın çeşitli memleketlerde (illerde) uygulanmasına yönelik bir problemin çözümünde âdet-i beldeye göre tatbik edilen her iki fatvânın fıkıh ahkamına uygun olduğuna, halkı ikinci namazını yalnız asrı sâni veya asrı evvelde eda etmeye zorlamanın dinen uygun olmadığına karar verilmiştir.¹⁸²

¹⁷⁷ DİYK'nın 07.03.1969 tarih ve 65 sayılı kararı.

¹⁷⁸ DİYK'nın 01.10.1966 tarih ve 246 sayılı kararı.

¹⁷⁹ DİYK'nın 03.04.1968 tarih ve 56 sayılı kararı.

¹⁸⁰ DİYK'nın 17.05.2001 tarih ve 1 sayılı kararı.

¹⁸¹ DİYK'nın 07.04.2005 tarih ve 64 sayılı kararı.

¹⁸² DİYK'nın 19.08.1966 tarih ve 210 sayılı kararı.

Kadının ticaret ve iş hayatındaki yerini belirlemede alınan bir kararda “Peygamber (s.a.v.)’in bazı kaynaklarda yer alan evin iç işlerini kızı Hz. Fatıma’ya, dış işlerini ise damadı Hz. Ali’ye yüklemiş olması” Müslümanlar için bir aile modeli oluşturma amacına yönelik bağlayıcı bir kural değil, ihtiyaç, örf ve âdete dayalı tavsiye niteliğinde bir çözüm şeklinde değerlendirilmiştir. “İslâm’a göre, kural olarak kadın, ev içinde ve dışında çalışabilir; ailesinin ihtiyaçlarını sağlamada kocasına yardımcı olabilir. Şartlara ve ihtiyaca göre, aile hayatında eşlerin rollerinin değişmesi de mümkündür. Önemli olan hayatın huzur ve düzen içinde geçmesi, ihtiyaçların karşılanmasında bireylerin imkan ve kabiliyetlerine uygun sorumlulukları dengeli şekilde üstlenmeleridir” denilerek kadın ve erkeğin iş ve ticaret hayatındaki konumları belirlenmeye çalışılmıştır.¹⁸³

2.5. İCTİHADDA DAYALI ALINAN KARARLAR

Din İşleri Yüksek Kurulu almış olduğu kararlarda icthad müessesesini işletmiş, klasik kaynaklarda olmayan, güncel, çağa özgü problemlerin çözümünde bu yolu kullanmıştır. Kurul’un bu yöntemle çözümleyip hükme bağladığı kararları beyan icthadı, kıyas icthadı ve makâsıdı icthad alt başlıkları altında ele almaya çalışacağız.

2.5.1. BEYAN İCTİHADİ YOLUYLA ALINAN KARARLAR

İslâm hukukunun asli kaynaklarını oluşturan Kur’an ve Sünnet Arapça olduğundan, Arap diline göre lafızların hangi mana için konmuş olduklarını, kapsamalarını, lafız ve ibarenin delalet derecesini, delâlet yollarını tanımadan sözkonusu metinleri doğru anlamak ve onlardan isabetli hüküm çıkarmak mümkün değildir.

Beyan icthadı, nassların lafzen ifade ettikleri hükümleri tespit etmeyi amaçlar. Bu icthadla, nassların lafzından hareketle mananın ve hükmün

¹⁸³ DİYK’nın 24.10.2002 tarih ve 193 sayılı kararı.

anlaşılmasına çalışılır. Fıkıh usûlü eserlerinde ise “İstinbat Kâideleri”, “Lafzî Mebhaslar” başlıkları altında beyan ichtihadı konuları işlenir.¹⁸⁴

Din İşleri Yüksek Kurulu almış olduğu birkaç kararda bu metodu kullanmıştır. Tespit edebildiklerimiz ise şöyledir:

Şahitlik konusunda Kur'an'ı Kerim'de müdâyene âyeti¹⁸⁵ hariç diğer ayetlerde erkek kadın ayırımı yapılmadığını belirten Kurul; ilgili âyetlerde¹⁸⁶ Arapça'daki erkek sığasının kullanılmasından hareketle bazı bilginlerin, bu konuda sadece erkeklerin şahitliğinin geçerli olduğunu ileri sürmelerine karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışı şu şekilde gerekçelendirmiştir:

“Oysaki bütün dil bilimcilere ve İslâm bilginlerine göre, erkek için kullanılan çoğul sığası, kadınları da içerir. Arapça dil kurallarına göre, söz konusu şahitler, erkek olabileceği gibi, kadın da olabilir. Bu da ilgili âyetlerde geçen "şahit" kelimelerinin kadınları da kapsadığını, dolayısıyla kadının şahitliğinin erkeğinkine denk olduğunu gösterir.”¹⁸⁷

Farzıyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sabit olan namazın eda edileceği vakitlere ve ne şekilde eda edileceğine Kur'an-ı Kerim'in bir kısım âyetlerinde mücmel olarak işaret olunmuştur. Ayrıca bu işaretler Rasalülİlah (s.a.v.)'in kavfî ve fiilî sünnetiyle açıklık kazanmış ve ameli tevâtür olarak günümüze kadar devam etmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu Kur'an'da beş vakit namazın bulunmadığı iddiasını “İlmi hiç bir değeri yoktur” şeklinde değerlendirmiştir. Ayrıca Bakara sûresinin 238'inci ve Hûd sûresinin 114'üncü âyetleri üzerinde durmuş ve bu âyet-i kerimelerden de namazın beş vakit olduğunun anlaşılabilirliğini vurgulamıştır. Kurul'un bu âyetlere yönelik değerlendirmesi ise şu şekildedir:

“Bakara sûresinde geçen "Namazlara ve ayrıca orta namaza devam edin" (Bakara 2/238) mealindeki âyet-i kerimede "namazlar" anlamındaki "salâvat" kelimesi çoğuldur. Arapça'da çoğul üçten başlar. "İki" ye tesniye denir ve "iki namaz" sözü "salâteyn" şeklinde söylenir. Demek oluyor ki, âyetteki "salevât" sözünden en az üç

¹⁸⁴ Bkz., Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, ss. 309-434; Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, ss. 108-172; Haçkalı, *İslâm Hukuk Tarihinde Gayeci İctihat Metodunun Gelişimi*, s. 16, 17.

¹⁸⁵ Bakara 2/282.

¹⁸⁶ Nisâ 4/15; Mâide 5/106; Talâk 65/2; Nûr /24/4, 6-9.

¹⁸⁷ DİYK'nın 17.10.2002 tarih ve 188 sayılı kararı.

namaz anlaşılır. Ayrıca bir de "orta namaz" var. Çünkü matuf, matuf aleyhten (üzerine atıf yapıldan) ayrıdır. Bu sebeple "orta namaz", "namazlar" ifadesine dahil olmadığı gibi, her iki yanında eşit sayı bulunmadığı için, üç namazın arasında yer alacak bir namaza "orta namaz" denilmesi de mümkün değildir. O halde, âyetteki "salevât" kelimesi, en az dört namazı ifade eder. Orta namaz buna eklendiğinde beş vakit namaz ortaya çıkar. Orta namazın ikinci namazı olduğu bazı hadislerde açıklanmıştır.

Hûd sûresinin 114'üncü ayetinde ise, "Gündüzün iki ucunda ve gecenin (gündüze) yakın saatlerinde namaz kıl..." buyurulmaktadır.

Âyet-i celilede "gündüze yakın saatler" anlamındaki "zülef" kelimesi, "zülf" nin çoğuludur. Yukarıda belirtildiği üzere en az üç adedi ifade eder. demek oluyor ki, bu âyete göre gecenin gündüze yakın saatlerinde, (akşam, yatsı ve sabah namazı olmak üzere) en az üç namaz var. Ayrıca gündüzün iki ucunda da iki vakit var. Böylece bu âyet-i kerimeden de namazın beş vakit olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁸

2.5.2. KIYAS İCTİHADI YOLUYLA ALINAN KARARLAR

İlk dönem Fıkıh Usûlcüleri tarafından kitap, sünnet ve icmâ dışında kalan delillerin ve ictehad yollarının ortak adı olarak kullanılan kıyas; sözlükte, bir şeyin başka bir şeyle ölçülmesi anlamına geldiği gibi, iki şeyi birbirine eşitlemek anlamında da kullanılır.¹⁸⁹ Usûlcülerin kullanmış olduğu bir terim olarak ise kıyas, "Kitap, sünnet veya icmâda hükmü bulunmayan meseleye, aralarındaki illet birliği sebebiyle, bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermek" demektir.¹⁹⁰

Kıyas'ın dört rüknü olup (Asıl, Fer', Aslın Hükmü, İlet) bunlar olmaksızın kıyas gerçekleşmez. Hükmü nass veya icmâ tarafından belirlenmiş meseleye asıl; hükmü nass veya icmâ tarafından belirlenmemiş meseleye fer'; asıl hakkında sabit olan ve kıyas yoluyla fer'a da uygulanmak istenen hükme aslın hükmü; asla ait hükmün konulmasına sebep olan özelliğe de illet denir. Ayrıca

¹⁸⁸ DİYK'nın 22.01.1998 tarih ve 4 sayılı kararı.

¹⁸⁹ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, "k-y-s" md.; İsmail b. Hammad Cevherî, *es-Sihah Tâcu'l-luğa ve Sihahu'l-Arabiyye*, Beyrut 1979, "k-y-s" md.

¹⁹⁰ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 126.

kıyas işleminin geçerli olabilmesi için de bazı şartların bir araya gelmesi gerekir. Bu şartlar çok ve çeşitli olup kıyasın rükünleriyle ilgilidir.¹⁹¹

İslâm hukukundaki kıyas, insan aklının fitri olarak kabul ettiği bir şeydir. Çünkü bu benzer ve sebepleri aynı olan şeyleri birbirine bağlamak esasına dayanır. Peygamberimiz (s.a.v.)'in bu akıl yürütmeği kullandığı bir çok hadisle sabittir.¹⁹² Ayrıca İslâm alimlerinin tamamına yakını kıyasın şer'î amelî konularda delil olduğunda hemfikirdir. Kıyas'ın meşru bir delil olduğunu söyleyen cumhur-u ulema ayet, hadis ve akli delillerle bunu ispata çalışmışlardır.¹⁹³

Din İşleri Yüksek Kurulu, sigorta konusunda karar verirken kıyas işlemine başvurmuş, sigorta sözleşmesini kefâlet, muvâlât gibi akitlere kıyas etmiştir. Ayrıca İslâm dininde benimsenen âkile sistemine de kıyas edilerek sigortanın hükmü ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sigorta garar/cehalet ilişkisi bağlamında muvâlât akdine, haksız tazmin ilişkisi noktasında ise kefâlet ve âkileye kıyas edilmiştir.

Muvâlât akdi bir çeşit yardımlaşma sözleşmesi olup, miras bırakacak hiçbir akrabası ve yakını bulunmayan bir kişinin, diğer bir şahısla, ihtiyaç olursa kendinin diyet borcunu ödemesi, buna karşılık kendisine mirasçı olması üzerine yaptığı bir anlaşmadır.

Kefâlet akdi, fıkıh terimi olarak kefilin zimmetinin borçlunun zimmetine birleştirilmesini ifade eder. Bu akid câiz ve mübah gurubunda yer aldığından Kur'an ve sünnette hakkında özel hükme rastlanmaz. İslâm hukukunda teberru akitler grubunda yer alır.

Âkile sistemi ceza hukuku içerisinde yer alan bir kavram olup katilin asabeleri (erkek hısımları), meslektaşları, bunlar yoksa devlet hazinesidir. Kasıtsız olarak adam öldüren şahsın diyet borcunu, üç-dört dirhemi geçmeyecek şekilde aralarında paylaşarak eda ederler.¹⁹⁴

¹⁹¹ Geniş bilgi için bakınız; Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, ss. 138-148.

¹⁹² Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s. 191.

¹⁹³ Şa'bân, *ae*, ss. 129-135.

¹⁹⁴ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C. I, s. 321.

Kararda bu üç akid şekli referans gösterilerek yardımlaşma illet olarak tespit edilmiştir. Bu noktadan hareketle de sigorta fikrinin aslında bu amaca hizmet ettiği, -konusu din tarafından yasaklanmış olan sigorta hariç- caiz olması gerektiği sonucuna varılmıştır.¹⁹⁵

Din İşleri Yüksek Kurulu zirai sigorta hakkında almış olduğu bir kararda ise eski akitlere kıyasla tespit ettiği illeti (yardımlaşma) göz önünde bulundurarak “daha iyi bir sistem bulununcaya kadar” kaydıyla zirai sigortanın dini yönden mahzurlu bulunmadığına hükmetmiştir.¹⁹⁶

Kredi kartıyla yapılan mal ve hizmet alımları ve bunların bedellerinin tahsili ile ilgili işlemleri kefâlet ve vekâlet hükümleri içerisinde değerlendiren Kurul, bankanın satış bedelinden komisyon almasını, kişinin bedelini süresi içerisinde ödemek koşuluyla kredi kartı kullanmasını câiz görmüş; zamanında ödenmediği durumda ödenen fazlalığın ise önceden belirlenmiş bir meblağ olduğu gerekçesiyle faiz olduğuna hükmetmiştir.¹⁹⁷ Kurul, teminat mektubundan ücret alınıp verilmesini ise vekâlet akdine kıyasla câiz görmüştür.¹⁹⁸

Güneşin batışından sonra, bazı astronomik sebeplerle kızıllık teşekkül etmeyen yerlerde yatsı namazının vaktini belirleme noktasında Din İşleri Yüksek Kurulu “Kızıllık teşekkül eden yerlere kıyas olunarak, yatsı namazının vakti girmiş takdir olunur” şeklinde karara varmıştır.¹⁹⁹

Hoparlörlerle kılınan namazlar ve okunan ezanlar hakkında almış olduğu bir kararda Kurul hoparlörü “İmamın sesini büyüterek uzakta bulunan cemaate duyuran mübelliğ mesabesinde bir alettir” şeklinde tanımlamıştır. Teknolojik aletlerden yararlanma noktasında olumsuz beyanlar ileri sürenlere “İmamın sesini mübelliğler vasıtasıyla uzaktaki cemaate duyurmanın câiz olduğu fıkıh kitaplarında mezkurdur” şeklinde cevap vererek mübelliğe kıyasla hoparlörle kılınan namazın ve okunan ezanın dinen bir mahzuru olmadığına hükmetmiştir.²⁰⁰

¹⁹⁵ DİYK'nın 07.04.2005 tarih ve 64 sayılı kararı; 17.09.1997 tarih ve 74 sayılı kararı.

¹⁹⁶ DİYK'nın 28.06.1976 tarih ve 1376 sayılı kararı.

¹⁹⁷ DİYK'nın 05.03.1998 tarih ve 15 sayılı kararı.

¹⁹⁸ DİYK'nın 05.03.1995 tarih ve 15 sayılı kararı.

¹⁹⁹ DİYK'nın 17.03.1975 tarih ve 733 sayılı kararı.

²⁰⁰ DİYK'nın 28.02.1973 tarih ve 596 sayılı kararı.

Din İşleri Yüksek Kurulu “gazlı içecekler ve alkol” hakkında almış olduğu bir kararda Kur’an ve sünnette alkolün her türlüsünün haram olduğunu vurgulamış, gazlı içeceklerin alkolsüz içecekler hükmünde olmalarına rağmen taşıdıkları etil alkol miktarıyla ilgili uzman görüşlerinden hareketle şu sonuca varmıştır: “Söz konusu gazlı içeceklerde sarhoş etme özelliği bulunmadığından, bunların içilmesinde sakınca olmadığına karar verildi.”

Orucu bozan ve bozmayan muayene ve tedavi yöntemleri başlıklı alınan kararda Kurul, astım hastalarının kullandığı sprey hakkında abdest alırken ağızda kalan su ve Hz. Peygamberin (s.a.v.) oruçlu iken kullandığı misvağa kıyasla hükme varmaya çalışmıştır.

“Akciğer hastalarının kullandıkları spreyden, bir kullanımda 1/20 ml. gibi çok az bir miktar ağza sıkılmaktadır. Bunun da önemli bir kısmı ağız ve nefes boruları cidarında emilerek yok olmaktadır. Bundan geriye bir miktarın kalıp tükürük ile mideye ulaştığı konusunda kesin bir bilgi de yoktur. Abdest alırken ağızda kalan su ile kıyaslandığında, bu miktarın çok az olduğu görülmektedir. Halbuki oruçlu, abdest alırken ağzına verdiği sudan geri kalan miktarın mideye ulaşması halinde orucun bozulmayacağı konusunda hadis (Dârimî, Savm, 21) ve İslâm bilginlerinin icmâi vardır. Ayrıca, misvaktan bazı kırıntıların ve kimyevi maddelerin mideye ulaşması kaçınılmaz olduğu halde, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in oruçlu iken misvak kullandığı, sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhârî, Savm, 27; Tirmîzî, Savm, 29)” denilerek spreyin orucu bozmadığına hükmedilmiştir. Göz damlası, burun damlası, dil altı hâpı, kulak damlası, kulağın yıkattırılması (kulak zarının delik olmaması koşuluyla) ve suyun bağırsaklara verilmesinden sonra bekletilmeyip bağırsakların hemen temizlenmesi kaydıyla lavman yaptırma aynı sonuca bağlanmıştır.

Makattan fitil kullanmanın, gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyon yaptırmanın, anjiyo yaptırmanın, nefes yolu veya iğne ile yapılan anestezinin (lokal boyutta), merhem sürmenin, vücuda ilaçlı bant yapıştırmanın yeme içmeye kıyasla orucu bozmayacağına hükmedilmiştir.²⁰¹

²⁰¹ DİYK’nın 22.09.2005 tarih ve 155 sayılı kararı.

2.5.2.1.KÜLLÎ KÂİDELERE DAYALI ALINAN KARARLAR

İslâm hukukunda kâide kelimesi, bu dalın hemen her alanına uygulanabilen ve hukukun temel ilkelerini yansıtan özlü ve kuşatıcı ifadelerin, fer'î meselelerin hükümlerini tamamen veya büyük oranda kuşatan tümel önermelerin adı olmuştur. Sınırlı bir alanda geçerliliği bulunan alt kaidelerden ayırmak için de “küllî kâide” veya çoğulu olan “kavâid’i külliye” şeklinde adlandırılmıştır.²⁰²

Küllî kâideler istisnaları olmakla birlikte genel birer ilke olup hükümlerinin çoğunluğa uygulanabilmesi yeterlidir.

A. “Eşyada Asıl Olan İbâhadır”

Din İşleri Yüksek Kurulu akitler noktasında kavâid-i killiyeden “Eşyada asıl olan mübahlıktır” ilkesini işletmektedir. Bu bağlamda “Akitlerde asıl olan câiz olmaktır. İslâm'ın öngördüğü temel prensiplere aykırı bir husus içermeyen ve akdin dinen aranan bütün unsur ve şartlarını taşıyan her akit sahihtir. Bu itibarla, Asr-ı saadette ve müctehid imamlar döneminde bilinmeyen ve yakın zamanda ortaya çıkan sigorta da, söz konusu unsur ve şartları taşıması halinde câizdir”²⁰³ sonucuna varmaktadır.

B. “Kesin Olarak Bilinen Şüphe İle Bozulmaz”

Hız. Peygamber (s.a.v.) döneminde bulunmayan pek çok muayene ve tedavi yöntemlerinin ortaya çıktığı günümüzde birçok kişi, çeşitli sağlık problemleri nedeniyle tedavi görmektedir. Tedavi gören hastalardan bir kısmı, bazı ibâdetleri yerine getirebilme noktasında arzulu davranmaktadır. Özellikle oruç tutma iştihakı bunların başında gelmektedir. Bu bağlamda kendilerine uygulanan tedavi ve muayene yöntemlerinin oruçlarına zarar verip vermeyeceği konusunda tereddüde düşülmekte ve Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan bilgi istenmektedir.

²⁰² Mustafa Baktır, “Kâide”, *DİA*, İstanbul 2004, XXII, 205.

²⁰³ DİYK'nın 07.04.2005 tarih ve 64 sayılı kararı.

Kurul bu meyanda almış olduğu bir kararda astım hastalarının kullanmış olduğu sprey hakkında “Akciğer hastalarının kullandıkları spreyden, bir kullanımda 1/20 ml. gibi çok az bir miktar ağza sıkılmaktadır. Bunun da önemli bir kısmı ağız ve nefes boruları cidarında emilerek yok olmaktadır. Bundan geriye bir miktarın kalıp tükürük ile mideye ulaştığı konusunda kesin bir bilgi de yoktur” şeklinde açıklamada bulunmuş "Kesin olarak bilinen, şüphe ile bozulmaz" kâidesi gereğince, mideye ulaşp ulaşmadığı konusunda şüphe bulunan bu şeyle oruç bozulmaz hükmüne varmıştır.²⁰⁴

Göz damlasının orucu bozup bozmayacağı meselesinde de aynı kâideyi işleyen Kurul “Uzman göz doktorlarından alınan bilgilere göre, göze damlatılan ilaç miktar olarak çok az (1 mililitrenin 1/20'si olan 50 mikrolitre) olup bunun bir kısmı gözün kırılmasıyla dışarıya atılmakta, bir kısmı gözde, göz ile burun boşluğunu birleştiren kanallarda ve mukozasında mesamat yolu ile emilerek vücuda alınmaktadır. Damlanın yok denilebilecek kadar çok az bir kısmının, sindirim kanalına ulaşma ihtimali bulunmaktadır” gerekçesiyle *göz damlası orucu bozmaz* şeklinde karar almıştır.²⁰⁵

C. “Zarûret Hali”

Sözlükte “meşakkat, ihtiyaç, çaresizlik” anlamlarına gelen zarûret, dini bir kavram olarak insanın defetme imkanı olmayan, nefesine ve bazı uzuvlarına zarar getirecek bir tehlike içerisine düşmesi halidir. Yani “Karsı konulmaz sıkıntı ve probleme” denir. Tedavi edilemeyen şiddetli ağrı veya bir uzvun yahut hayatın kaybedilme tehlikesi ve başka bir emrin yapılamaması mecburiyeti zarûrettir. İşte işlenmesi yasaklanmış bazı şeyler vardır ki bu gibi zarûretlerin varlığı durumunda bu yasak kalkmaktadır. Ayrıca İslâm hukukunda ihtiyaçlarda zarûret menzilesinde kabul edilmiştir.²⁰⁶

Zarûretlerin yasakları kaldırmaları bakımından üç durum vardır: Birinci durumda zarûret yasağı kaldırmaz. Bir başkasını öldürmek veya bir uzvunu kesmek zarûret olsa bile câiz hale gelmez. İkinci durumda zarûret yasak olan fiilin

²⁰⁴ DİYK'nın 22.09.2005 tarih ve 155 sayılı kararı.

²⁰⁵ DİYK'nın 22.09.2005 tarih ve 155 sayılı kararı.

²⁰⁶ Curcânî, *et-Ta'rîfât*, s. 55; Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 707.

işlenmesine izin verir, ancak bu fiilin işlenmesini mecbur hale getirmez. Meselâ, zarûret karşısında küfr ve inkâr mahiyetinde olan, dinden çıkarıcı söz söylemek, başkasının malını telef etmek gibi. Üçüncü durumdaki zarûret, yasak fiilin işlenmesini hem câiz, hem de mecburî kılar. Ölmek üzere olan kimsenin leş yemesinde olduğu gibi...²⁰⁷

Kur'an'ı Kerim'de Nahl sûresi 115 ve Mâide sûresi 3'üncü âyetlerde hem zarûret hali zikredilmiş, hem de zarûret halini telafi ederken bir takım esaslar getirilmiştir.²⁰⁸ Zarûret veya ihtiyaç hallerinde yasakları yapmaya, farz ve vacipleri terk etmeye izin veren bu istisnai hükümlere "ruhsat" denir.²⁰⁹ Şer'an yasak olan şeyleri miktarınca mübah kılma hali olan zarûret²¹⁰ Mecellede "Zarûretler kendi mikdarlarınca takdir olunur" (Md. 22), "Zarûretler memnu' olan şeyleri mübah kılar" (Md. 21), "Hâcet umumi olsun hususi olsun zarûret menzilesine tenzil olunur" (Md. 32) şeklinde maddeleştirilmiştir.

Kurul zirai sigorta hakkında almış olduğu bir kararda "Daha iyi bir sistem bulununcaya kadar şimdilik bu usul, muhtemel zararları önlemek için zarûri bir ihtiyaç tedbiri olarak görülmektedir. Bu bakımından zirai sigortanın dini yönden bir mahzuru bulunmadığını" mütalaa etmiştir.²¹¹ Başka bir kararda ise ticari sigortanın meşruluğunu "Başta ticaret olmak üzere pek çok ilişkinin globalleştiği günümüz dünyasında ticarî sigortanın bulunmaması başlı başına bir risk teşkil eder ve Müslümanların ekonomik açıdan mağlubiyetini sonuç verir" şeklinde gerekçelendirilmiştir.²¹²

İslâm'i hükümlere göre, kesin zarûret bulunmadıkça herhangi bir cesedin defnedildiği kabirden çıkarılarak başka bir yere nakledilmesini câiz görmeyen²¹³ Kurul, başka bir kararda kan davası yüzünden çeşitli hakaretlere maruz kalan bir kabrin taşınması isteğini meşru zarûret saymış ve "Kabrin başka bir yere nakledilmesinde dini bir mahzur olmadığına" karar vermiştir.²¹⁴

²⁰⁷ Mustafa Çelik, *Kavâid-i Fıkhiyye Şerhi*, Misak Yayınları, Ankara 2002, s. 134.

²⁰⁸ Çelik, *Kavâid-i Fıkhiyye Şerhi*, ss. 10-132.

²⁰⁹ Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 707.

²¹⁰ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 617.

²¹¹ DİYK'nın 28.06.1976 tarih ve 1376 sayılı kararı.

²¹² DİYK'nın 07.04.2005 tarih ve 64 sayılı kararı.

²¹³ DİYK'nın 16.03.1966 tarih ve 9 sayılı kararı.

²¹⁴ DİYK'nın 23.03.1966 tarih ve 1 sayılı kararı.

Dişleri altın madeni ile kaplatma, doldurma ve yeniden taktırmada dini bir mahzur bulunmaması için zarûret halinin²¹⁵ bulunması gerektiğine, bu dişler ile gusül ve abdestin câiz olduğuna²¹⁶ hükmeden Kurul, yıkanması doktorca mahzurlu bulunan bir kimsenin ibâdetlerini yerine getirebilmek için zarûrete binaen teyemmüm yapması gerektiğini söyler.²¹⁷ Yeni imar planına göre yeniden yaptırılacak camiye tahsis edilen arsanın istimplaki esnasında arsa sahiplerinin rızasını almayı dinen zorunlu gören Kurul, “bu nedenle kesin bir zarûret bulunmayan hallerde, sahiplerinin rızaları alınmadan bir arsa üzerine cami yaptırmanın doğru olmayacağına” karar vermiştir.²¹⁸ Ayrıca gasben alınan bir yerde namaz kılmanın mekruh olduğuna hükmedilmiştir.²¹⁹

Meşru mazeretleri sebebiyle Cuma namazına gidemeyenlerin o günün öğle namazını münferiden kılmaları gerektiğini belirten Kurul, gidemeyenlerin toplanıp o günkü öğle namazını cemaatle kılmalarının mekruh olduğuna hükmetmiştir.²²⁰

Namazın tabure, sandalye ve benzeri şeyler üzerinde kılınabilmesi konusunu karara bağlarken Kurul, mü'minlerin ileri sürdüğü mazeretlerin kendilerini vicdanen rahatlatacak boyutta olması gerektiğini, namazı aslî şekline uygun olarak kılmaya engel olmayacak hafif bedeni rahatsızlıkların bu konuda meşru mazeret olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır.²²¹

Organ nakli konusunda “İnsanın mükerrem bir varlık olduğunu, mahlukâtı içinde Allah'ın onu mümtaz kıldığını, bu itibarla normal durumlarda ölü ve diri kimselerden alınan parça ve organlardan faydalanılması, insanın hürmet ve kerametine aykırı görüldüğünden, İslâm fakihlerince câiz görülmediğini” ifade eden Kurul, zarûret durumunda, zarûretin mahiyet ve miktarına göre hükmün değişebileceğinden hareketle çözüm üretmeğe çalışmıştır.

Din İşleri Yüksek Kurulu, “Zarûrete binaen, cesedin kesilmesi, organ ve dokularından bir kısmının alınmasının câiz olup olmadığı, hastalığın tedavisinin

²¹⁵ DİYK'nın 25.05.1966 tarih ve 24 sayılı kararı.

²¹⁶ DİYK'nın 01.07.1966 tarih ve 159 sayılı kararı.

²¹⁷ DİYK'nın 26.03.1966 tarih ve 35 sayılı kararı; 15.06.1966 tarih ve 127 sayılı kararı.

²¹⁸ DİYK'nın 23.05.1966 tarih ve 100 sayılı kararı.

²¹⁹ DİYK'nın 29.04.1966 tarih ve 59 sayılı kararı.

²²⁰ DİYK'nın 15.06.1966 tarih ve 127 sayılı kararı.

²²¹ DİYK'nın 20.10.2010 tarih ve 93 sayılı kararı.

zarûret sayılıp sayılmayacağı (Haram ile tedavinin hükmü); organ ve doku nakli câiz ise hangi şartlarla câiz olduğu...” gibi sorulara cevap bulabilme maksadıyla çeşitli nakillerde²²² bulunmuş ve nihayetinde şu hükme varmıştır:

“Kurulumuzca aşağıdaki şartlara uyularak yapılacak organ ve doku naklinin câiz olacağı sonucuna varılmıştır.

Zarûret halinin bulunması, yani hastanın hayatını veya hayatî bir uzvunu kurtarmak için, bundan başka çaresi olmadığı, meslekî ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen bir tabip tarafından tespit edilmesi; hastalığın bu yoldan tedavi edilebileceğine tabibin zann-ı galibinin bulunması; organ veya dokusu alınan kişinin, bu işlemin yapıldığı esnada ölmüş olması; toplumun huzur ve düzeninin bozulmaması bakımından organ veya dokusu alınacak kişinin sağlığında (ölmeden önce) buna izin vermiş olması veya hayatta iken aksine bir beyanı olmamak şartıyla, yakınlarının rızasının sağlanması; alınacak organ veya doku karşılığında hiçbir şekilde ücret alınmaması ve tedavisi yapılacak hastanın da kendisine yapılacak bu nakle razı olması gerekir.”²²³

Din İşleri Yüksek Kurulu, “Vücutun herhangi bir organında, diğer insanlar tarafından yadırganan, insanın psikolojik olarak etkilenmesine sebep olabilecek, bir anormallik ve fazlalık bulunması halini” zarûri bir hal olarak değerlendirmiş ve düzeltilme çabasını tedavi kapsamında görüp bu yönde yapılacak bir operasyonu (estetik ameliyatı) dinen câiz görmüştür.²²⁴

Kadın veya erkekteki bir kusur sebebiyle, tabii ilişkiyle gebeliğin gerçekleşmemesi durumunu zarûret menzilesinde kabul eden Kurul; “Döllendirilecek yumurta ve sperm, her ikisinin de nikâhlı eşlere ait olması, yani bunlardan herhangi biri yabancıya ait olmaması; döllenmiş olan yumurta, başka bir kadının rahminde değil, kendi rahminde (yumurtanın sahibi olan eşin rahminde) gelişmesi; bu işlemin, gerek anne-babanın; gerek doğacak çocuğun maddî, ruhî ve aklî sağlığı üzerinde olumsuz bir etkisinin olmayacağı tıbben sabit olması” şartıyla, normal yoldan gebe kalması ve anne olması mümkün olmayan evli hanımların, çeşitli tıbbi yollarla gebeliklerinin sağlanmasında, İslâmî

²²² İslâm fakihlerinin fetvâları, Din İşleri Yüksek Kurulu’nun daha önceki yıllarda almış olduğu kararlar (16.4.1952 tarih ve 211 sayılı kararı, 25.10.1960 tarih ve 492 sayılı kararı, 19.01.1968 tarih ve 3 sayılı kararı).

²²³ DİYK’nın 03.03.1980 tarih ve 13 sayılı kararı.

²²⁴ DİYK’nın 28.11.2002 tarih ve 221 sayılı kararı.

hükümler açısından bir sakınca görmemektedir.²²⁵ Başka bir kararda ise Kurul gerekli şartların sağlanması koşuluyla tüp bebek yöntemiyle çocuk sahibi olmanın meşruluğu noktasında görüş birliği olduğunu zikretmektedir.²²⁶

Normal vakitlerin oluşmadığı dönemlerde namaz vakitlerini belirlemede takdir yöntemini benimseyen Kurul, yatsının çok geç oluşup çalışanların sıkıntıya düşmeleri durumunda akşam ile yatsı namazının akşam namazının vaktinde birleştirilerek kılınabileceğine hükmetmiştir. Kararı gerekçelendirirken zorluk ve meşakkate dikkat çekmiş ve şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“... Kabul etmek gerekir ki, şafak normalden çok geç kaybolan yerlerde yatsı namazı için şafağın kaybolmasını beklemekte karşılaşılan zorluk ve meşakkat, müctehidlerin namazları cem ederek kılınmasına (birleştirilerek bir vakitte kılınmasına) cevaz verdikleri zorluklardan daha ağırdır. Namazların cem edilerek kılınmasının gayesi zorluğu kaldırmak olduğuna göre, bu bölgelerde yaşayan Müslümanlar gerektiğinde namazlarını cem edebilirler.”²²⁷

"Orucu bozan ve bozmayan muayene ve tedavi yöntemleri" hakkında alınan kararın sonuç kısmında "Dinimiz, hasta olan ve tedavi sürecinde bulunan kişilerin oruç tutmamalarına ruhsat vermektedir. Bu nedenle, tedavisi devam eden kişiler, sağlıklarına kavuşup, tedavileri tamamlanıncaya kadar oruçlarını erteleyebilirler" denilerek zarûret halinin kullanımı bireylere tavsiye edilmekte; bununla birlikte, Ramazan ayında herkesle birlikte oruca devam etmeyi arzu edenlere oruç tutmalarına başka bir engelleri de bulunmuyorsa, muayene ve tedavilerini iftardan sonra yaptırımlarının önerilmesinin uygun olduğuna karar verilmiştir.²²⁸

2.5.2.2. İSTİHSAN

Sözlükte "güzel saymak, bir şeyi güzel görmek"²²⁹ anlamlarına gelen istihsan, fıkıh usûlünde "Müctehidin, bir meselede, kendi kanaatince o meselenin

²²⁵ DİYK'nın 28.12.1994 tarih ve 114 sayılı kararı.

²²⁶ DİYK'nın 21.01.2009 tarih ve 8 sayılı kararı.

²²⁷ DİYK'nın 15.06.2006 tarih ve 105 sayılı kararı.

²²⁸ DİYK'nın 22.09.2005 tarih ve 155 sayılı kararı.

²²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "h-s-n" md.; Cevheri, *es-Sıhah Tâcu'l-luğa ve Sıhahu'l-Arabiyye*, "h-s-n" md.; Hallâf, *İlm-ü Usûlü'l-Fıkh*, s. 79; Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 334.

benzerlerine verdiği hükümden vazgeçmesini gerektiren nass, icmâ, zarûret, gizli kıyas örf veya maslahat gibi bir delile dayanarak, o hükmü bırakıp başka bir hüküm vermesi”²³⁰ olarak tanımlanır.

İstihsan dayandığı kaynak açısından altı kısma ayrılır:

1. Nass sebebiyle istihsan, selem akdinin cevazı gibi
2. İcmâ sebebiyle istihsan, hamama girmenin cevazı gibi
3. Zarûret ve ihtiyaç sebebiyle istihsan, kuyuların temizliği ile ilgili konularda olduğu gibi
4. Kapalı kıyas sebebiyle istihsan, vakfedilen arazinin irtifak haklarının vakıf işleminin kapsamına dahil edilmesi gibi
5. Örf sebebiyle istihsan, menkul malların vakfının cevazı gibi
6. Maslahat sebebiyle istihsan, sonraları Haşimoğulları’na zekât verilebileceği gibi.²³¹

Namaz vakitlerini belirlemede ölçü olarak başvuru fecrin doğuşu, akşam şafağının sona ermesi vb. atmosferik belirtilerin kısmen veya tamamen oluşmadığı ya da bu belirtilerin yatsı vakti açısından çok geç, fecir/imsak açısından ise çok erken olduğu bölgelerde namaz vakitlerinin belirlenmesi konusunu görüşen Kurul, konuya ilişkin olarak daha önceki kararlarını²³² uygulamada ortaya çıkan sorunları göz önüne alarak yeniden değerlendirmiştir. Bundan dolayı Din İşleri Yüksek Kurulu, ilgili bölgelerin şartlarını, buralarda yaşayan işçi, öğrenci, memur, esnaf vb. çeşitli kesimlerin karşılaştıkları güçlüklerle oradaki ihtiyaçları dikkate alarak İslâm dininin "kolaylaştırma/zorlaştırmama" ilkesi ve "maslahat" delillerinin yanında "istihsan" delilini de zikretmiştir. Kurul bu bağlamda alınan kararda:

“a. 45. Enlemin ötesinde Yatsı namazı vakti hesaplanırken 31.05.2007 tarih ve 48 sayılı Din İşleri Yüksek Kurulu kararında belirtildiği şekilde şer’î gecenin (güneşin

²³⁰ Hudaî, *Usûlü'l-Fıkh*, s. 367; Hallâf, *İlm-ü Usûlü'l-Fıkh*, s. 79; Bardakoğlu, “İstihsan”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 339; Şa’bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 181.

²³¹ Şa’bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, ss. 182-192.

²³² DİYK’nın 15.06.2006 tarih ve 105 sayılı kararı; 31.05.2007 tarih ve 48 sayılı kararı.

batışı ile fecri sadık arasındaki sürenin) üçte biri ile yatsı vaktinin belirlenmeye devam edilmesine oybirliği ile, ancak;

b. 45. Enlemden sonra, Şer'î gecenin üçte birinin 1 saat 20 dakikadan sonraya kaldığı bölgelerde ve dönemlerde yatsı namazı vaktinin başlangıcının akşam namazı vaktinden itibaren 1 saat 20 dakikayı geçmeyecek şekilde takdir edilmesine oy çokluğu ile,

c. İmsak vaktinin, Mart-Eylül ayları arasında zarûret ve ihtiyaca binaen günün (a ve b maddeleri doğrultusunda) takdir edilmiş akşam-yatsı aralığına derece farkı dolayısıyla 10 dakika eklenerek bu sürenin güneşin doğuş saatinden çıkarılmak suretiyle takdirle belirlenmesine, takdire geçişin de tedrici olarak sağlanmasına oy birliği ile,

d. 62. Enlemin ötesinde 62. enlemin vakitlerinin kullanılmasına oy birliği ile” karar vermiştir.²³³

2.5.3. MAKÂSIDI İCTİHAD YOLUYLA ALINAN KARARLAR

Makâsıdı ictihad insanların dünyevi ve uhrevi maslahatlarını esas alır. Genel anlamda maslahat ve bu bağlamda maslahatın alimler tarafından zarûriyyât (olmazsa olmazlar/zorunlu ihtiyaçlar), hâciyyât (olmazsa zorlarlar/medeni ihtiyaçlar) ve tahsîniyyât (olursa güzel olurlar/bedii(estetik) ihtiyaçlar) şeklindeki taksimini²³⁴ ve bunun kâidelerini esas alan ictihad yöntemidir. Bu ictihad metodu, diğer ictihad türleriyle bir arada olmak kaydıyla İslâm'ın hükümlerindeki genel ve özel gayeleri esas alır. Buna “el-İctihad el-Makâsıdı” veya “el-İctihad el-Ğai” de denilmektedir.²³⁵

Makâsıd, Arapça “k-s-d” kök fiilinden türeyen maksad fiilinin çoğuludur. Kök anlamı bir şeye azmetmek, yönelmek olan makâsıd; maksatlar, amaçlar,

²³³ DİYK'nın 10-11.06.2009 tarih ve 61 sayılı kararı.

²³⁴ Bkz. Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin Râzî, *el-Mahsûl Fî ilmi Usûli'l-Fıkh*, thk. Tâhâ Cabir Feyyaz Alvânî, Beyrut 1992, II, 219; Ebü'l-Hasan Seyfeddin Ali b. Muhammed b. Salim Amidi, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Kahire 1968, II, 240; Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnati Sâtîbî, *el-Muvafakat: İslamî İlimler Metodolojisi*, çev. M. Erdoğan, İstanbul 1990, II, 8-12.

²³⁵ Haçkalı, *İslâm Hukuk Tarihinde Gayeci İctihat Metodunun Gelişimi*, s. 20-21.

gayeler anlamındadır.²³⁶ Konuyla ilgili eser veren alimlerin tamamına göre, makâsıd, insanların dünyevi ve uhrevi maslahatlarının teminidir.²³⁷

Hüküm istinbatında, nassların lafız ve manaları kadar, hakka isabet açısından İslâm'ın ruh ve gayesinin bilinmesi de önemli hatta zarûridir. Kur'an ve sünnet metinlerini anlayabilme ve onlardan hüküm çıkarabilme nassların özüne uygun bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için Şâri'in maksadını iyi kavramış olmak gerekmektedir. İslâm hukukunun ana gayelerini bilmenin önemi, sadece nassların yorumlanması ile sınırlı değildir. İstinbat işleminde başvurulan matodların isabetli biçimde kullanılabilmesi için de İslâm hukukunun ana gayelerini ve teşri prensiplerini kavramış olmak gerekmektedir.²³⁸

2.5.3.1. Maslahat

Maslahat terimi ise Arapça'da "s-l-h" kökünden türemektedir. "Salâh" kelimesinin masdarı olarak kullanıldığında maslahat; fayda, yarar, iyilik, istikamet, bir şeyin kendi amacına uygun ve elverişli olması, ayıptan uzak olmak, adil, dürüst, fesadın zıddı hayır, sevap ve barış anlamlarına gelir. Maslahat "mesâlih" kelimesinin müfredi olarak kullanıldığında, fert ve toplum için fayda sağlayan şey, iyilik, uygunluk ve bunların sebepleri anlamlarına gelir.²³⁹

İslâm hukukçuları maslahatı terim olarak da tanımlamışlardır. Bu tanımlarda bazen lügat ve örf anlamı, bazen makâsıd ve bu bağlamda insan ve toplum ihtiyaçları, bazen de dini hükümler esas alınmıştır.

Maslahatın terim olarak tanımlanması çabasında ise makâsıd esas alınmıştır. Bu yaklaşım Gazzâli'ye aittir. Ona göre delil olabilecek maslahat, dinin amaçlarının muhafazası, gerçekleştirilmesidir. Dinin maksadı, insanlar için şu beş şeydir: Dinin, canın, aklın, neslin ve malın muhafazasıdır. Bu beş şeyin

²³⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 338.

²³⁷ Haçkalı, *ae*, s. 21-22.

²³⁸ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 309.

²³⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 345; Dönmez, "Maslahat", *DİA*, XXIX, 79; Ayrıca tanımlar için bakınız Haçkalı, "İslâm Hukuk Metodolojisinde Maslahat Tanımları ve Bunların Analizleri", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 1, 2000, ss. 47-55.

muhafazasına yönelik olan her şey maslahattır. Bu beş şeyin zayı olmasına sebep olan her şey de mefsetettir ve kaldırılması maslahattır.²⁴⁰

Dinin kişileri heva ve arzularına uymaktan sakındırmak için gelmiş olması, haz ve zararların izafiliği ve kişilerin aynı konularda bile amaçlarının farklılık göstermesi, kişisel yaklaşımların ve hazzın maslahatların belirlenmesinde muteber olmadığını göstermektedir. Bu yüzden maslahatın tanımlanması ve belirlenmesinde ölçünün İslâm'ın gayeleri (makâsıd) olduğu vurgulanmıştır.²⁴¹

Din İşleri Yüksek Kurulu almış olduğu birçok kararda bu ilkeyi işletmiştir. Örneğin Bosna ve kürtaj, babası tarafından tecavüze uğrayan kız, ezanın banttan okunması, zirai sigorta, gayri menkul vakfı, namaz vakitlerinin oluşmadığı bölgeler vd. hakkında alınan kararlar bu bağlamda değerlendirilebilir.

Savaş dolayısıyla Bosnalı Müslüman kadın ve kızların ırzına geçilmiş, düşük yapma süresi geçinceye kadar esir kamplarında tutulmak suretiyle bu çocukların dünyaya gelmeleri sağlanmıştır. Bu şekilde zorla hamile bırakılan kadın ve kızların dıştan bir müdahale ile rahimlerinin tahliyesinin dinen câiz olup olmadığı meselesi Kurul'da görüşülmüş ve alınan karar aşağıdaki gibi gerekçelendirilmiştir:

“İslâm dininin insana ve insan hayatına büyük değer verdiği, hayatın ve neslin korunmasının bütün ilahi dinlerin başlıca hedefleri arasında yer aldığı vurgulandığı kararda her ne şekilde olursa olsun ana rahminde meydana gelen bir canlının kesin ve meşru bir mazeret olmadıkça dıştan bir müdahale ile (düşürme, aldırma, kürtaj) yaşama imkanının yok edilmesi dinen cinayet sayılmıştır.

Ancak söz konusu olaya, İslâm'ın izzetine ve İslâm toplumunun bu bölgede varlığını devam ettirmesi veya yok olması açısından da bakılması gerekmektedir. Olayı bu yönüyle değerlendiren Kurulumuz, annenin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokmamak şartı ile zorla tecavüz sonucu gebe bırakılan Müslüman kadın ve kızların kendi iradelerine bağlı olarak ilaç veya tıbbi müdahale yolu ile rahimlerinin tahliyesine cevaz verilebileceği kanaatine varmıştır.”²⁴²

²⁴⁰ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, “*el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*”, trc. Yunus Apaydın, İstanbul 2006, I, 366; Haçkalı, *İslâm Hukuk Tarihinde Gayeci İçtihat Metodunun Gelişimi*, s. 23, 24.

²⁴¹ Haçkalı, “İslâm Hukuk Metodolojisinde Maslahat Tanımları ve Bunların Analizleri”, s. 53.

²⁴² DİYK'nın 14.01.1993 tarih ve 4 sayılı kararı.

Zarûri maslahatlardan “Dinin korunması” ilkesinden hareketle böyle bir karara varan Din İşleri Yüksek Kurulu, babası tarafından tecavüze uğrayan kız hakkında almış olduğu kararda ise “canın korunması” ilkesini öncülemiş ve bu yönde almış olduğu kararı şu şekilde gerekçelendirmiştir.

“Zina, bütün din ve toplumlarda çirkin bir davranış olarak kabul edilmiş ve yasaklanmıştır. Bu fiilin, aralarında evlilik imkanı olmayan, kan, süt ve sıhri yakınlık bulunan kimseler arsında meydana gelmesi, çirkinliğini daha da artırmakta, fert ve toplumda daha da büyük tepkilere yol açmaktadır.

Zina sonucu meydana gelen çocuğun, psikolojik ve sosyal yaşamında karşılaşılacak olumsuz etkilerin önlenmesinin tek çaresi, onun hayatına son vermek olmamalıdır. Başkalarının işlediği bir suçtan dolayı, günahsız bir yavruyu cezalandırmak, fert ve toplum vicdanını sızlatacak bir olaydır. Söz konusu olay ve benzeri durumlarda, doğumdan sonra çocuğun anneden ayrılarak; bakımevi, çocuk yuvası ve benzeri kurumlara verilmesi, onun mutluluğunu sağlayacak başka çarelere başvurulması mümkündür. Bu gibi tedbirlerin alınması hem devletin hem de toplumun görevlerinden sayılmalıdır.”

Kurul bu gerekçeden hareketle “Normal ilişki veya zina sonucu (her ne şekilde olursa olsun) gebe kalıdıktan sonra sıhhi bir zorunluluk olmaksızın rahimdeki canlının hayatına son verilmesi dinimizce yasaklanmıştır” hükmüne varmıştır.²⁴³

Müzik eşliğinde Kur’an’ı Kerim okunmasını câiz görmeyen Kurul, “dinin korunması” ilkesinden hareketle bu sonuca varmıştır. Kur’an’ın, lafzı ve manasıyla bir bütün olduğu, bir şiir özelliği taşımadığı, bütünüyle ilahi vahiy olduğu üzerinde durulmuş; Kur’an’ın çevirilerinin de, doğrudan doğruya Kur’an olmamakla beraber, onun içerdiği ilahi mesajları belli ölçüde yansıtılmaları açısından, kutsallık arzettiği vurgulanmıştır. Ayrıca Kur’an çevirilerini, insan ürünü olan alelade metinlerle bir görmenin tehlikeli bir yaklaşım olduğu ortaya konulmuştur. Bu itibarla, Kur’an tercümesinin müzik aletleri eşliğinde okunmasını, “ibâdetin sahip olduğu huzur ortamını, manevi ve ilahi konumu zedeler” mahiyette gören Kurul, böyle bir uygulamanın doğrudan doğruya

²⁴³ DİYK’nın 01.01.1975 tarih ve 79 sayılı kararı.

Kur'an'ı tezyif etmek, eğlenceye almak ve küçümsemek anlamına geldiğine karar vermiştir.²⁴⁴

“İslâm şimdiye kadar insanlığın istifadesine sunulan ve sunulacak olan bütün bilimsel gelişmeleri tasvip eder. İlmî ve teknolojik gelişmelerde dinin aradığı tek şey onlardan insanlığın faydalı yönde istifade etmesidir” diyen Kurul, doğumdan önce cinsiyetin belirlenmesi hakkında almış olduğu kararı şu şekilde gerekçelendirmiştir:

“Olumlu-olumsuz yönleri olmakla birlikte böyle bir uygulamanın yaygınlaşması bir kültür ve gelenek işi değil tamamen biyolojik ve ilmi bir araştırma geliştirme konusu olduğu için ne gibi sonuçlar doğuracağını uygulama gösterecektir. Dünyada denenmiş ve başarılı ise bundan ülkemizde de faydalanılabilir. Bunda dinî bir mahzur yoktur.”²⁴⁵

İkinci namazının eda edileceği vakit konusunda, mezhep (Hanefî) kaynaklı farklı iki fetvanın ülke toprakları içerisinde uygulanmasını “ictihad farklarını bilmeyen Müslüman halk kitlesinin zihninde tereddütler uyandırmamak ve ibadet birliğini sağlamak bakımından” maslahata uygun görmeyen Kurul, “çoğunluğun uyguladığı ictihadla amel edilmesinin uygun olacağı” yönünde karar almıştır.²⁴⁶

Kurul ezanın banttan okunması fikrine –dini hükmü bir yana– “Meşruiyetinden günümüze kadar hemen bütün İslâm ülkelerinde aynı şekilde devam eden bir uygulamanın değiştirilmesinin kamuoyunda meydana getireceği muhtemel olumsuz tepkilerinde göz ardı edilmemesi gerektiği...” şeklinde oluşturduğu gerekçeyle karşı çıkmış, ibâdet hükmünde olan ezanın banttan okunmasının dinî açıdan mahzurlu olduğuna karar vermiştir.²⁴⁷

Gayri menkul vakıfların imar ve ıslah edilmesini câiz gören Kurul, vakfedildiği gayenin dışında başka bir maksatla kullanılmasını, alınıp satılmasını ise câiz görmemektedir.²⁴⁸

Sigorta²⁴⁹ ve namaz vakitlerinin oluşmadığı bölgeler ile yatsı namazı vaktinin geç olduğu bölgelerde namaz vakitlerinin tespiti²⁵⁰ noktasında da

²⁴⁴ DİYK'nın 31.10.2006 tarih ve 136 sayılı kararı.

²⁴⁵ DİYK'nın 16.03.1995 tarih ve 20 sayılı kararı.

²⁴⁶ DİYK'nın 13.01.1989 tarih ve 1 sayılı kararı.

²⁴⁷ DİYK'nın 11.09.1997 tarih ve 73 sayılı kararı.

²⁴⁸ DİYK'nın 29.06.1976 tarih ve 1380 sayılı kararı.

maslahat prensibini işleten Kurul, ümmetin faydasına olanı öncülemiş ve bu meyanda kararlar almıştır.

Orta Öğretimde din derslerinin daha verimli olabilmesi için bu müesseselerin müfredat programları çerçevesindeki konuların filmle gösterilmesinde dini bir sakınca bulunmadığına hükmeden Kurul, konunun bu şekilde ele alınmasının faydalı olacağını mütalaa etmiştir.²⁵¹

Cemaat arasında gayrılık meydana gelmemesi için Kurul, “bir avluda bulunan iki camiden eski cami cemaati istiyorsa burada namaz kılmaları gerekir. Şayet cemaati istiyorsa o zaman diğer camide namaz kılınabilir” şeklinde mütalaa etmiştir.²⁵²

Gayri Müslimlerle evlilik konusunda alınan bir kararda Din İşleri Yüksek Kurulu, Kur’an’ı Kerim’de, müşriklerle evlenmenin Müslüman erkek ve kadına haram olduğuna²⁵³, ehl-i kitapla evlenme konusunda erkeğe izin verildiğine²⁵⁴, ancak Müslüman kadının ehl-i kitap erkekle evlenilmesi konusunda bir hüküm verilmediğine işaret etmiştir. Ayrıca kararda İslâm bilginlerinin Mâide beş ve Mümteherine onuncu ayetine istinaden Müslüman bir kadının gayri müslim erkekle evlenemeyeceğine hükmetmeleri ve bu konuda bir bakıma icmâ oluşmuş olmasına da vurgu yapılmıştır.

Gayri Müslim (ehl-i kitap) eşlerden erkeğin Müslüman olması durumunda mevcut evlilik devam eder. Çünkü bununla ilgili nass vardır; ancak eşlerden kadının Müslüman olması durumunda farklı rivayetlerin varlığını zikreden Kurul, hadis kaynaklarımızda, ehl-i kitaptan olan eşlerden kadının İslâm’ı seçip erkeğin İslâmiyet’i kabul etmemesi halinde evliliklerinin devam edip etmeyecekleri konusunda, ‘evliliğin sona erdiği veya sona erdirilmesi gerektiği’, ‘evliliğin devam edeceği’ ve ‘evliliği sürdürüp sürdürmeme konusunda kadının muhayyer olduğu’ şeklinde farklı rivayetlerden bahseder. Ayrıca fıkıh bilginlerinin de bu

²⁴⁹ DİYK’nın 07.04.2005 tarih ve 64 sayılı kararı; 28.06.1976 tarih ve 1376. sayılı kararı.

²⁵⁰ DİYK’nın 10-11.06.2009 tarih ve 61 sayılı kararı; 31.05.2007 tarih ve 48 sayılı kararı; 15.06.2006 tarih ve 105 sayılı kararı; 17.03.1975 tarih ve 733 sayılı kararı; 25.07.1974 tarih ve 2129 sayılı kararı.

²⁵¹ DİYK’nın 31.03.1973 tarih ve 761 sayılı kararı.

²⁵² DİYK’nın 01.12.1971 tarih ve 2529 sayılı kararı.

²⁵³ Bakara 2/221.

²⁵⁴ Mâide 5/5.

konuya ilişkin kararlarını dikkate alan Kurul, kadının, çocuklarının ve İslâm toplumunun yararlarını göz önünde bulundurarak aşağıdaki kararı almıştır:

“Bu farklı rivayetler ve görüşler, ehl-i kitap olan eşlerden kadının Müslüman olması durumunda nikâhın ortadan kalkacağı hususunda kesin bir nass bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, ehl-i kitap olan evli çiftlerden Müslümanlığı seçen kadının veya herhangi bir sebeple ehl-i kitap bir erkekle evli bulunan Müslüman bir kadının bu evliliği sürdürüp sürdürmeme konusundaki tercihinin –evliliğin devam ettirilmesinin dinî açıdan, kadın ve çocukları üzerinde olumsuz etkileri bulunmaması kaydıyla- tamamen kendisine ait olduğuna, mahkeme kararıyla ayrılmadıkça bu evliliklerinin dinen devam edeceğine karar verildi.”²⁵⁵

Erkeğin sperminin alınmasından sonra henüz eşin rahmine ilkah edilmeden erkeğin vefat etmesi halinde alınmış olan spermin rahme ilkahının câiz olup olmayacağı konusu hakkında “yakın dönemde ortaya çıkmış ve geçmişte de örneği olmayan fikhî bir mesele” diyen Kurul, bu problemin çözümünde İslâm dininin ‘kolaylık’ ve ‘maslahatları gözetme’ ilkelerini işletmiştir.

İlkahın câiz olabilmesi için nikâh bağının devamı, nesebin sıhhati için temel şarttır. Bu nedenle olaya kocanın ölümüyle nikâh bağının derhal sona erip ermediği açısından bakan Kurul, kaynaklarda yer alan rivayetleri inceleyerek “kadının ölen kocasını, iddeti içerisinde yıkayabileceği konusunda İslâm alimleri arasında ihtilaf olmadığı hatta bu konuda icmâ olduğu” sonucuna varmaktadır.

Bu rivayetlerden hareketle Din İşleri Yüksek Kurulu almış olduğu kararı şu şekilde gerekçelendirmiştir:

“Hayatlarında, karşılıklı iradeleriyle tüp bebek sahibi olmak isteyen ve bu konuda hayli yol almışken, kocanın vefatıyla akim kalan bir iş, günümüz bilim ve teknolojisinin sağladığı imkanlarla gerçekleştirilebilecek bir durum arz etmektedir. Yıllardır özlemini çektikleri çocuğa, hiç olmasa annesinin kavuşabilmesi için, bu amaçla daha önce kocadan alınan sperm, kadının yumurtasıyla harici ortamda döllenecek ve kadının rahmine yerleştirilecektir. Bu sebeple, daha önce iki tarafın rıza ve teşebbüsleri belli olan ve icrasına sahih bir nikâh akdi mevcutken başlanan bu işlemin, kadının iddet süresi içinde tamamlanması, yani rahme yerleştirme işinin bu süre içinde gerçekleştirilmesi (iddet müddeti içindeki ilkah ile hamileliğin

²⁵⁵ DİYK'nın 09.12.2002 tarih ve 227 sayılı kararı.

gerçekleşmesi durumunda vefat iddeti, doğum iddetine dönüşür) şartıyla cevaz verilmesinin, İslâm dininin kolaylık ve maslahatları gözetme ilkelerine uygun olacağı düşünülmektedir.”²⁵⁶

Kurul, kameri ayların tespitinde İslâm ülkelerinin en batısında bulunan Senegal’in başkenti Dakar’ın imsak vaktinin esas alınması teklifini, ümmetin yararına görmemiş; “sağlayacağı iyileştirmenin mevcut uygulamanın kaldırılması ile doğacak sakıncaları giderecek nitelikte bulunmaması” gerekçesiyle uygun görmemiştir.²⁵⁷

2.5.3.2. Seddi Zerâyi’

Zerâyi’ “vesile, yol, sebep” manalarına gelen zeria’nın çoğuludur.²⁵⁸ Terim olarak haram veya helale vasıta olan şey olarak tanımlanır. Seddi Zerâyi’ ise, mefsedete götüren vasıtaların yasaklanması anlamına gelir.²⁵⁹

Haram’a vasıta olan şey haram, mübah’a vasıta olan şey mübah, vacip için zarûri olan şey vacip olur. Zina haramdır; zinaya vasıta teşkil ettiği için kadının mahrem yerine bakmak da haram kılınmıştır.²⁶⁰ Gerek naslar ve gerekse diğer istidlâl yollarıyla mefsedete yol açması aşikâr olan zerâilerin haramlığı konusunda bütün fâkihler hemfikirdirler.²⁶¹

Zerâyi’de asıl olan fiillerin sonucunu göz önüne almaktır. Allah Teala da, işlerin sonucunun göz önünde bulundurulması gerektiğine şu ayeti kerimede işaret etmektedir: “Allah’tan başkasına tapanlara (ve onların putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah’a söverler.”²⁶² Sonuçları bakımından da fiiller dörde ayrılır:

1. Yapıldığı zaman kesin olarak fesada sebep olan fiiller.
2. Nadir olarak mefsedete yol açan fiiller.

²⁵⁶ DİYK’nın 21.01.2009 tarih ve 8 sayılı kararı.

²⁵⁷ DİYK’nın 15.03.2007 tarih ve 21 sayılı kararı.

²⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisâni’l-Arab*, “z-r-a” md.; Zeyneddin b. Ebû Bekr b. Abdulkadir Râzi, *Muhtârü’s-Sihâh*, Beyrut 1988, “z-r-a” md.; Muhammed Hâmid Osman, *Kâidetü Seddü’z-Zerâi ve Eseruhâ fi’l-Fıkhî’l-İslâmî*, Kahire 1996, s. 55.

²⁵⁹ Şa’bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 202; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 619.

²⁶⁰ Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s.246. Ayrıca bkz. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 619.

²⁶¹ Şevket Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, Ahenk Yayınları, Van, 2007, 106.

²⁶² En’âm 6/108.

3. Mefsedet olduğu kat'î ilim ile değil, galip zan ile bilinen ve zararı nadir olmayan fiiller.

4. Yapılması çoğu zaman fesada yol açan, fakat mefsedete sebep oluşu bakımından kat'î ilim ve galip zan derecesine ulaşmayan fiiller. Ayrıca failin niyetine de bakılmaz. Bir fiil sebep olduğu neticeye göre övülür veya kınanır.²⁶³

Fakihlerin çoğunluğuna göre delil olarak kabul edilen Zerâyi²⁶⁴, Mâlikî ve Hanbeli Usûl kitaplarında yer alır. Diğer mezheplerde bu başlık altında zikredilmez; fakat Hanefî ve Şâfiîler bunun muhtevasını kısmen birlikte, kısmen de farklı bir şekilde kabul ederler.²⁶⁵

Din İşleri Yüksek Kurulu, mefsedete götüren uygulamalara yönelik birçok kararda bu prensibe dayanmıştır.

İslâmiyet'te ibâdet etmek için muayyen bir mahale ihtiyaç yoktur. Ancak toplu ibâdet yapabilmek için cami ve mescitler inşa etmek zarûreti hâsıl olmuştur. Din İşleri Yüksek Kurulu, ibâdet etme mahalli noktasında sıkıntı yaşanan Almanya'da, işçilerimizin Kilise'de belirli şartlar altında namaz kılmalarını uygun görmemiştir.

Kurul, "Haftada bir defa yalnız akşamları ve gizli tutulmak şartıyla yapılacak anlaşma gereğince katedralde tahsis edilecek mahalde ibadet edilmesi, Hıristiyanlık'ta olduğu gibi İslâm dininde de ibâdetin haftada yalnız bir defa yapılabileceği zehabına yol açacağı; gizli tutulmasında, misyonerlerin Hıristiyanlık propagandasına imkan hazırlayacağı" gerekçesiyle işçilerimizin böyle bir katedralde haftada bir defa da olsa ibadet etmelerinin uygun olmadığına hükmetmiştir.²⁶⁶

Son zamanlarda ortaya çıkan ve Kurul tarafından bidat olarak nitelenen secdeliklerin camilere konmasının "cami sahasını daraltıp daha az cemaat almasına sebep olması, safların sık tutulmasına elverişli olmaması, ödenen

²⁶³ Bilmen, *Kâmus*, I, s. 383; Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, s. 246; Şahin, "İslâm Hukuk Metodolojisinde Zerayi' ve Uygulaması", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Nisan 2006, s. 210.

²⁶⁴ Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 713

²⁶⁵ Ebû Zehra, *ae.*, s. 246.

²⁶⁶ DİYK'nın 25.05.1966 tarih ve 108 sayılı kararı.

meblağın israf hükmünde olması, camaat arasında yersiz ihtilaflara sebebiyet vermesi” gibi gerekçelerle uygun olmadığına karar verilmiştir.²⁶⁷

Camilerde teyple vaaz edilmesi hakkında “vaiz öğreticidir, cemaate huzur verir. Bu durum ise huzursuzluk verir” gerekçesiyle Kurul, vaaz yerine teyp koyup cemaate dinletmenin uygun olmadığına karar vermiştir.²⁶⁸

Ticari maksatla açılan bir otele; kible, kâbe vs. dinen mukaddes sayılan terim, mefhum ve yerlerin izafe edilmesini, İslâm adabına ve teâmülüne aykırı gören Kurul, böyle bir davranışın mukaddes mefhumları şahsi ve ticari maksatlara alet etmek olarak değerlendirmiş ve câiz olmadığına hükmetmiştir.²⁶⁹

Radyoda yayınlanan “Başlangıcından bu yana insanlık” adlı dizi program hakkında gerekli incelemeyi yapan Kurul “Bu dizi programın, başından sonuna kadar ‘din fikrini yıkmak’ maksadıyla hazırlandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yapılan açık bir dinsizlik propagandasıdır. Dinine ve inançlarına bağlı bulunan milletimize yapılan büyük bir saygısızlıktır” şeklinde değerlendirmede bulunmuş, programın durdurulması ve karşı yayınlar yapılması gerektiği şeklinde karara varmıştır.²⁷⁰

Yabancı bir pop müziği grubunca icra edilen, montaj usûlü ile Ezan-ı Muhammed-i'nin bir bölümü –Müslümanları namaza davet şeklindeki tabii okunuşu ile- yerleştirilen bir plak, Kurul tarafından incelenmiştir. “Taşdığı çirkin amaçlarla dini hisleri rencide etme, Müslüman halkımızın büyük üzüntü ve nefretine sebep olma” gibi gerekçelerle, resmi yollarla ithalinin önlenmesine, yurdumuza girmiş olanların toplatılmasına, yetkili mercilerce gerekli tedbirlerin alınması ve kanuni işlemlerin yapılmasına karar verilmiştir.²⁷¹

Din İşleri Yüksek Kurulu neşredilen kadın elbiseleri üzerinde Kur'an'ı Kerim'in bazı âyetlerinin nakşolunduğu resimler hakkında şu karara varmıştır: “Moda kadın elbiselerindeki bu tip nakışlar, halkımızın dinî hissiyatını rencide edeceğinden, mukaddes kitabımıza karşı beslenen geleneksel saygı ve yüksek

²⁶⁷ DİYK'nın 28.03.1969 tarih ve 77 sayılı kararı.

²⁶⁸ DİYK'nın 31.05.1966 tarih ve 124 sayılı kararı.

²⁶⁹ DİYK'nın 04.03.1975 tarih ve 632 sayılı kararı.

²⁷⁰ DİYK'nın 23.05.1979 tarih ve 53 sayılı kararı.

²⁷¹ DİYK'nın 26.04.1979 tarih ve 48 sayılı kararı.

duygularla bağdaşmayacağından, ticari maksat veya sanat hevesiyle yapılan bu kabil davranışlar yanlış bir tutumdur.”²⁷²

Müzik eşliğinde Kur’an’ı Kerim okunmasını “müzik ile ibâdetin bir noktada özdeşleşmesine ve zamanla müziğin camilere girmesine zemin hazırlar” gerekçesiyle İslâm’ın kesinlikle onaylamayacağı bir durum olarak gören Kurul, câiz olmadığına karar vermiştir.²⁷³

Tevafuklu Kur’an’ı Kerim hakkında alınan bir kararda Kurul, bu tarz basılmış K. Kerim’lerin Mushafları İnceleme Kurulu tarafından mühürlenmesinin uygun olmadığına hükmetmiş ve almış olduğu kararı şu şekilde gerekçelendirmiştir:

“Kur’an’ı Kerim’in bazı kelime ve ayetlerinin değişik renklerde yazılmasında ve basılmasında ilke olarak bir sakınca yoktur. Ancak aynı sahifede bulunan bazı lafızların alt alta aynı hizada bulunmasının ve basıldığında derhal fark edilebilmesi için bu lafızların aslı hattan ayrı renkte basılmasının dini ve ilmi hiçbir mesnedi yoktur. Ayrıca bu uygulama ileride halkımız arasında ‘mucizeli-mucizesiz, tevafuklu-tevafuksuz Kur’an’ı Kerim’ gibi yanlış anlayışların ve K. Kerim’in kutsiyetini zedeleyecek yersiz tartışmaların ve tereddütlerin doğmasına sebebiyet verebilecek nitelikte görülmüştür.”²⁷⁴

Camii içinde resim konulmasını İslâm adabına ve cami geleneklerine uygun görmeyen Kurul, “namaz kılınan bir yerde canlı varlık resimleri bulunması mekruhtur. Resim, kible cihetinde ise hüküm daha da ağırdır”²⁷⁵ şeklinde karar almıştır. Peygamber (s.a.v) efendimiz ve ehlibeytinin hayali resimlerini çizmeyi Müslümanların dini hassasiyetlerini rencide edici mahiyette gören Kurul, böyle bir davranışın uygun olmadığına hükmetmiştir.²⁷⁶

²⁷² DİYK’nın 01.11.1973 tarih ve 3210 sayılı kararı.

²⁷³ DİYK’nın 31.10.2006 tarih ve 136 sayılı kararı.

²⁷⁴ DİYK’nın 13.01.1981 tarih ve 4 sayılı kararı; 22.06.1994 tarih ve 50 sayılı kararı; 21.01.2009 tarih ve 8 sayılı kararı.

²⁷⁵ DİYK’nın 01.07.1966 tarih ve 157 sayılı kararı.

²⁷⁶ DİYK’nın 02.04.1976 tarih ve 859 sayılı kararı.

SONUÇ

Dayandığı şer'î deliller açısından Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarını inceleme konusu yaptığımız bu çalışmada ulaştığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz.

Başkanlık bünyesinde asli görevi “İslâm dininin temel bilgi kaynaklarını ve metodolojisini, tarihî tecrübesini ve güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dinî konularda karar verme, görüş bildirme ve dinî soruları cevaplandırma” olarak belirlenen Din İşleri Yüksek Kurulu, günümüzün “İftâ Makamı” konumundadır. Kendisine yöneltilen problemlerin çözümünde kolektif çalışma yöntemini benimseyen Kurul, komisyon ve kurul olarak hizmet vermektedir. Bünyesinde beş komisyon bulunduran Din İşleri Yüksek Kurulu, haftada bir genel kurul düzeyinde (16 üyeli) toplanmakta, klasik külliyyatta bulunmayan, çağa özgü, karmaşık problemlerin çözümünde devreye girmekte ve bu sorunların çözümü noktasında çaba sarf etmektedir.

1965 ve öncesinde Kurul'a ulaştırılan sözlü ve yazılı dini sorulara verilen cevapların tamamı Kurul'un imzasını taşıırken, 1965 sonrası (yeniden yapılandırılmayla) ise daha çok Kurul'un alt komisyonu olan Dini Sorulara Cevap Komisyonu'nun imzasını taşımaktadır. 1965 ve öncesi alınan kararlarda hüküm oluşturulurken gerekçe ya yok ya da çok kısa tutulmuşken, 1965 sonrası alınan Kurul kararlarının birçoğu gerekçeli olup uzun cevaplardan oluşmaktadır. Ayrıca verilen gerekçeli kararlarda bireysellikten ziyade kolektif çalışma esas alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında Din İşleri Yüksek Kurulu, toplu icthad müessesesinin bir örneğini oluşturmaktadır.

Kurul vermiş olduğu kararlarda nass-olgu çerçevesinde hareket etmiş, zorlamalara başvurarak her meseleye Kur'an ve sünnetten dayanak bulma gayreti içerisine girmemiştir. Bunun yerine, cevapların Kur'an ve Sünnet'in özüne aykırı olmamasına büyük önem vermiştir.

Almış olduğu kararlarda öncelikle problemi ortaya koyan, sorunun çözümüne yönelik varolan görüşleri zikreden Kurul, ardından farklı görüşleri dayandıkları deliller açısından değerlendirmektedir. Sonrasında ise eldeki verilerden hareketle aslî veya fer'î deliller yardımıyla hükme ulaşmaktadır.

İnceleme konusu yaptığımız kararlardan hareketle Kurul'un, kıyasa dayalı olan klasik ictihad usûlü yerine günümüz şartlarını da dikkate alan daha geniş tabanlı bir ictihad metodu uyguladığı görülmektedir. Ayrıca tarihi süreç içerisinde problem çözümü konusunda kullanılan yöntemlerin de (İctihad, Tahriç, Tercih, Telfik ve Taklit) izlerini alan kararlarda görmek mümkündür.

Kendisini mezhepler üstü bir konumda gören Kurul, klasik kaynaklara atıfta bulunmakla birlikte fukahânın bu kaynaklarda çözüme yönelik sardettiği bireysel görüşleri Kur'an ve sünnet gibi algılamamaktadır. Yine de bu konuda hassasiyet göstererek kaynaklardaki bilgilere alternatif bir görüş ortaya koymuşsa bunun gerekçelerini de belirtmeye çalışmıştır.

İnceleme konusu yaptığımız 1965 sonrası alınan dini içerikli karar sayısı tespit edebildiğimiz kadarıyla 133'tür. Bu kararlara her yıl alınan sadaka-i fitır, kurban, zekât ve hacca ilgili kararlar da dahildir. Kurul kararlarında tespit edebildiğimiz aslî ve fer'î deliller ise şunlardır: Kitap, sünnet, icmâ, sahâbe kavli, örf ve ictihad (beyan ictihadı, kıyas ictihadı, makâsıdı ictihad). Kurul, karar oluşturma sürecinde kullandığı bu delillerden hareketle sorunların çözümüne katkıda bulunmuştur.

Din İşleri Yüksek Kurulu almış olduğu birçok kararda nasslara başvurarak hüküm oluşturmuştur. Bunu yaparken nassların açık ifade ve hükümlerine dayanma ya da nassları yorumlayarak delil getirme yöntemini benimsemiştir.

Bir meselenin hükmünü belirlemede ana dayanağını Kur'an'ı Kerim olarak belirleyen Kurul, doğrudan hadise atıfla da birçok karara imza koymuştur.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Din İşleri Yüksek Kurulu verilen birçok kararda Kitap ve sünnette sabit olan hükümlerin uygulanmasında icmânın varlığına dikkat çekmiş, hükmün tatbikine yönelik ihtilafların giderilmesi noktasında ise icmâ referans gösterilerek karar gerekçelendirilmiştir. İcmâ kavramı Kurul kararlarında daha çok, ameli tevâtür, görüş birliği, ortak görüş, ittifak şeklinde geçmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun almış olduğu bazı kararlarda ise doğrudan "İcmâ" kavramı da kullanılmıştır.

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun, teravih namazının kaç rekat olduğuna dair almış olduğu kararı Hz. Ömer (r.a.)'in uygulamasıyla temellendirme gayretini "Sahâbe kavli" bağlamında ele alabiliriz.

Din İşleri Yüksek Kurulunun örf ve âdete dayalı almış olduğu kararlarında daha çok âdet-i belde kavramı geçmektedir. Mu'tad, âdet-i müstahsene, teâmül, örf ve âdet gibi kavramlar da kullanılmıştır.

Genel manada deliller vasıtasıyla şer'î hükme ulaşma faaliyeti ve çabası anlamında kullanılan icthad; bu faaliyetleri gerçekleştirirken bazı metodlar kullanır (Beyan icthadı, kıyas icthadı ve makâsıdı icthad). Bu metodları göz önünde bulundurarak Kurul'un almış olduğu kararları incelemeye çalıştık. Elde ettiğimiz veriler ışığında Din İşleri Yüksek Kurulu almış olduğu kararların çoğunda icthad müessesesini işletmiş, klasik kaynaklarda olmayan, güncel, çağa özgü problemlerin çözümünde bu yolu kullanmıştır.

Kurul almış olduğu iki kararda lafızlardan hareketle hükme ulaşma (Beyan İctihadı) metodunu kullanmıştır. Bu kararlar kadının şahitliği ve beş vakit namazın Kur'an'ı Kerim'de bulunup bulunmadığı meselesine yönelik alınan kararlardır.

Karar verirken temel ilke olarak nasslardan hareket etmeyi öncüleyen Kurul, bir meselenin hükmü nasslarda varsa, başka delil aramadan o hükme tabi olmakta; nassın bulunmadığı noktada ise kıyas işlemine başvurup hükme ulaşmaktadır. Ticari hayatla ilgili problemlerin çözümünde kıyas işlemine başvuran Kurul, yeni akitleri eski akitlere kıyas yolunu seçmiş, muâmelâtla ilgili konularda ise nasslardaki asıllara kıyas yöntemini benimsemiştir.

Din İşleri Yüksek Kurulu, genel fıkıh kurallarından faydalanarak ta var olan soruna cevap bulma gayreti içerisinde olmuştur. Bu bağlamda inceleme konusu yaptığımız kararlarda Mecellenin; Zaruretler, memnu' olan şeyleri mubah kılar (20. Md.), Hâcet umumi olsun, hususi olsun zarûret menzilesine tenzil olunur (31. Md.) vs. maddelerinin uygulamalarını bizzat görmekteyiz. Ayrıca Kurul almış olduğu birçok kararda zarûret halini gözetmiş ve şer'î maksatlara en uygun hükme ulaşmaya çalışmıştır.

Din İşleri Yüksek Kurulu “Makâsıdı İctihad” prensibini işleterek günümüz problemlerine çözüm üretmede birçok karara imza atmıştır. Bu kararları Maslahat ve Seddi Zerâyi’ başlıkları altında ele almaya çalıştığımız çalışmamızda Kurul’un maslahat prensibini çokça işlettiğini, mefsedete götüren durumlarda tavizsiz tavır takındığını ve genel olarak almış olduğu kararların özünde İslâm hukukunun ana gayelerini gözettiğini görmekteyiz.

Kurul bulunduğu konum itibariyle yazılı ve görsel basını takip etmekte ve toplumun manevi menfaatlerine uygun düşmeyen, İslâm dininin temel ilkeleriyle bağdaşmayan, dini yaşantı ve tasavvurda yıkıma sebebiyet verebilecek olan durumlarda da birçok karara imza atmıştır. Bu bağlamda almış olduğu kararlarda tespit edilen durumun dinî mahiyeti ortaya konmaya çalışılmış ve gerektiğinde yaşanan olumsuz durumu telafi edebilme adına idareden fiili yardım istenmiştir.

Din İşleri Yüksek Kurulu, karar oluştururken toplumsal ve bireysel menfaatleri de göz önüne almaktadır. Ancak bu anlayış, bireyin topluma, toplumun bireye feda edilmesi ve hakların ihlal edilmesi anlamında değil, bireysel ve toplumsal menfaatlerin dengelenmesi anlamında olduğu görülmektedir.

Kurul kararlarını tamamen teorik yazılar olarak değil, çağa ve insana inen, insana yönelik ve yaşanan hayata yönelik sorunların çözümünde etkin olan kararlar olarak telakki edebiliriz. Sonuç olarak Din İşleri Yüksek Kurulu kararları, Fıkıh Usûlündeki yöntemlerin halen Müslümanların problemlerini çözmede işlevsel olduklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AMİDİ, Ebü'l-Hasan Seyfeddin Ali b. Muhammed b. Salim, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, Kahire 1968,
- APAYDIN, H. Yunus, "İctihad", *DİA*, XXI, ss. 432-445.
- ASIM EFENDİ, Ahmed, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul, 1305, I-IV.
- ATAR, Fahrettin, "Fetvâ", *DİA*, XII, ss. 486-496.
- "Kazâ", *DİA*, XVIII, ss. 113-117.
- "İftâ Teşkilatının Ortaya Çıkışı", *MÜİFD*, S. III, İstanbul 1985, ss. 19-48.
- "İslâm Adliye Teşkilatı", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1979.
- AYDIN, M. Akif, "*Türk Hukuk Tarihi*", Beta, İstanbul 2009.
- AYTÜRK, Nihat-ÇELİK, Yaşar-ŞAHİNASLAN, Enver, "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 25, S. 1, (Ocak-Şubat-Mart, 1989), ss. 31-66.
- BAKTIR, Mustafa, "Kâide", *İslâm Ansiklopedisi*, XXII, ss. 204-2013.
- BARDAKOĞLU, Ali, "Ehliyet", *DİA*, X, ss. 533-539.
- "İstihsan", *DİA*, XXIII, ss. 339-347.
- BERKİ, Ali Himmet, "*İslâm'da Kazâ Hüküm Ve Hakimlik ve Tevâbii*", Yargıçoğlu Matbaası, Ankara 1962.
- "İslâm'da Kazâ Tarihi", *AÜİFD*, C. XVII, Ankara 1969, ss. 153-167.
- BİLMEN, Ömer Nasûhî Bilmen, "*Hukuk-ı İslmiye ve İstilâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu (Kâmus)*", Basım ve Yayınevi, I-VIII, İstanbul 1985.
- CASSAS, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi, *el Fusûl fi'l-Usûl*, Vizaretü'l-Evkaf, I-IV, Kuveyt, 1994.
- CİN, Halil – AKGÜNDÜZ, Ahmed, "*Türk Hukuk Tarihi*", Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, C. I-II, İstanbul 1995.

- CURCÂNÎ, eş-Şerîf Ali b. Muhammed (522/1128), *et-Ta'rîfât*, (thk. İbrahim el-Ebyârî), Beyrut, 1405.
- ÇEKER, Orhan, "İftâ ve Bir Fetvâ Defteri Örneği", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, S. 6, ss. 35-54.
- ÇELİK, Mustafa, "*Kavâid-i Fıkhiyye Şerhi*", Misak Yayınları, Ankara 2002.
- DAĞCI, Şamil, "Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetvâ Konseptinde Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 38, S. 4, Ekim-Kasım-Aralık 2002, ss. 5-20.
- DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU Arşivi, Genel Kurul Düzeyinde Alınan Kararlar, 1965-2012 (DİYK).
- DÖNMEZ, İ. Kafi, - "İcmâ", *DİA*, XXI, 417-431.
-"Maslahat", *DİA*, XXVIII, 79-94.
- DUMAN, Ali, "*Fetvâya Olan İhtiyaç*", <http://www.islâmhukukusayfasi.com>.
(01.05.2011).
- DÜZENLİ, Pehlul, "*Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Fetvâları*", Selçuk Üniv. SBE, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2007.
- EBÛ ZEHRÂ, Muhammed, "*Fıkıh Usûlü*", trc. Abdulkadir Şener, Fecr Yayınları, Ankara 2009.
-*Ebu Hanife*, çev. Osman Keskiöğlü, DİB Yayınları, Ankara, 2005.
- ERDOĞAN, Mehmet, "*Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*", Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.
- GAZZÂLÎ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, "*el-Mustasfâ min İlmî'l-Usûl*", trc. Yunus Apaydın, Klasik, I-II, İstanbul 2006.
- GÜL, Ali Rıza, "*Borç Ayetlerinin Aktüel Değeri*", İlâhiyât, Ankara 2004.
- HAÇKALI, Abdurrahman, "*Gayeci İçtihat Metodunun Gelişimi*", Etüt Yayınları, İstanbul 2004.

-“İslâm Hukuk Metodolojisinde Aslî-İbâha-İçtihat İlişkisi Üzerine”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2009, ss. 85-96.
-“İslâm Hukuk Metodolojisinde Maslahat Tanımları ve Bunların Analizi”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, C. XIII, S. I, ss. 47-61.
- HALLÂF, Abdülvehhâb (1956), *Masâdiru't-Teşrî'l-İslâmi*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1970.
- *İlm-u usûli'l-fikh*, İstanbul, 1984.
- HUDARÎ, Muhammed Bek, *Usûlü'l-Fikh*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988.
- İBN MANZUR, Muhammed b. Mûkerrem, “*Lisânu'l-Arab*”, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., I-XV.
- KARÂFÎ, Şihabüddîn Ebi'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs, el-*İhkâm fî Temyîzi'l-Fetâvâ ani'l-Ahkâm ve Tasarrufâti'l-Kâdî ve'l-İmâm*, (tah. Abdulfettâh Ebû Gude), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1995.
- KARAMAN, Fikret v.dğr., “*Dinî Kavramlar Sözlüğü*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- KARAMAN, Hayreddin, “*İslâm Hukukunda İctihad*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1971.
- “*İslâm Hukuk Tarihi*”, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.
- KERİMOĞLU, Yusuf, “*Kelimeler Kavramlar*”, İnkılab Yayınları, İstanbul 1997.
- KILIÇ, Muharrem, “Osmanlı Fetvâ Literatüründe Gayri Müslimlere Tanınan Din ve İbâdet Özgürlüğü: Fetâvâ-yi Ali Efendi Örnekleme”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 13, 2009, ss. 63-82.
- KOÇ, Mehmet, “*Şeyhu'l-İslâm Minkârizâde Yahya Efendinin Talak İle İlgili Fetvâları ve Tahlili*” (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*), Çukurova Üniversitesi SBE Temel İslam Bilimleri Ana Bili Dalı, Adana 2008.
- MERİÇ, Nevin, “Müftülük Din Hizmetlerinden Fetvâ Birimi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, 2008, C. II, ss. 405-424.
- MOLLA HÜSREV, Muhammed b. Ferâmuz, *Mir'atu'l-Usûl Şerhu Mirkâti'l-Vusûl*, İstanbul 1339, I-II.

- OSMAN, Muhammed Hâmid, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi ve Eseruhâ fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Kahire 1996.
- ÖZCAN, Mevlüt, “*Din Görevlisinin El Kitabı*”, Sabır Yayınları, İstanbul 2009.
- ÖZEN, Şükrü, “Osmanlı Döneminde Fetvâ Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. III, S. 5, 2005, ss. 249-378.
- RÂZÎ, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, *el-Mahsûl Fî ilmi Usûli'l-Fıkh*, thk. Tâhâ Cabir Feyyaz Alvânî, Beyrut 1992.
- RÂZÎ, Zeyneddin b. Ebû Bekr b. Abdulkadir, *Muhtâru's-Sihâh*, Beyrut 1988.
- SERAHSÎ, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed, *Usûlü's-Serahsî*, Dâru'l-Mâ'rife, Beyrut ty.
- ŞÂFÎÎ, Muhammed b. İdris, er-Risâle, (Tah. A. Muhammed Şakir), Kahire, 1939.
.....el-Ümm, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1973, I-VIII.
- ŞAHİN, Osman, “*İslâm Hukukunda Fetvâ Usûlü*” (Basılmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2002.
.....“İslâm Hukuk Metodolojisinde Zerayi' ve Uygulaması”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Nisan 2006, ss. 209-244.
- SÂTIBÎ, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnati, *el-Muvafakat: İslamî İlimler Metodolojisi*, çev. M. Erdoğan, İstanbul 1990.
- ŞA'BÂN, Zekiyyuddin, “*İslâm Hukuk İlminin Esasları*”, Trc İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yayınları, Ankara 2011.
- ŞÎRÂZÎ, Ebû İshâk İbrahim b. Ali, *el-Lüma' fi Usûli'l-Fıkh*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.
- TOPAL, Şevket, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, Ahenk Yayınları, Van, 2007.
- ÜZÜM, İlyas, “Hüküm”, *DİA*, XVIII, ss. 464-466.
- YAVUZ, Yunus Vehbi, *Hakikatü'l-İcmâ ve'l-İstihsan ve Devruhumâ fi't-Teşrîi'l-İslâmî*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2000.

- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, “*Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kâmusu*”, Hazırlayan Sıtkı Güllü, Eser Neşriyat, I-IV.
- YILDIZ, Kemal, “*İslâm Yargılama Hukukunda Şahitlik*”, Hâcegân Akademi Kitaplığı, İstanbul 2005.
- YİĞİT, Yaşar – URAL, İbrahim – BULUT, Mehmet, “*Din İşleri Yüksek Kurulu*”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, Bir Fetva Münasebetiyle Ebusuûd Efendi ve Sarı Saltuk, *AÜİFD*, 1952, C. I, S. II-III.
- ZEYDAN, Abdülkerim, *el-Medhal li dirâseti 'ş-şerîati 'l-İslâmiye*, Beyrut, 2001.
-*el-Vecîz fi Usûli 'l-Fıkh*, Dersaâdet Kitabevi, İstanbul, ts.
-*İslam Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak, 3. Baskı, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1995.
- URL-1, 2012. http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi_AnaMenu-baskanlik-mevzuati-123.aspx [29.05.2012].
- URL-2, 2012. http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi_Duyuru-8221.aspx [04.01.2012].
- URL-3, 2012. http://www.diyamet.gov.tr/foyyolant/1_kanunlar/01.pdf. [04.01.2012].
- URL-4, 2012. http://www.diyamet.gov.tr/foyyolant/4_yonetmelikler/25.pdf. [29.05.2012].
- URL-5, 2011. <http://www.islamhukukusayfasi.com> [01.09.2011].
- URL-6, 2012. <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/KurulKararlari.aspx?KonuId=1> [10.01.2012].

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU KARARLARI
VE DAYANDIĞI ŞER'Î DELİLLER

Recepali MAFRATOĞLU

Yüksek Lisans Tezi: Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Haçkalı
Temmuz 2012, 84 Sayfa

Bu çalışma Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 1965 sonrası genel kurul düzeyinde ele alıp hükme bağladığı kararları dayandığı şer'î deliller açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusuna, amacına ve yöntemine değinilmektedir. Birinci bölümde Kurul'u tanıtmak amacıyla onun yapısı, görevleri ve çalışma esasları hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölüm fetvâ kavramı ekseninde işlenmiş olup günümüzde "İftâ Makamı" konumunda olan Kurul'un almış olduğu kararların daha iyi anlaşılabilmesini amaçlamaktadır. Üçüncü bölüm inceleme konusu yaptığımız Kurul kararlarını hüküm istinbatında kullanılan aslî ve fer'î deliller açısından ele almakta ve Kurul'un hükme varmada bu delilleri ne ölçüde kullandığını belirlemeye odaklanmaktadır.

Araştırmanın sonuç bölümünde Kurul'un karar verirken izlediği yöntem üzerinde durulmakta ve hüküm istinbatında en çok kullanılan delillerin belirlenmesi ve elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Din İşleri Yüksek Kurulu, İslâm Hukuku, Usûl-i Fıkıh, Fetvâ, İctihad.

ABSTRACT

THE OPINIONS OF THE HIGHER COMMITTEE OF RELIGIOUS AFFAIRS (THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF TURKEY) AND THEIR ISLAMIC-LEGAL FOUNDATIONS

Recepali MAFRATOĞLU

**Master Thesis; The Department of The Basic Islamic Sciences
Supervisor: Prof. Dr. Abdurrahman Haçkalı
July 2012, 84 Pages**

This thesis aims to carry out an investigation of the opinions were taken by The Higher Committee of Religious Affairs after 1965 in terms of their Islamic-legal foundations. In order to realize this purpose, the thesis consists of an introduction and three main sections. The content, aim and method of the study have been given in the introduction. The first chapter, in general, deals with *the* structure and functions of The Higher Committee of Religious Affairs. The second section of the thesis aims at a better understanding of the opinions of The Higher Committee of Religious Affairs in terms of fatwa. In the third section, the opinions of above mentioned are examined in according to the both primary and secondary evidences which are used by The Higher Committee in the decision making process. The decision making methods of The Higher Committee are evaluated in the epilogue of the study.

Key Words: The Higher Committee of Religious Affairs, Islamic Law, Usūl al-Fiqh, Fatwa, Ijtihad.

ÖZ GEÇMİŞ

1978 tarihinde Rize’de doğdu. İlköğrenimini Karasu Köyü İlköğretim Okulu’nda tamamladı. Hafızlık eğitimini Pekmezli Köyü Kur’an Kursu’nda, Orta ve Lise öğrenimini ise Rize İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı. 1998 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kayıt yaptırdı ve 2003 yılında buradan mezun oldu. 2010 yılında Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Bilim Dalı’nda başladığı Yüksek Lisans Öğrenimini 2012’de tamamladı.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde 2001 yılında İmam-Hatip olarak göreve başladı. 05.02.2003 tarihinden buyana Ankara ili Altındağ ilçesinde müezzin olarak görev yapmakta olan Recepali Mafratoğlu evli ve bir çocuk babasıdır.